

Francisco Ramos

FRAN. BALDUINI I.C.

RELATIO AD HEN-
RICVM ANDIVM DVCEM MA-
GNVM.

Latini Pacati Panegyricus ad Theodosium A.

Eumenij oratio de Scholis.

Eiusdem Balduini annotationes in vtramque ora-
tionem.

Eiusdem explicatio l. si Pacto C. de Pact.

Francisco Ramos
De David B. Smith

Parisii
~~Parisii~~

Apud Sebastianum Niuellium, sub Cico-
niis, via Iacobæ.

1570.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Ex eodem principio Ge-
metria
illata
dare
in hac re potest episcopus dispensare, sic fen-
dare
Androsia

ILLVSTRISS. PRINCIPI
HENRICO FRANCO, ANDIVM
BVCI MAGNO, FILIO FRATRIQVE
Regis Christianis.

Fran. Balduinus. S. D.

CVM & tuis literis, & iis, quibus me inter tuos Libellorum in tuo Pratorio magistros vltro retulisti, Codicillis ~~multis, Aurelia~~, secundo Ligeri huc properarem, libellos quosdam bonos & eruditos circumtuli, veteres dico Panegyrico, non iucundæ illius meæ navigationis iucundissimos comites: qui mihi nõ modò amenissimum littus Ligerinũ legenti suggererēt, quod maiori cū voluptate legerē: sed etiam veluti præirent sollicite quærenti, ecqua vel gratiarum actione, propter honorem mihi delatum, priuatim te salutarem, vel gratulatione publice te exciperem, in hac tua vrbe laureata veluti triumphantem, vel denique cohortatione incitarem deliberantem de tua Iuris Academia instauranda. Sic itaque in via mihi statim adfuerunt, qui præstarent, quod quærebam, primum Aufonius cum sua Gratiarũ Actione ad Imp. Gratianũ: deinde Nazarius cū suo Panegyrico ad Constantinũ de victo Maxerio, & Pacatus cum suo ad Theodosiũ de Maximo triumphantē: postremo Eumenius cū sua Oratione de Scho

lis, & Cōstantii erga ea ~~liberitate~~ re ad V. P. Gallia^e Præsidem. Ergo quatuor illos Gallos Oratores disertissimos Eumenium, Nazarium, Pacatum, Aufonium, in non dissimili causa ad te legare tam oportune posse videbar, quàm optabam ex iis etiam te intelligere, quales olim fuissent, quos describunt, Constantius, Constantinus, Theodosius, & Gratianus. In his enim quatuor Principibus, cùm & tu multa, in quibus, tanquam in speculo, te recognoscas, lubenter relegeres, tum verò expressam haberes perfecti Principis effigiem, in quam semper intuearis. Sed ne longior nunc essem, visum est modo, de duobus ad te quippiam referre, quod olim C. Iulius prædicauit, nunc minus est fortasse notum Francia^e tuæ, & ad id tamen, quod quærimus agimûsque, propius accedit. Itaque delegi quod Latinus Pacatus Gallia^e suæ legatus, ante annos prope M. CC. Romæ dixit de Theodosio Magno, ad eum ipsum, de Maximo Tyranno Gallia^e, veluti triumphantem: quodque Eumenius ante annos prope M. CCC. in amplissimo Gallia^e foro de sacris literis Constantij Cæsaris, Augustodunensem scholam restituentibus: vt quicquid illud est reliquum ex erudita Antiquitate literatæ Gallia^e ad te referretur, interea dū tu, quod præterea requires de duobus hisce Principibus, & aliis duobus, Constantino Constantij filio, & Gratiano, qui Theodosium veluti in patrem adoptauit, (nam & hosce duos, tanquam sua decora, Gallia tua tibi offerre vult) audies ab iis, quos voles habere interpretes, & te iisque dignos veteris memoriæ Magistrōs. Quo in genere, honoris causa etiā appellabo,

duos amplissimos viros, Præfectos tuo Prætorio siue armato siue togato, Fran. Carnavaletum Equitem illustrem, generosum, & (quod nunc rarum est) literatum: & Phil. Huraldum Iuricons. clariss. Cancellarium tuum. Quidni enim, quos habes tuorum consiliorum in rebus maximis Magistros, rerumque abs te gestarum gerendarumque auctores, non virtute modo & sapientia & rerum usu, sed etiam doctrina præstantes, etiam veterum illustriumque exemplorum egregios siue indices, siue iudices non haberes? Quod si & me, quem inter tuos sacræ memoriæ (vt leges Eumeniusque loquuntur) Magistros retulisti, & legum interpretem in tuo auidio iuris esse iubes, conferre aliquid iubeas ad lectionem illorum Gallorum veterum, quos ad te nunc refero: etiam in hac peregrinatione, sine ocio, sine libris, mihi vime comparatus sum ad aliquam scriptionem: tamen quia Magister (vt dicitur) memoriæ officio deesse non potest, dicam quod de re proposita, breuiter repetere & consequi recordatione poterō: prædicamque, Pacatum, quem tibi offero, & quem rursus ex Gallia Legatum, vt Victori gratuletur, missum esse putabis, tuum esse, hoc est, Gallum fuisse: neque, quod inepte quidam suspicantur, quia Latinus & Drepanius dicatur, fuisse aut Italum aut Siculum. Non enim dissimulat sese fuisse Aquitanum: tantoque propterea magis Ausonius Burdegalensis, vicinus illius atque familiaris, agnoscit suum esse magistrum, Proconsulemque vocat, & virum doctissimum fuisse testatur. Missus ergo ex Gallia Legatus est Romanam ad Theodosium Magnum de Maximo Gallis

tyranno victo, vt dixi, triumphum non habuit. Nam etsi in bello Ciuili victoria triumpho celebrari non solet, tamen Theodosius ita se gesserat contra Maximum, vt Pacatus profiteatur hoc demum fuisse bellum Ciuile, cui decerni posset triumphus. Victum à Theodosio & debellatum fuisse Maximum illum prope Aquileiam xxvii. die mensis Augusti, Theodosio A. ii. & Cynegio Cofs. testis est Socrates historiæ Ecclesiast. lib. v. Eum autem fuisse annum vndecimū Imperij Theodosiani, Cedrenus ait. Ego addo, Christi annum fuisse cclxxxviii. Anno autē sequenti Theodosius triumphans Urbem ingressus est, Idib. Iuniis. hoc est, post victoriam mensibus decem. Quo tempore Pacatus opportunè adfuit, ex Gallia missus, qui gratulatorio Panegyrico, cui Epinicion inesset, Theodosium exciperet in ipso Senatu. Nam neque prius commode inueniri potuit, & sera (vt ait Cicero) gratulatio reprehendi non solet. Quid dicam, victoriæ Theodosianæ, quæ merito visa est maxima, & imprimis salutaris, diem & memoriam, multis etiam post annis sæpe occurrisse? Nam didici ex Procopij lib. i. de bello Vand. Romanos quotannis diē festum celebrasse, quo Maximum à Theodosio victus fuerat. Adeo visa est magna, & memorabilis, & fausta hæc victoria. Quo quidem exemplo quid de tua dici statuiue possit ac debeat, & quid tu propterea nunc expectare debeas à Gallia tua, pluribus verbis dicere, nisi si ad te scriberem, possem. Priusquam autem Pacatus Oratione sua tãquam preconio quodam celebret victoriam Theodosianam (quod huius orationis præcipuum argumentum est) describit, qualis in Gallia

fuerit Tyrannis Maximi, annis quinque: in eoque non minus scite depingit terribilem speciem immanis Tyranni, quam in Theodosio perfectam effigiem Principis Opr. Max. Exhorrescimus, cum legimus, qualis Romæ fuerit aliquis Caligula, Nero, Domitianus: quorum quidem damnatam memoriam extare Deus voluit, vt qui in eos intuentur, deterreantur ab imitatione: sicuti olim Lacedæmonij ingenuis suis adolescentibus exhibebat spectandos ebrios remulentosque suos Helotas. Sed cum tria hæc mōstra portentāq; (nō enim Principes appello) audies in Maximo Calliam vexante, veluti renata fuisse: ecquid partim indignatione, partim dolore, partim misericordia distractus commoueberis? Ecquid hoc tempore rursus Galliæ tuæ quasi scilicet ærumnis afficeris? Cumque audies Pacatum illius suæ narrationis atque deplorationis hoc principio vti, *Vnde ordiar, nisi à tuis, mea Gallia, malis, quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi vindicas privilegium miseriarum?* ecquid rursus tali exordio nunc ingemisces? Libetne de Maximo illo plura audire? Ex vno Sulpicio Seuero Gallo didici, Maximum hunc appellatum esse Clementem. Nomen ergo erat speciosum, sed sine re. Sulpicius ille, qui de hoc Clemente Maximo multa narrat in suo libello historiæ sacræ, nunquam eum vocat Tyrānum: sed semper Principem, Regem, Imperatorem. Credo, quòd regnantem metueret. Sed & Orosius Hispanus audet dicere, strenuum & probum, & Augusto dignum fuisse: addit tamen hanc exceptionem: *nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset.* Ergo hac sal-

tem ratione tyrannum fuisse tateatur: vt & alio quoque modo rursus Tyrannum fuisse Pacatus noster, & B. Ambrosius probant. Notum est, Principes Regesque improbos, iniustos, crudeles, auaros, barbaros, dici Tyrannos. Sed Tyranni etiam in nostris Legum libris dicuntur, qui perduelles sunt, & alienum regnum iniuste occupant: quantumuis iuste deinde & bene & clementer regnent. Ergo & B. Ambrosius, vt Valentianum Iuniolem, quem defendit Theodosius, vocat Imperatorem, sic eius aduersarium Maximum ait fuisse v^ruptatorem Imperij, & quidem addit, impium perfidumque fuisse. Atqui Maximus profitebatur sese acerrimum esse & Ecclesie religionisq; defensorum, & hæreticorum hostem, imo & vindicem publicæ disciplinæ. Sed hypocrisis hæc erat ad fallendum comparata. Hic tamen operæ precium est, obseruare, vidisse id quidem B. Ambrosium Mediolanensem non minus quàm Theodosium: sed B. Martinum Turonensem Antistitem parum cauissè videri, multosque Gallie & Hispanie Antistites, multominus, cum Maximum præcipites sequerentur. Adeo verum est, quod & profanus scriptor Romanusque Historicus olim dixit, nihil esse fallacius specie religionis. Sed cum sit operæ precium paulo altius, quàm Pacatus faciat, repetere historiam Maximi, & id tamen in tanta illorum temporum caligine difficile sit, diu inuestigando didici, Maximum hunc militiæ ducem ab Imp. Gratiano in Britanniam missum fuisse aduersus quendam Octauium perduellium ducem: sed suæ perfidiæ specimen statim edidisse. Nam cum eo collusisse, eiusque

filia vxore ducta cum illo iam suo socero coniurasse aduersus ipsum Gratianum: quem & cum suorum militum fauore subnixus etiam diadema suo capiti imposuisset, & ex Britannia traiecisset in Galliam, insidiosè trucidari curat: & tamen tam astute simulat studium religionis & odium hæreticorum, vt Galliarum Hispaniarumque Episcopos non minus quàm Britanniarum, suis partibus adiunxerit. Ergo in sacerdotibus illis crudelitatem sanguinariam accusat Pacatus, quam non minus Martino nostro & Ambrosio displicuisse constat. Sed illius auctor erat quidam Irachius Episcopus Hispanus prætexens odium hæreseon. Erat etiam Hispanus Theodosius: sed scitum est hic obseruare ex dissimilitudine ingenio: unius eiusdem gentis, tantum in hoc principe fuisse & fidei, & sapientiæ, & clementiæ, quantum erat & impotentiarum intemperatis & seueritatis in illo Episcopo. Vt autem melius intelligatur, quid sibi velit Pacatus, cum inuehitur in eos, quos nominibus quidem Antistites, reuera autem satellites atque adeo carnifices fuisse ait, occurrit Sulpitius ille, qui & de accusatione, damnatione, supplicio Priscillianistarum in Treuerensi Maximi Consistorio, diligenter scribit: eoque etiam pertinet, quod ipse Ambrosius, epist. xxvii. & Prosper in Chronico attingit. Magno quidem certe iudicio legenda est talis historia, præsertim hoc tempore. Sed tamen Reip. valde interest, Principem, qui Consilio Regio præest, rectè quicquid illud tandem est, intelligere. Speciosus quidè certe color erat Maximi, cum aula Valentiniani iunioris, Arrianis operam daret. Verùm vnus saltem

Ambrosius, quamuis & ipse ab ea vexaretur, tamen hanc non esse causam deserendi sui Principis, & Tyranni confirmandi vidit. Maximus tam astutè agebat, cùm viam gladiatorio tamen animo ad Regnum Italiæ affectaret, vt non dubitaret per Legatos ad ipsum Theodosium referre quod prætexebat: & Theodosius videns profligatum & fugientem Valentinianum confessus est, iusto Dei iudicio id fieri. Sed tamen propterea neque Valètinianum deseruit, neque opem imploranti aduersus vim & insidias Maximi defuit. Quà... hic multa sunt, quæ præclare & grauitè & sapienter & oportunè Ananostes tuus tibi exponere poterit, si qualem habere debes, habeas. Sed cùm Pacatus tibi narrabit, quibus militibus armatus Theodosius Maximum illum depulerit, Valentinianumque restituerit, nolo preterire quod Ambrosius de suis Francis indicat, per eos (inquam) Rhenum etiam transgressos prius profligatum fuisse Maximum illum. Mirum verò: Galli Antistites nescio quò errore huius partes sequebantur. Et ecce Franci milites talem perduellium ducem persequuntur, & fuscum fugatumque profligant. Nolo hanc veterum Francorum tuorum fidem, fidelitatem, & virtutem suppressi: nolo tale exemplum hodie sepeliri. Imo addam & aliterum & quidem paulo antiquius. Franci enim quavis antea fuissent hostes ipsius Constantini, tamen huius deinde signa & castra aduersus Licinium tyrannum secuti sunt. Age: properas fortasse vt prælii Theodosiani & victoriæ historiam audias ex Pacato. Nullus certe est, à quo eam melius reperas: nullus etiam est,

quite melius scire possit, et quia vel simile vel dissimile fuerit in tua. Saltem fatebris, expertum quoque esse te, in re presenti, quod ille Theodosium in suo prælio expertum esse narrat de auxilio diuino: vt & Nazarius ad Constantinum de Maxentio victo loquens simile quid narrat. Sed & in altero eiusdem Theodosii prælio aduersus Eugenium alterum perduellium ducem Antiquitas prædicauit, multo magis: & Claudianus eo tempore suis versibus, qui & nunc in omnium ore sunt, expressit, exclamans,

O nimium dilecte deo: tibi militat AEther. &c.

Interest profecto, & te, & qui tibi similes sunt, nunquam obliuisci, victoriam, donum Dei esse. Ergo quod Pacatus de Theodosii virtute & fortitudine & prudentia in debellando Maximo narrat, Deus ipse apud Ambrosium in præprovidentiæ ascribit: & Theodosium compellans, ne huius beneficii vnquam obliuiscatur, tali oratione commonefacit. *Ego perturbavi hostis tui consilia, vt se ipse nudaret. Ego ipsum usurpatorem Imperij ita vixi, ac mentem eius ligavi, & cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis, quasi metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet. Ego Comitem eius atque exercitum, ex altera parte natura, quos ante dispereram, ne ad belli societatem coirent, ad supplementum victoriæ tibi congregavi. Ego exercitum tuum ex multis indomitis nationibus collectum, quasi vnus gentis, fidem & tranquillitatem & concordiam seruare præcepi. Ego, cum periculum summum esset, ne Alpes infida Barbarorum penetrarent consilia, intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli, vt siue damno vinceret. Ego te triumphare feci de inimico tuo.*

Hæc Dei ipsius apud B. Amoronum verba sunt ad Theodosium, quæ Pacati Orationi adiungi, valde operæprecium est. Sic & cum ventum erit ad grauissimam in illius victoriæ descriptione sententiam Pacati, & admonitionem illam, *Quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, &c.* addet Ambrosii Oratio grauiorem, & veluti fulmineam insultationem atque denunciationem. *Maximus* (inquit) & *Eugenius in Inferno docent exemplo miserabili, quam durum sit, arma suis principibus irrogare.* Eodem loco vtrumque coniungit, vt vtrumque Theodosius victum perculit, cum alter Imp. Gratianum, alter deinde Valentinianum funesto latrocinio necasset. Ergo licet Maximus religionis causam agere se diceret, Eugenius paganismo veteri operam daret: tamen vtriusque idem mens, cupiditas, & scopus idem erat, dolo Tyrannidis affectationem. Vt autem ad deterrendos perduelles talia fulmina personare vtile est, sic est opereprecium tibi inculcari, vt tãquam in speculo recognoſcas animum tuum, & longe latèque prædicari, quam Pacatus satis prædicare vix se posse putat, Clementiam Theodosii post victoriam. Itaque etsi exquisita oratione id faciat, tamen vt magis atque magis inculcetur, Claudianus eodem seculo grauissimis rursus versibus idem expressit. Sic enim de Theodosio cecinit:

Non tamen oblitus ciuem, cedentibus atrox

Partibus infremuit: non insultare iacenti

Mallebat, mitis precibus, pietatis abundans,

Pœnæ parcus erat: paci non intulit iram:

Post acies, odijs idem, qui terminus armis:

Profuit hoc vincente capi.

Sed & ipse Ambrosius in orat. funeb. *Vincere* (inquit) *volebat, non plectere: A Equitatis iudex, non pœnæ arbiter: qui nunquam veniam confitenti negaret. Dilexi virum misericordem, humilem Imperio, pectore mansueto præditum. Quid? quod præclaram adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio Sacramentorum, &c.* Sed ad Pacati orationem propius accedit quod Augustinus lib. v. de Ciuit. dei scribit de eodem Theodosio, his verbis. *In neminem post victoriam priuatas inimicitias valere permisit. Bella ciuilia, non, sicut Cinna & Marius & Sylla & alij tales, qui nec finita finire voluerunt, sed magis doluit exorta, quam uiquam nocere voluit terminata. Inimicorum suorum filios, quos non ipsius sanguis, sed belli abstulerat impetus, etiam nondum Christianos, au Ecclesiam confugientes, Christianos hac occasione sic voluit: nec priuauit rebus, sed auxit honoribus.*

Ut autem & ex aliis Panegyricis, quos Pacatus imitatus videtur, aliquid adferam, quod cum eo nunc oportune conferatur: Nazarius de Constantini post victum Maxentium clementia sic loquitur: *O tandem felix Ciuili Roma victoria! Irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se Octauij Consulis sanguine satiarunt, sed luminibus ciuitatis extinctis, exempla, quæ nunc totosexennio passa es, reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portam Collinam Sylla, felix, si se parcius vindicasset: sed multis capitibus rostra repleuit. Constantinus victoriæ licentiam sine prelij terminauit. Gladios ne in eorum quidem sanguine dstringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditque sibi idem Sylla exarmatamque Legionem in villa publica trucidauit, percussimque*

morientum gemitu Senatum monuit, ne timeret quod fieri iussisset. At iste victor non modo hostium, sed etiam victoriae suae, quicquid militum bello superfuit, tibi referuauit. Hæc Nazarius Panegyristes. Sed & eiusdem Constantini post Maximianum Massiliæ oppressum clementiam rursus laudat alius Panegyricus: qui tamen interea etiam illius contra Francorum quosdam Regulos in acie captos seueritatem commendat, & cautiore (inquit) licet sit, qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Et compendium est deuincendorum hostium, duces sustulisse.

Denique Eumenius in alio Panegyrico, Constantium Constantini patrem laudat, quod posteaquam Britanniam, quæ rebellarat, receperat, victoriam (sicuti ait) misericordia temperauit, ut multos culpæ cōscios, ad pœnitentiam reuocaret impunitos. Existimo clementiam tuam delectari talibus & exemplis & suffragiis. Ergo etiam inculcabo verba ipsius Ciceronis, quem hi Rhetores imitati sunt: ut illa pro Ligario ad Cæsarem: *Cognita clementia tua, quis nõ eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus.* Item pro Marcello, *Vidimus victoriam tuam præliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in Vrbe non vidimus. Quos amisimus ciues, eos vis Martis perculit, non ira victoris.* Sed multo verius hæc prædicauit de suo Theodosio Pacatus noster, quam de suo Cæsare Cicero. Tibi quidem certè ex illis Africæ libris, quos Robertus Andegauensis, Rex Neapolitanus, quem lubèter monitorem audies, laudauit, recitabo, quod de Iulio Cæsare in iis scriptum est.

*O felix, si forte modum sciat addere ferro.
Nesciet heu nolētque miser: sed turbine mentis
Vitrices per cuncta manus in publica vertet
Viscera, civili fadans extrema cruore
Prelia, & emeritos indigno Marte Triumphos.*

Cūm hos versus Fran. Petrarchæ audis, audis & illius tui Roberti Regis verba & iudicium. Ut verò re ipsa probem quòd Pacatus de Theodosij victoris clementia iactat, exempli causa adiiciam, quod Socrates historiæ Ecclesiasticæ lib. v. narrat, eum ignouisse ipsi quoque Symmacho perduellionis reo, qui Maximi partes secutus erat. Sed cūm reputo, hunc Symmachum Maximo assentatum esse, cum tamē etiam Idolatriæ causam ageret: Consistorio Valentiniani, dubito, num. lauda i possit Theodosius, qui talem impietatis & Tyranniæ patronum, & Ecclesiæ hostem non modo venia, sed & honoribus auxit. Nam & Cōsulem postea factum esse obseruavi. Certe licet doctissimus Iuriscōf. fuerit Symmachus: tamen vitum bonum non fuisse suspicor. Quid verò dicā de Theophilo Alexandrino Antistite, qui duabus veluti sellis sedens, Maximo non minus quā Theodosio clam assentabatur, atque ita cum vtroque colludebat, ut quicumque victor esset, ei sese dare institueret perfidiosa quadā & seruili astutia. Maior erat huius Theophili in Ecclesia auctoritas, quā ut facile potuerit propterea abdicari, & suis ille alioqui virtutibus non minus quā doctrina excellebat, si B. Hieronimo credimus. Sed melius actum fuisset cūm Chrysofomo & Ecclesia Constantinopolitana, si Theodosius hunc

Theophilum perduellionis reum tempestiue castigasset. Difficile quidem certe est, vt neque est meum, aliquid in vniuersum hic præcipere siue de venia, siue de pœna: siue de clemētia, siue de seueritate. Nam secundum ea quæ proponuntur, in hypothesi, ex eius circumstantiis id definiendum est. Sic olim Romæ lex Lutatia de vi aduersus eos, qui Lepidi partes secuti erant, seuerissima fuit: postea lex Plotia de iis exilibus restituendis fuit indulgentissima.

Illud porro in parte Clementiæ Theodosianæ lubenter audies, quod Pacatus laudat, nullius bonâ Theodosio publicata siue à Fisco occupata, post victoriâ fuisse. Nam & sicuti quâ crudelis fuerat Maximus, tam esse voluit clemens Theodosius: sic quam illum cum suo Fisco rapacem fuisse ostendit Pacatus, tam fuisse Theodosium alienum abs Fiscali auaritia & omni cupiditate alieni, indicare voluit. Ergo lubenter adiicio, quod obseruavi, primis statim annis sui Imperij legem latam à Theodosio esse de bonorum petitionibus sublatis. Indicat id subscriptio Cōsulum in illa Cōstitutione. Quid enim? audiebat theodosius quod Ammianus Marcellinus lib. xvi. posteaquam dixit in castris Imp. Constantii per simulationem tuendæ Maiestatis multa infanda perpetrata fuisse, ita scripsit: *In stabant has malorum Ciuium buccinas, Potentes in Regia, ea re, vt damnatorum bona petita suis accorporarent.* Ergo vt his malis & insidiis occurreret Theodosius, tempestiue, quod dixi, edixit, vt inhiberet inuerecundam (sicuti in sua Constitutione loquitur) perentium inhiationem: sicuti & Theodosius alter altera sua non dissi-

Lmili lege professus est, iete stirpitus eruere velle omne semen hominum alienas fortunas appetentium: proptereaque etiam puniendos esse Palatinos Officiales, qui tales petitiones instruerent.

An non Galliā interest, & te, qui Consilio Regio præs, hæc quoque non ignorare, & Theodosii exemplum legemque hanc audire? Verum quis erit finis, si quicquid & in Theodosio laudandum est, & in te, si imiteris, laudabitur, commemorare velim? Illud nunc tam cupide audies, quam ego lubenter prædicabo, quod Pacatus in Epilogo exclamat, Illum fuisse Principis Valentiniani Vindicem & Restitutorem, & propterea veluti patrem.

Fuit certe excellens i^{na} Theodosii fides, qui non tam sibi, quam in Valentiniano Iuniori collega suo, vincere voluit. Fuit hæc rara quædam Iusticia continentiaque Victoris. Sed maius quippiam est, quod Ambrosius in ea etiam laudat Epist. xxxiiii. Nam Theodosium imprimis laudat, quod non solum (vt loquitur) Regno reddiderit Valentinianum: verum etiam (quod amplius esse ait) fidei & pietatis disciplina eum instituerit. Sed nisi & id fecisset, quorsum vicerat? Quidni enim patiatur, Maximum, pulso Valentiniano regnare, potiusquam cæso Maximo Valentinianum illum, siquidem qualis, cum pelleretur, erat, maneat? dico Arrianorum patronum, fidei & pietatis hostem, errore licet & imperitia fortasse talis esset. Neque tamen Theodosius hoc beneficio contentus, curam Reipub. Imperiique Occidentalis reiecit in eius principem Valentinianum, quem suo solio restituerat. Imò

verò nihil egisse se tenit, nisi si manum admoueret necessariæ (vt vocatur) reformationi, neque Reipub. modo, sed & Ecclesiæ: cùm vereretur, ne Valentinianus negligentior esset. Et verò si Maximus ipse legibus Romam missis videri voluit vindex publicæ disciplinæ, vt Ambrosius ait: multò magis Theodosius is esse debuit victo Maximo: neque, quia Maximi Acta rescissa sunt, propterea non debuit imitari Theodosius, si quid recte & præclare ille instituerat. Certè historia Ecclesiastica recitat, quædam Theodosii, posteaquam de Maximo triumphasset, edicta præclara aduersus turpes quasdam & vitiosas consuetudines, quæ Romæ inualuerant. Ego addo Constitutiones Theodosianas, quæ in Codice extant, datæ Romæ Timasio & Promoto Cons. hoc est, et post actum Maximum anno, de quo nunc ago. Et vt vno verbo dicam quod primum & maximum est, dico Sozomenum historiæ Ecclesiasticæ optimum scriptorem liquido testari, Theodosium, posteaquam Romæ de Maximo triumphasset, res Ecclesiasticas in Italia recte constituisse. Non est expressum, qualis illa fuerit Constitutio. Sed non dubito, quod in suo Oriente primis sui Imperii annis Theodosius fecerat, Ecclesiæ causa: quodque in suo Concilio Constantinopolitano decerni curarat: & denique quod ipse edixerat, in L. cunctos populos C. de summa Trinit. multo magis Romæ id repetiisse, & talem suam legem opposuisse impio Edicto Iustinæ, & insidiis Concilii Ariminensis. Ac ne quis miretur, Theodosium tam constantem & assiduum vindicem religionis fuisse, dico ne quidem

cum moriebatur, nanc curam abieciſſe. Imò Ambroſius teſtis eſt, eum, cùm animam ageret, magis de Eccleſiæ quàm de animæ ſuæ ſalute ſollicitum fuiſſe. O Regem Chriſtianiſſimum! Ego quidem certè non poſſum non inculcare, nullam alioqui eſſe ſalutarem victoriam, nullum triumphum glorioſum, niſi ſi finem triumphi & fructum victoriæ videamus in Reip. meliori aliqua conſtitutione. Nam quorſum alioqui, aut hoſtes vincimus, aut de iis triumphamus, ſi hoſtibus meliores non ſumus? vel Reip. melius quàm illi, non conſulimus? An bellando & vincendo illud ſolum appetimus, quod olim Pyrrhus Cyneæ ſuo ſtolidè reſpondit, quæ erit, quortum tantum in bello laborum & periculorum? Atqui Cyneas ſapienter replicauit, ſi vita aliqua ſard. napatica, finis eſt victoriæ, poſſe tam indignam voluptatem ſine armis aut bello facile parari. Quin potius hoc eſt à viciis & ſeiſo vinci, poſteaquam hoſtes vicerimus. Et quid tandem aliud dixerim, cùm Themiftolem ipſum poſt Perſicas victorias lego voluptatibus diſſluentem, & currui, quem meretrices nudæ per medium forum trahebant, inſidentem? An ſi talem hodie picturam viderimus, non exhorreſceremus? an non deploraremus, eò recidere potuiſſe talem tantùmque Ducem? Equidem fateor & Theodoſium, paulò poſt ſuum de Maximo triumphum (nam tempus in hiſtoria diligenter notaui) præcipiti quadam iracundia, & quodam quaſi furore victum, cùm in Theſſalonicenſem multitudinem carniſices immiſit, commiſiſſe quod vix ipſe Maximus Tyrannus in Gallia commiſiſſet. Verùm, vt pœnitent-

tia hanc vitæ suæ labem deleuit, ut etiam documento sit, ut magis sibi caueant, qui triumphant. Iussus est ab Ambrosio, antequam absolutionem impetraret, legem, quæ etiamnum extat, ferre, ne Iudices statim obtemperent mero Imperio Principis in aliquem animaduerti iubentis: & hac sua lege reprimi se postea passus est, cum in multitudinem Antiochenam, seditionis cuiusdam ream, incanduisset. Nam & deprecatione Flauiani optimi Antistitis Antiocheni facile placatus est. Sic igitur ab eo victus bene triumphauit.

Sed quod de Themistocle dixi, magis caueatur, an non etiam opere præcium est. grauem & verecundam admonitionem sapientissimi adolescentis Scipionis Africani ad Masinissam Regem, socium tuum, quem captivæ mulieris forma vicerat, ad dire: *emperantiam* (inquit ille apud Liuium lib. xx:.) *& continentiam libidinum ad ceteras tuas eximias virtutes, Masinissa, te adieciſſe velim. Nam non est (mibi crede) tantum ab hostibus armatis ætati nostra periculi, quantum ab circumfusis undique libidinibus. Qui eas sua temperantia frenauit & domuit, multò maius decus maioremque victoriam sibi peperit, quam nos, Syphace victo, habemus, Vince animum: caue, deformes multa bona, vno vicio, &c.*

Ut autem hæc admonitio, quæ excepta ex ore adolescentis Scipionis non potest non esse gratissima, gratior etiam sit: ecce, ab Rege Roberto illo tuo Andegauensi (cuius & paulo ante memini, & magis paulò post meminero) consignata & consecrata quoque est bonis versibus, quos ille abs suo Poeta Scipionem Africanum describente componi iussit & composi-

ros laudauit:

Non hostis in armis

*Obuius, aut flammis resonans undantibus Aetnae,
Euboica non sic fundo grauis aestus ab imo*

*In cumulos surgentis aquae metuendus, ut ista est,
Turba voluptatum, quae circumfusa tenet nos.*

Præcipuè tamen hæc nitida suspecta Iuuentæ

Pestis, quæ ætati præterdit retia nostra.

Minus verò Theodosius ab illecebris huius voluptatis sibi metuebat, quia etiam adolescens eas domuerat. Nam &, (ut transeam ad alteram Pacati orationis partem, quæ prior est,) hinc Pacatus orditur laudes Theodosii, & eius adolescentiam talem describit, ut in eam intueri Principes adolescentes, valde utile sit. Tunc verò aliquas eius virtutes ita laudat, ut perfectum Principem, hoc est, optimum maximum, effingere voluisse videatur. Quid dicam, rarum hoc exemplum esse & admirabile? Flavius Vopiscus in suo Aureliano, *Ego (inquit) à patre meo audiui, Diocletianum Principem, iam priuatum dixisse, Nihil esse difficilius, quam bene Imperare.* Cur hoc ille diceret, causas etiam exposuit: sed experientia magis probat. Neque tamen esse aliquid impossibile, Pacatus in Theodosio ostendit. Neque quia tam rari olim fuisse dicuntur boni principes, ut quidam (sicuti refert idem Vopiscus) dixerit, omnes in vno annulo describi & depingi posse, propterea fingendus aliquis fuit, qui nunquam reuera fuerit: sicuti fingitur idæa perfecti oratoris. Vere enim dicere licet, Theodosium proximè ad eam excellentiâ accessisse, si quis vnquam princeps in Rep. Christiana ad

cam accesserit. Et tamen interea vtile est simul intel-
 ligere, hominem fuisse, humanis quoque viciis obno-
 xiu. Quod quidem Deus plane ostendere voluit, cum
 passus est, eum, vt iam dixi, in vindicando tumultu
 Thessalonicensi intemperanter committere, quod pu-
 blica deinde p̄nitentia vix expiari potuit. Cū ita
 rueret Theodosius, casus profecto fuit horribilis. Sed
 vtilis tamen est, vt discant principes sese esse homines.
 Legimus quidem in Pacato, vt in eius seculi scripto-
 ribus & legibus, persepe fieri mentionem adoratio-
 nis cuiusdam, quæ principibus, quorum & numerus
 quoddam esse fingebatur, deferebatur. Sed vt non om-
 nino excuso talem vel contuetudinem vel orationem
 illius seculi, sic etiam profector, tam rem non fuisse
 intemperantem, quàm verba præferunt, Sed neque
 non agnoscenda est, qualis Rhetorica sit in Pacati pa-
 negyrico, qui est encomiasticus, repetito quodam à
 Graecis exemplo, vt nomine ipso: cum & nostri suos
 principes ambitioso quodam præconio certatim lau-
 dare vellent, sed tamen eo modo & more, vt hyper-
 bolicæ illæ laudes intelligerentur esse quædam ad vir-
 tutem blandæ cohortationes: & qui tam valde lauda-
 bantur, interea verecundè tacitèque admonerentur sui
 officij: vt quales esse dicebantur, tales se esse debere,
 si nondum essent, intelligerent, qualescunque debe-
 rent esse, audirent. Et verò effusa illa Principum lau-
 datio, abs Gnathonica assentatione aliena non fuerit,
 nisi si eius generis quædam philosophica p̄nensis inesse
 intelligatur: & Platoni alioqui subscribere, qui Rhetores,
 Parasitis similes esse ait. neque negauiero nihil

fore putidius eius generis aulicis palponibus: nihil etiã perniciosius. Inflat enim & infatuat miseros principes. Sed Theodosius non erat aliquis Thraaso, qui talibus mancipiis delectaretur. Imo verò de illo loquens Ambrosius, *Dilexi (inquit) virum, qui magis arguentem, quàm adulantem probaret*, Sic illi fortasse fuit hoc Pacati Panegyrico gratior illa Ambrosii de pœnitentia Concio, qua paulò post grauiter castigatus est, cùm deliquisset. Saltem dicam Pacati orationẽ eo animo legi posse & debere quo legitur ipsius Ambrosii oratio iuebris, de Theodosio: tamen si verecundior fuerit mortui quàm viuientis laudatio. Siquis obiiciat Panegyricis, quod Cicero & Lilius ieiunant, funebribus orationibus historiam factam esse mendosam: respondebo, ipsum Pacatum tamen tam suis affectibus hic non indulsisse, vt etiam bonæ fidei, veritatis, ingenuitatis obliuisceretur. Nam & suam hanc orationem hac clausula concludit: *A me fidem sumet historia.*

Ergo & ex multis Theodosii virtutibus, quas Pacatus laudans ad imitationem aliis principibus proponit, iuuat nunc illam imprimis commendare, qua Theodosium, vt veracem, & qui verba dare nesciret, & ab omni ventosa mendacique vanitate alienus esset verissime grauissimèque laudat. Legerat, quod Mamerinus Consul in suo ad suum Imp. Iulianum Panegyrico, *Seruile (inquit) vitium est, mendacium: cùmque mēdaces homines aut inopia aut timor faciat: Imperator, qui mentitur, fortunæ suæ magnitudinem ignorat.* Itaque vanitate futili minui Maiestatem, Principes semper meminerint, qui suam minime minui vellent, meritò-

que id nolunt. Sane Gregorius Nazianzenus, cum non dissimilem, quam Mamertinus sententiam edat, tamē tam ab illa laude Iulianū illū abfuisse significat, quam Mamertinus fingit proxime ad eam accessisse. Sed an Mamertinus vanitatem accusans, vanitatis argui possit, non quæro. Saltem cum ingenuitatis veritatique studium laudauit in Theodosio Pacatus, verelocutus est: & qui sciunt, *Frâcicè loqui*, idē olim fuisse, quod ingenue loqui, nihilque fingere, optabit Frâcos veteris huius suæ gloriæ esse memores.

Sed & quod Pacatus in Theodosio prædicat de amicitia sincere seriōque exulta. eiusdem generositatis est, neque minus principibus inculcandum: repetitum autem videtur ex Plinij Panegyrico: cuius verba cum Pacati verbis conferre iuuat. *nam* (inquit Plinius ad Imp. Traianū) *& in priuatorū nimis exoleuerat priscū Mortalium bonum, Amicitia: cuius in locum migrauerāt assentationes, blanditiæ, & peior odio, amoris significatio. Etenim in principum domo non tantum amicitia inane irrisumque manebat. Tu hanc pulsam & errantem reduxisti, &c.* Maius quippiā effeceris, si reuocare & reducere nunc possis fugatam & exulantē, imitatus quod & à Theodosio in eo genere factum olim esse audies. Neque vero minus laudabis, quod eum quoque obseruasse Pacatus ait, in Magistratibus certo iudicio mandandis: neq; laudabis modo, sed etiam imitaberis. O rem tam sæpe laudatam, quam iam pridem frustra experitam. O legem tam hodie necessariam, quam nimis impudenter & indigne reiectam. Qua potuit vel ipse Maximus miseram Galliam, cui incubabat, indigniori iniuria

ri iniuria pessundare: numquamne Gallia rursus dicere poterit, quod & de temporibus filiorum Theodosii cecinit Claudianus,

*Cumque suo demens expellitur Ambitus auro,
Non dominantur opes, non corruptentia sensus
Dona valent: emitur sola virtute potestas.*

Sed frustra & inepte molestus fuero, si quam omnes boni frustra iamdiu deplorant horum temporum veluti fatalem in Magistratum turpi nundinatione miseriam, longiori querimonia persequar. Illud modo mihi liceat, ut quid nō multo ante Theodosium similiter fecerit Imp. Iulianus, quem Gallia gubernatorem habuit, & qui ante eum perierat, magis intelligatur, obtestari, ut roregatur Mamertini Consulis Panegyricus ad illum. *Iam verò patiar ut meæ querimoniæ obiiciatur, quod Flavius Vopiscus in Aureliano scripsit. Factum est (inquit) ut iam diuitiarum sit, non hominū Consulatus. Perierūt casta illa tēpora, & magis peritura sunt.*

Age verò, fatalis huius mali oblitus, transeo ad alteram, quam ad te referre institui, veteris tuæ Galliæ Orationem de scholis, hoc est, à Pacati Theodosio ad Eumenii Cōstantium. Et tamen abs Theodosio quoque eiusque collega Gratiano repetere licet, quod eo nos veluti manuducat. Nam & Imp. Gratianus valde etiamnum adolescens, & ea, qua tu nunc es, ætate, primisque statim sui Imperii annis, ut eius fundamenta firma & diuturna iaceret, edixit ad Antonium Præfectum Prætorio Galliarum, in omnibus Galliæ Metropolitibus excitanda alendaque esse studia litterarum: estque hoc Rescriptum relatum in Theodosianū Co-

dicem Constitutionum. Et de ipso Theodosio, quod Pacatus præterierat, scripsit Aurelius Victor, Eum amasse simplicia ingenia, & admiratum esse erudita, sed innoxia. Rectè profecto & sapienter: cùm sensit esse quandam eruditionem noxiam & prauam, quæ odio digna sit. Sed doctrinam liberalem & ingenuam & cùm virtute coniunctam, quicumque vel odit, vel non admiratur & colit, tam barbarus est, vt belluam esse dixerim, non hominem, nedum principem: tamque hostis mihi videtur humani generis, quàm qui solem de mundo tollere vellet. Possem holographam Theodosii ad Ausonium epistolam laudare, testem Theodosianæ erga literas bonas huc obsequantia siue reuerentiæ. Verùm nunc Constantii Cæsaris sacram Epistolam, & Eumenii de ea *causa*, agentis de restitutione scholæ Augustodunensis, hoc est, veteris in tua Gallia Academiæ, potius laudare coram te instituo, vt eam legens, & quæ ad eam de hac causa dici præterea possunt, audiens ab iis, quos sapientes habes monitores, facile, vel me tacente, sentias, qua gratiarum actione, quo præconio, celebretur præclarum de instauratione Andegauensis tuæ scholæ, præsertim ciuilibus, consilium tuum: quo quidem & tu iacis noua quædam fundamenta Reip. in integrum restituendæ, & excitabis quoddam eorum, qui eam defendent atque tuebuntur, secundum seminarium. Credo equidem, statim atque audies Epistolæ illius Cōstantianæ principiū, *Merentur hoc Galli nostri, &c.* si intellexeris, cur & quorsum id dicatur, & quid dici hodie debeat, commoueberis. Sed quod de Constantio Cæsare,

cuius exemplum tibi commendo, quærere poteris, in re præfenti tibi melius exponet bonus anagnostes: & vt magis id placeat, adiiciet, quòd Aurelius Victor olim scripsit, Constantinum magnum, paterno (credo) exemplo commotum, nutriisse artes bonas: vt & ea laude, non minus quàm rerum gestarum gloria, magnum fuisse scias: & cum eius patrem Constantium, Galliæ suæ, quam rectè regebat, amabilem fuisse audies ex Eutropio, intelligas, causam fuisse, quam dixi: & quod Vopiscus narrat Gallicanas Druidas Imp. Aureliano prædixisse, Claudii posterorum nomine in Repub. clarius futurum esse quàm cuiusdam fuisset, merito ad nomen Constantium, referri. Erat quidem certe Cæsar tantum, non etiam Imperator, Imperantibus Maximiano & Diocletiano Augustis. Sed vt tantò admirabilior fuit illius sapiëntia & felicitas, qui sub talibus dominis maioribus potuerit Prouinciã suam bene & sancte regere, & sanguinariam tempestatem aduersus pietatis & religionis Christianæ professores toto orbe tunc excitatam, à Gallia auertere: sic tanto laudabilior eius fuit totius Reipub. procuratio bene temperata. Illud vero nunc vrgeo: Neque de recepta Britannia Batauiãue, Imperiòque Rom. restituta, neque de victoria Lingonica repressisque & profligatis Barbaris in eo Galliæ limite, neque de castigatis in media Gallia seditiosis Bagaudis, tantum laudis reportasse Constantium, quantum ex literarum ludis studiisque liberaliter excitatis atque restitutis. Cum enim Augustodunum, nobilissimam Urbem Heduarum, cuiusdam Batauicæ (vt ait Eumenius noster) re-

bellionis latrocinio euerfam erigeret, sensit nihil agi,
 nisi si & scholam, quæ non modo auditorii ruina, sed
 & interitu optimi doctoris, conciderat, attolleret.
 Quid? Legisse potuerat, quod & olim Cor. Tacitus
 scripserat, illic nobilissimam Gallix sobolem operam
 dedisse studiis liberalibus. Iudicauit ergo minime bo-
 num Gallix gubernatorem se fore, si illam veterem
 studiorum sedem non conseruaret, tueretur, instaura-
 ret. Iudicauit etiam, in eius ruina extare funestissimū
 quoddā portentum & tristissimum prodigium, quod
 denunciat impendentem ruinam totius Reip. Id e-
 nim iam pridem orauit prædixit sapientissimus &
 antiquissimus scriptor Herodotus, tanquam Vates
 quidam, testatus, Deum euersionē Rerump. prænun-
 ciare tali signo, tanquam prognostico. Ergo Constan-
 tium, vt tale tantumque malum auertat, statim oc-
 currit: nihilque antiquius habet cura bonarum litera-
 rum, & restitutione studiorum. Et quidem in ea Eu-
 menius potissimum tria prædicat: dico talem tantam-
 que fuisse huius rei curam, vt ne bellorum quidem
 occupationes eam infregerint: & honorarii duplica-
 tam fuisse liberalitatem in tantis alioqui ærarii angu-
 stiis: & denique amplitudinem honoris atque digni-
 tatis Magisterio scholastico delatam esse, quæ Palati-
 no deferebatur. Imprimis ergo tibi inculcabitur,
 quod Eumenius ipse imprimis obseruari vult, Con-
 stantium maximis bellis distractum, in mediis etiam
 castris, talem tantamque studiorum curam gessisse.
 Quod vt magis admireris, reputabis, non modo, quod
 iam antea indicatum est de Britannix Batavixque re-

bellione, cuius contundendæ difficultas diu Constantium exercuit, sed & ipsius Galliæ tumultuantis domesticas seditiones, cum rustici illi Baucadæ vel Baugaudæ (vt vocabantur) cælum teræ miscerent (quam seditiosorum hominum colluuiem, eodem nomine, in eadem Gallia, ducentis prope annis post Constantium, etiamnum infanuisse, ex Saluiani Mafsilienfis lib. v. de prouident. didici) & denique Barbarorum fines Galliæ vndique incurfantium vim (nā omnes Barbaras nationes vniuersæ Galliæ excidium eo tempore minabantur, vt ait Panegyricus Maximiano Cæsar) Et verò, ne longius discedam ab Augustoduno Heduorum, de cuius Schola restituenda agit Eumenius, meminerimus, prope Vrlam Lingonicam, Constantium innumerabilibus hostium & Barbarorum milibus obsessum & prope oppressum fuisse, vt Eutropius narrat. Eo tamen tempore nihil eum remisisse de sua cura instaurandæ scholæ Augustodunensis, quis non & mirabitur & laudabit? De liberalitate quid dicam? Vereor ne fidem excedat, quod Eumenius narrat, iussisse Constantium numerari quotannis professori sexcēt a sestertia. Nā hæc summa estimatur duodecim millibus aureorum nostratium. Verùm ex temporum nostrorum barbara & illiberali conditione nō est estimanda vetus conditio Galliæ.

Liberalitatem vero Constantii talem tantamque etiamnum hac in re tunc fuisse, rursus magis atque magis admirabimur, si reputemus, quàm esset bellicis sumptibus exhaustum ærarium, & quam tamen Constantius ad id replendum Prouinciã suam non ex-

hauriret: vt qui publicas opes in vsu fuorum ciuium esse, quàm includi in Fisco mallet, & propterea non tam huic, quàm eorum diuitiis & commodis, consulere, sicuti scribunt Eutropius & Eusebius.

Neque tamen in pecunia tantum numeranda consistit eius cura, vel honor, quem literatis studiis detulit. Imo vero ex suo sacro Consistorio repetit, quem præfici Scholastico auditorio. Sic enim Eumenium sacre memoriæ Magistrum hic audies, salua dignitate & duplicato honorario, præfici Professioni. Qui nescit, Magistros sacre memoriæ fuisse, qui & olim dicebantur & nunc dicuntur Magistri libellorum, ignorat verba legum. Quidni vero Magistrum sacre memoriæ in Palatio, simul in Schola professorem fuisse dicemus, cū & Leges ipse tan dē Professores donarint Comitua primi ordinis (vt vocant) & Vicaria illa dignitate, quæ iis, qui prouincias rexerant, deferebatur. Erant enim, qui tunc vocabantur Vicarij, maiores Præsidibus Prouinciarum, cum quidem ita dicerentur, qui vice Præfectorū Prætorio à Principe mitterentur ad gubernandam aliquam diocesim multarum Prouinciarum. An id Gallia nunc miratur? Meminerit ipsos olim suos Druidas præfuisse professionibus artium, vt gubernandæ Reip. sciâtque platonem voluisse Rerumpublicarum Rectoribus mandari, vt Magistratus, sic & Magisteria artium: quòd hoc sit præstantium in Rep. seminarium, in quo plantæ & stirpes tantò excellentiores futurae sunt, quantò nobiliores & honorabiliores fuerint, qui iis excolendis præficerentur.

Hic, cum sentiam aliquid esse causæ, cur tibi gratias agam, etiam cogor, maiori obtestatione te urgere, ut cum de professoribus Iuris ageretur in Gallia, magis atque magis hoc agas, ij demum ut sint, qui maiestatem non minuunt ipsius Iurisprudentiæ; neque togatæ Galliæ opprobrio sint. Conquestus est paulò post ætatem Constantij Mamertinus Cõsul in suo ad Imp. Iulianum panegyrico, iuris scientiam sic euiluisse, ut libertinorum hominum esse artificium diceretur. Quid nunc diceret, si quosdam tãquam Medastinos seruos opifices videret in nescio quo Megalopolec ludoprofitare, ut Iurisprudentiam constuprent, & quia Dupondij sũt: (icuti olim vocabantur) eam faciant (ut loquitur vetus poëta) quadrantariam? Imo verò aut aboleatur iuris interpretandi professio, aut iis demum mandetur, qui eam sustinere pro sua dignitate possunt: ne decus Togatæ Galliæ, quæ gloriari potest, sese aliis Gentibus in hoc genere facem prætulisse, & Iuris interpretes Professorésque dedisse, qui illam primi excoluerint, nunc aut imminuatur aut inquinetur impudentia & indignitate quorundã nugatorum, falsis etiam insignibus (ut verbo legis utar) utentium, ut in alienam spartam inuadant. An Iurisprudentia tam indigne læsa, violata, interpolata, magnum aliquem vindicem non appellaret? Equidem cum Constantii Epistola sacra possem hic coniungere quæ in libris legum & Codice Constitutionum leguntur Edicta, Senatus consulta, Rescripta de Professoribus. Sed hanc causam aliàs agere licebit in Prætorio tuo. Interea mihi fas sit, obiter laudare quod non minus est quàm

Constantij, liberale Rescriptum Athalarici Gothorum in Italia Regis, & extat in Casiodori Commentariis. Dico illum Athalaricum etiamnum puerum: sed qui partim consilio Imp. Iustiniani nostri, partim tutela optimæ & sapientissimæ & doctissimæ matris suæ Amalasinthæ regebatur. Eius autem meminisse non possum, quin confitear, quod deplorandum est, cū Gothorum quidam proceres nimium barbari, pupilulum hunc Principem optimæ & maximæ spei abs matris custodia & literatorum consortio auulsissent, clamitantes Gothorum Regem à literis alienum esse debere: voluptatibusque impuris immerissent: luxu perditum extinctumque statim perire. Sed cur id dissimularem, cū & operæ precium sit te ex Procopio talem historiam audire?

Redeo ad Eumenium, ut præmoneam, quod valde obseruandum est, ex eo te discere posse, Cōstantium Cæsarem, honoris causa, etiam dictum esse, antiquo verbo, *Principem Iuuentutis*: credo, propter Principalem curam Iuuenilis institutionis. Hic autē ille Titulus est, quo & te ornare vellet Academia tua: & tu, Princeps militiæ, Dux & Imperator Regii exercitus, & simul Princeps sacri Senatus, cum Regio Consilio presis non recusabis. Non enim nulla est gloriæ accessio ex tali Principatu. Scio sic olim dictos esse adolescentes Cæsares, qui præfuerant ludicro certamini Equestrium turmarum: quem Troianum Iuuentutis ludum vocabant. Sed scio etiam postea placuisse, ut Cæsares nondum Augusti, propter rem præclare & fortiter gestam sic appellarentur: sicuti olim Duces in bello propter

pter insignem victoriam dicebatur Imperatores. Scio denique Constantium, etiam in toga, propter eam, quam dixi, causam, cumulatam esse hoc agnomine. Quidni & nos hoc exemplo tuis id quoque Titulis accedere non optarem? Non ingero inuidiosum illum versiculum *Cedant arma togæ*. Sed quis mihi non ignoscat, si togatæ Iuuentutis Ciuilem Institutionem non minus quam Castrensem disciplinam, Principi sapienti non minus quam forti, curæ esse debere dicam, qui etiam profitear hanc curam Principalem, acerrimum fore calcar & veluti classicum ad inflammand', quæ languent, studia? Vetus est illud plini de veteri agrorum vbertate loquentis: *Olim manibus Imperatorum, colebantur arri, gaudente terra pomere laureato, & triumphali aratore*. Quia multis? Ex Eumenio nostro audies, Constantium non modò principem Iuuentutis dici, sed & patrem ingenuæ sobolis suarum Galliarum, quia eius studia adiuuabat sicuti & plinius Traianum vocabat parentem publicum. An minus gloriosum id fuerit, quàm dici Patrem patriæ?

Quacunque se parte tibi vel Constantius vel Theodosius sistet & ostendet, semper aliquod exemplum, in quod intuearis, & aliquem semper ad gloriam gradum, quo altius euadas, ostendet. Faciam breuius: ecce in Eumenii Oratione leges Romani cuiusdam Ducis magnitudinem instituisse Templum virtutis & Honoris: & quidem aliunde intelliges ita constructum fuisse, vt in ædem Honoris non nisi per Virtutis, aditus esset: meminisse que potes, in Comitatu fratris Regis, Baionensique congressu, ante annos minime multos,

tuis signis appictam illius templi effigiem prælatam esse cum suo Symbolo & hac inscriptione *HAC ITVR*. Ergo iam scito & Theodosium & Constantium, de quibus hæcenus dixi, & Maiores illos tuos, quorum te exempla excitare quoque possunt, (vt The mistoclé adolescentem non patiebantur dormire trophæa Miltiadis) tibi tale Iter ingresso & eorum vestigiis insistenti, certatim acclamare, modo illud,

Maacte noua virtute puer: sic itur ad astra.
modo istud,

Id. ius, i nostrum: felicibus utere ceptis.
Sed & istud,

I bone, quo virtus tua te vocat.

Non enim aut fatiari aut fatigari possunt in hac cohortatione inculcanda.

Senties tu quidem tale iter ingressus, hæc præsertim ætate, multas tibi obstare Circes & Sirenes: multoque tuæ gloriæ insidiari, hostes virtutis, vt in distorta diuerticula abducant, qui virtutem numquam ne pictam quidem viderunt: & propterea ne quid quid honor verus sit, sciunt. Sed tales aduersarios feriet vetus hæc imprecatio,

Virtutem vt videant, intabescant que relicta.

Non recito præcepta, quibus & Cōstantius Cæsar filium suum Constantinum, effecit magnum, & Theodosius, adolescentes suos collegas, Gratianum & Valentinianum communiit. Sed quæ filiis suis etiamnum pueris, Honorio & Arcadio (o Catechesim sæpe inculcandam adolescentiæ iuniorum Principum) inculcavit: Claudianus tam suauiter expressit elegantissi-

mis versibus, vt nimis fastidiose delicatus futurus sit, valde etiam à virtute & vera gloria auersus, qui tale sibi carmen occini nolle.

Nunc igitur pro coronide memoriae Theodosianæ fas mihi sit tibi ad attentionem excitato recitare diuinum Theodosii tui veluti de cælo tonantis, ad Honorium filium Sermonem, quem tanquam oraculum, quod ad te quoque refertur, religiose excipies.

DIVS THEODOSIVS AD HONORIVM
FILIVM.

*Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset
Chare Puer, terris que procul venerandus Eois
Barbarus Arsacio consurgeret ore I niaras,
Sufficeret sublime genus, lux, que fluentem
Deside, nobilius posse te sola iueri.
Altera Romana longe rectoribus aula
Conditio: VIRTUTE decet non sanguine niti,
Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, si parua cupis, si duceris ira,
Seruitij patiére iugum, tolerabis iniquas
Interius leges: TVNC omnia iure tenebis,
Quum poteris rex esse tui: procliuior vsus
In peiora datur, suadetque licentia luxum,
Illecebris effrena fauet: TVNC viuere caste
Asperius, quum prompta Venus: tunc durius ira
Consulimus, quum pœna patet. sed comprime motus
Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.
Hoc te præterea crebro sermone monebo,*

Vt te totius medio telluris in orbe

*Viuere cognoscas : cunctis tua gentibus esse
Facta palam , nec posse dari Regalibus usquam
Secretum vitis : NAM lux altissima fati
Occultum nil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat , & obtrufos explorat Fama recessus.*

*Sis pius in primis, NAM quum vincamur i
Munere , sola deos aequat clementia nobis.
Neu dubie suspectus agas, neu falsus amicis,
Rumorúmve avidus : qui talia curat , inanes
Horr. it strepitus, nulla non anxius hora.
Non sic excubia, nec circumstantia pila,
Quam tutatur amor. non extorquebis amari.
Hoc alterna fides, hoc simplex ratio donat.
Nonne vides operum quo se puicherrimus ipse
Mundis amore ligat? nec vi connexa per euum
Conspirant elementa sibi? qui limite Phœbus
Contentus medio, contentus luttore pontus,
Et qui perpetuo terras ambitque vehitque,
Nec premat incumbens oneri, nec cesserit aer.
QUI terret, plus ipse timet: fors ista tyrannis
Conuenit, inuideant claris, fortisque trucident,
Muniti gladiis viuant, septique venenis
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.*

*Tu ciuem patrémque geras, tu consule cunctis:
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica vota.
In commune iubes si quid, censésque tenendum,
Primus iussa subi: tunc obseruantior equi
Fit populus, nec ferre vetat, quum viderit ipsum
Auctorem narere sibi: **COMPONITVR orbis**
Regis ad exemplum : nec sic innectere sensus*

Humanos edicta valent, quam vita regentis:
 Mobile mutatur semper cum principe vulgus.
 His tamen effectis, nec fastidire minores,
 Neu pete praescriptos homini transcendere fines.
 IN QVINA T egregios adiuncta superbia mores.

Non tibi tradidimus dociles seruire Sabaeos,
 Armeniae dominum nec te praefecimus ora,
 Nec damus Assyriam tenuit quam femina gentem:
 Romani, qui cuncta diu rexere, regendi,
 Qui nec Tarquinij fastus, nec iura tulere
 Caesaris. annales veterum delicta loquuntur,
 Herebunt maculae. quis non per secula damna
 Casareae portenta domus? quem dira Veronis
 Funera, quem rupes Capreari. n tetra latebit
 Incesto possessa jemi? vic. iura seretur
 Gloria Traiani, non tam qui Tigride victo
 Nostra triumphati fuerat prouincia Parthi,
 Alta quod inuectus stratis Capitolia Dacis,
 Quam patriae quod mitis erat: Nec desine tales
 Nate sequi: si bella tonent, prius agmina duris
 Exerce studiis, & sauo praestruere Marti.
 Non brumae requies, non hybernacula segnes
 Eneruent torpore manus: ponenda salubri
 Castra loco, praebenda vigil custodia vallo.
 Disce vbi densari cuneus, vbi cornua tendi
 Aequius, aut iterum flecti, quae montibus aptae,
 Quae campis acies, fraudi quae accommoda vallis,
 Quae via difficilis, fident si manibus hostis,
 Tum tibi murali libretur machina pulsu,
 Saxa rotet praecipites aries, praeteclaque portas

Testudo feriat, ruat emersura iuuentus
 Effossi per operta soli, si longa moretur
 Obsidio, tum vota caue secura remittas,
 Inclusum ve putes: M V L T I S damnosa fuere
 Gaudia, dispersi pereunt, somnoque solui.
 Sæpius incauta nocuit victoria turba.

Neu tibi Regificis tentoria larga redundant
 Delicia, nève imbelles ad signa ministros
 Luxuries armata trahat: neu flantibus austris
 Neu pluuiis cedas, neu defensura calorem
 Aurea summoveant rapidos umbracula soles:
 Inuentis vtare cibis, solabere partes
 Aequali sudore tuas: ꝑ.ouis iniquus,
 Primus ini, syluam si cedere protercat usus,
 Ne pudeat sumpta quercum struisse v. p. r. m.
 Calcatur si pigra palus, tuus ante profundum
 Pratentet sonipes, fluuios tu protere curru
 Hærentes glacie, liquidos tu scinde natatu,
 Nunc eques in medias equitum te consere turmas,
 Nunc pedes assistas pediti: tum promptius ibunt
 Te socio, tum conspicuus gratiusque scretur
 Sub te teste labor. Dielurum plura parentem
 Voce subit. Equidem, faueant modo numina coeptis,
 Hac effecta dabo: nec me fratrique tibi que
 Dissimilem populi commissaque regna videbunt:
 Sed cur non potius, verbis quæ differis, vsu
 Experiogelidas certe nunc tendis in alpes:
 Duc tecum comitem, figant sine nostra tyrannum
 Spicula, palle scat nostro sine Barbarus arcu.
 Italiàmne feram furis prædonis acerbi

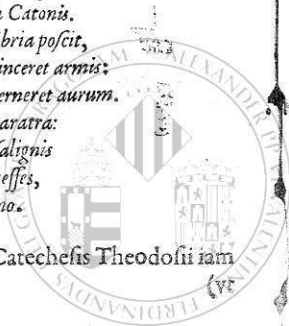
*Subiectam? patriar Romam seruire clienti?
 Usque ad cone puer! nec me polluta potestas
 Nec pia cognati tanget vindicta cruoris?
 Per strages equitare libet, da protinus arma:
 Cur annos obijcis, pugnae cur arguor impar?
 Aequalis mihi Pyrrhus erat, quum Pergama solus
 Verteret, & patri non degeneraret Achilli:
 Denique si princeps castris haerere nequibo,
 Vel miles veniam. Delibat dulcia nati
 Oscula, miratusque refert: Laudanda petisti,
 Sed festinus amor: veniet robustior aetas:
 Ne propera, necdum decimas emensus ariste
 Atq; grederis metuenda viris: vestigia magna
 Indolis avosco. fertur Pelleus Eoum
 Qui domuit rorum, quum prospera saepe Philippi
 Auidiret, latos inter fleuisse sodales,
 Nil sibi vincendum patris virtute relinqui.
 Hos video motus, fas sit promittere patri,
 Tantus eris, nostro nec debes regna favori,
 Quae tibi iam natura dedit, sic mollibus olim
 Stridula ducturum pratis examina regem
 Nascentem venerantur apes, & publica mellis
 Iura petunt, traduntque fauos, sic pascua parvus
 Vindicat, & necdum firmatis cornibus audax
 Iam regit armentum vitulus, sed praelia differt
 In iuuenem, patiensque meum cum fratre tuere
 Me bellante locum, Vos impacatus Araxes,
 Vos celer Euphrates timeat, sit Nilus vbique
 Vester, & emisso quicquid sol imbuuit ortu.
 Si pateant alpes, habeat si causa secundos*

Iustior euentus, aderis, partésque receptas
 Suscipies, animosa tuas vt Gallia leges
 Audiat, & nostros æquus modereris Iberos.
 Tunc ego securus fati, lætúsque laborum
 Discedam, vobis vtrunque regentibus axem.
 Interea musis animus dum mollior instet:
 Et quæ mox imitere legas, NEC desinat vnquam
 Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas:
 Antiquos euolue duces, assusce futuræ
 Militiæ, Latium retro te confer in æuum.
 Liberi quæ sita placet, mirabere Brutum:
 Perfidiam damnat, Metij satiabere pœnis:
 Triste rigor nimius, Torquati desipue mores:
 Mors impensa bonum, Decios v. nerare ruentes:
 Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
 Oppositus Cocles, Mutij te flamma docebit.
 Quid mora perficiat, Fabius, quid rebus in arctis
 Dux gerat, ostendat Gallorum strage Camillus.

Discitur hinc nullos meritis obsistere casus,
 Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
 Regule, successus superant aduersa Catonis.
 Discitur in quantum paupertas sobria poscit,
 Pauper erat Curius, reges quum vinceret armis:
 Pauper Fabricius, Pyrrhi cum sperneret aurum.
 Sordida Serranus flexit dictator aratra:
 Lustratæ lictore casæ, fascésque salignis
 Postibus affixi, collectæ consule messes,
 Et sulcata diu trabeato rura colono.

Hæc genitor præcepta dabat,

Hæc igitur est illa veluti Catechesis Theodosii iam

(vt dicebatur) Diui ad filium Honorium. Hæc præcepta sunt, quæ qui dabat, ea ipse iam obseruauerat: sicuti talem præceptorem exemplo & facto præiuisse ostendit Pacatus. Hæc oracula sunt, quibus & aures tuas circumsonare vtile sit, vt exempla sunt, quæ tuis semper oculis obuersari debeant: vt liceat & illud eiusdem Claudiani accinere,

*Hos tibi virtutum stimulos, hæc semina laudum,
Hæc exempla dabat: non ocius hausit Achilles
Semiferi præcepta senis.*

Verùm exempla requirens, in quæ intuearis, quid tam longe repeto vetustas imagine vel Constantii vel Theodosii, quæ tibi exhibeantur? Domesticas habes, quæ te magis etiam amittere possunt: dico ipsorum etiam Principum Andegauensium, tui sanguinis, eiusque familiæ, quæ cum multis aliis virtutibus laudibusque excellat, tum verò quatuor tanquam sibi propria decora verè & gloriose ostentare potest: dico, quia Regi suo Franco perpetuò fidelis fuerit, semper qui illi meruerit: quòdque aliarum gentium regno & diademate cumulata sit: neque in Gallia modò, sed & tota Europa, imò & toto orbe, suæ virtutis & fortitudinis, & rerum bello præclare gestarum trophæa crexerit. Postremo (quod primum esse duco) quòd artium & literarum curam patrociniùmque susceperit. Quid ergo, quid, si, vt Romani Imagines suorum Maiorum, eorumque vultus cera expressos ostentabant, & Ægyptii integra cadauera suorum, tanquam etiamnum spirantia crystallo includebant, vt spectanda darent sisterentque, nunc ex monumento, quod hic vi-

des, eruatur Ludouicus I. Dux Andium, frater & vindex Caroli V. Regis Sapientis, qui mortuus quidem est in suo Regno Neapolitano, sed hic tamen est sepultus, vt in tuos oculos propius incurreret? Quid si & cum eo sistatur ille multò antiquior Carolus Princeps Andium, frater quoque & vindex fratris sui Regis S. Ludouici? qui etsi ante annos prope trecentos sepultus in sua Neapoli sit, tamen nunc tibi præsto esse putandus est. Qualia duo illi Horoes fortitudinis exempla tibi dabunt, cum se tibi ostendent? qualésque in iis (aut verbo dicere) Scipiones aspicias? Saltem alterum scies dici. Hæc Africanum, alterum, Britannicum. Atque hic quidem oportune te tibi ostendet qualis fuit fratris sui Regis Legatus in Rupella Angliæ eripienda, & seditione Monpessulana comprimenda: ille, qualis erat, cum in Africa vltor fuit cædis sui fratris Regis, & in Ægypto, captiuitatis: cumque Italianam & Siciliam primus Principatui Andegauenfi subiecit: & huius maiestatem, iure & titulo Regni Hierosolimitani (in quo & olim meminerat Comitem Andegauensem, generum Balduini, patrémq; alterius Balduini regis triumphasse) cumulauit, & imperium Germanicum recusans, Cõstantinopolitanum terruit, cuius diadema Imp. Balduinus illi detulit. En quales statim tibi dat sistitque Duces memoria tuorum? Et licet vtriúsque exitum audies tristem & infelicem fuisse, tamen is non obstabit, quin audias ab illis duobus, quos dixi, illud,

Disce puer virtutem ex me, verúmque laborem:
Addent & hæc fortasse

*Tu regere Imperio populos Henrice memento
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.*

O artes præclaras: sed difficiles, & ita difficiles, vt hi monitores dicturi tibi sunt, sese etiam aliquando earum oblitos parum cauisse videri. Certe Carolus ille non negabit, sese aliquando neque debellatis neque subiectis satis pepercisse. Dicit etiam, quid inde acciderit, & qui factum sit, vt Siciliam, in qua Fræci ad internecionem delati sunt, amiserit, atque ita amiserit, vt eam deinde nunquam Andegauenſes recuperare potuerint.

Sed cum ex Caroli illius casu maxime discas, quid in gubernatione populorum opus sit factum: & Ludouici in Gallia diuitem fortis prudentiam, sed in Italia, in postremo tanquam actu rabulæ, infelicem fortitudinem fuisse audies: si causas inuestiges, felix eris, quem facient aliena pericula cautum, vt est in prouerbio Interea quod in utroque desiderarunt multi, dico doctrinam studiumque literarum, & exemplum Principis ea gloria præstantis, intelliges cumulate repeti posse abs Caroli nepote, Roberto: quem propterea cum auo suo nunc tibi occurrere cogitato, multa bene monituum, si audias sanctum sapientemque senem de te sollicitum, & sapius acclamantem illud tibi,

*O præstans animi Iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est, Consulere.*

Dico Robertum illum Andegauensem Regem Neapolitanum, Regem doctissimum, sapientissimum, humanissimum: denique (vt dictum fuisse testis est eius seculi doctissimus scriptor lib. x. Epist. Senil.) Regem

Regum. Hic verò non prælia tibi sua, sed studia narra-
bit: docebitque, plura se præclarè effecisse pietate &
Iustitia, & literarum præsiidiis (quas etiam Regno suo
anteponere se dicere solebat) quam eius auus Carolus
suis armis. Recitabit ille tibi, quos de Scipionis Afri-
cani somnio Ciceroniano versus componi iussit, vt
quæ Scipio ille etiamnum adolescens, & ea, qua tu nunc
conditione, dicitur tam auide accepisse diuina man-
data, sanctissimâque præcepta ab auo & patre, veluti
legatis cælo propterea demissis, eadem tu nunc audias.
Longa est illa exhortatio: sed si eius iam delibare ali-
quid velis, tæ ex ea tibi Robertus auctor, monitor
ille tuus, imprimis recitabit hoc caput,

Suscipe nostri

*Consilij quid summa velit: tu jacta pæmque
Institiamque cole, vt pietas sit pectoris hospes
Sancta tui, morumque comes: qua debita virtus
Magna patri, patriæ maior: sed maxima summo
Ac perfecta Deo.*

Sed & istud.

*Hoc etiam monuisse velim, nil gratius illi,
Qui celum terrasque regit, dominoque patrique,
Actibus ex nostris, quam iustis legibus Vrbes*

Postremo & istud,

*Ergo age Nate, viam, tibi quam super ardua monstro,
Ingredere, aut potius ceptum ne desere callem.
Publica res duce te vigeat, victrixque supremo
Cardine fortuna sedeat: spectabit ab astris
Quicquid ages, placidus Rex cuncta regentis Olympi,
Latus honore suo: sed nullo lætior actus.*

*Quam quod te patriæ baculum superesse labanti
Nomen & hoc merito Scipionis habere videbit.*

Hæc & huius generis plura Robertus ille tuus, quæ ex Somnio Scipionis translata dictavit suo Poetæ, ex optima illa Antiquitate repetet, quæ nunc rursus tibi occinat, cum se tibi, ut illi Scipioni avus paterque, sistet. Neque verò tacebit, se nihil prætermisse, ut Reipublicæ bene gubernandæ scientiam, & æqui bonique artem illustraret atque propagaret. Non potuit quidem ad suam Academiam pertrahere Bartolum eo tempore in Italia principem prætorum Iuris Civilis. Is enim sequebatur prætoribus Gibellinas Imp. Henrici. Sed non propterea minus Iurisprudentiam Ro. excoluit Robertus, qui & Romam liberavit defenditque aduersus vim Germani illius Imperatoris, cum quo etiam de Iudicio Maiestatis graueret contendit. Imo verò tam & Iuris & Iurisdictionis studiosus fuit, ut etiam quo die Carolum, filium vnicum, maxime spei adolescentem, vnicamque spem Regni, amiserat, nullo luctu, qui acerbissimus erat, debilitari potuerit, quin eodem die (ut & testis est & ait ille, qui aderat & quem iam sæpius laudo, doctissimus illius seculi Scriptor) & Regni negocia explicuerit, & quid in re qualibet opus esset factum, edixerit, & lites audierit atque diremerit. Iuuat quidem certè meminisse, quid in causa Principatus Saufeuerini recte & acute iudicaret de controuerso iure legitimæ successionis, an nepos ex filio seniori præferretur suo patruo: neque quia contra seipsum iudicare videbatur, Ius civile negle-

xir. Erat autem hæc illa nobilis quæstio Iuris, quæ eo
 seculo (vt ait AEmilius) fuit origo ingentium toto
 orbe motuum. Ego verò potius dicam ignorantiam
 Iuris, quod varie & imperite sepe dicebatur, tanto-
 rum malorum originem fuisse. Quidni ergo merito
 optarim Principibus Iurisprudentiam propterea curæ
 esse? Cùm ipse Robertus Regnum adeptus est, mota
 fuit hæc ipsa quæstio, in qua & Pontifex appellatus est
 & mortuo Roberto, cum de eius successione rursus
 quæsitū est, rursus illa Tragice agitata est. Sed & quo
 anno Neapolitanus ita factus est, eodem anno in
 Gallia Rex Philippus Pulcher similiter appellatus est,
 iudex, vt & deinde Philippus Valetius, in causa Prin-
 cipatus Artesiensis, cùm quæstio esset inter Robertum
 nepotem ex filio, & filiam defuncti. Horresco repu-
 tans, quid acciderit, cum acutiores Iurisconsulti re-
 clamarent: sicuti & cum idem Rex Valesius aliter quæ-
 in Artesiensi fecerat, pronunciaffet in causa Ducatus
 Britannia inter filiam fratris & consanguineum fra-
 trem defuncti: vt & paulò antè cum in Gallia de Co-
 mitatus Flandria successione quæreretur inter filium
 fratris senioris & quendam Robertū defuncti fratrem.
 Quid dicam illam ipsam fuisse quæstionem Iuris inter
 Ioannem & Arturum litigantes de Regno Angliæ &
 Principatu Andegauensi? Quid dicam in Hispania quo-
 que de Regni Castellæ iure quæstionem fuisse que Ro-
 berti Andegauensis fuit de regno Neapolitano & an-
 tea in Germania, tempore Imp. Othonis, visam esse
 tam inexplicabilem, vt commissa sit Duello, siue gla-
 diatorio certamini? Addam & de regno Angliæ subtri-

liorem etiam fuisse, sed nimis Tragicam, inter familiam Lanclastriam & Eboracensem, vtrum filius sororis, an filia fratris potior esset: quæ quidem rursus quæstio fuit Ludouici tui Andegauensis de Regno Aragonico, quæ à Iurisconsultis ad monachos nescio quo modo in Hispania reiecta fuit. An non harum rerum memoria te excitaret ad Iurisprudentiæ studia amanda & excolenda? An nondum sentiunt Principes quàm opus habeant, nō dico, ambitiosis & impudentibus, & indoctis leguleiis, qui ne quidem quid in XII. Successio sit aut significet, sciunt: sed boni, & eruditus, sed cordatis Iurisconsulti?

Vt ad Robertum reuertar, de quo & paulò post dicendum rursus aliquid erit, Illud modo dico, nullius vel occursum magis faustum & felicem, vel memoriam magis salutarem tibi esse posse. Cessit ille quidē Principatu Andegauensi, sorori suæ Margaritæ, vt ea bene dotata nuberet Carolo Valesio, quem filium, fratrem patrémque Regis Franci appellare licet. Sed non propterea alienus à sua gente & familia existimandus est: cuius quidem etiam absens tantam curam gessit, cum, impendere prospiceret pericula belli Anglici, vt ad eam tempestatem auertendam in Galliam statim accurreret: taléque Regi Philippo sororis suæ filio cōfilium dederit, quod si Rex ille semper secutus fuisset, non incidisset in illas miserias, à quibus semel eum eripuerat sua cautione sapiēs Robertus. Eum ergo lubenter audies de te quoque iam (vt dixi) sollicitum. Credo etiam, non minus lubèter spectabis eius filium Carolum, maximæ spei Principem, si mors eum patri

& patriæ non inuidisset: sed qui tamen in sua adolescentia tam magnæ non modo spei, sed etiam rei princeps fuit, ut amplissimum elogium meruerit, quod Italia consignauit his doctissimi Scriptoris Florétini, qui eo seculo floruit, verbis: *Roberti magni Regis & Regum Regis vnicus filius Dux Calaber, ingenti fama adoleuit eximie virtutis precipueque iustitia: cum Maioribus enim suis diuidēs patrimonium, hoc virtutum, hanc sibi partem gloria delegerat, ut cum proauus, vir fortissimus: auus, liberalissimus: pater, sapientissimus habitus esset: ipse iustissimus haberetur.* En quare tibi sisto gentem familiamque Andegauensem? Necdum tamen eam complexus sum totam. Cōiunges ergo cum Roberto illo tres eius fratres, tria fulmina belli, & imprimis fratrem seniore Carolum Martellum Hungariæ Regem, qui familiæ & nominis Andegauensis decus, ad extremos vsque Germaniæ fines, ut Robertus ad Italiæ, propagauit.

Sed si rã procul abire nolis, & ad id quod vrgeo, magis domesticū exēplum requiras: ecce in hac vrbe tua se tibi sistit Ludouicus alter, Ludouici prioris filius: qui etsi hic sepultus sit ante annos ceterum & quinquaginta, tamen adest, & sepulta minimè illius est memoria. Huius cum quotidie sepulchrum hic aspicias, cogitato nunc illum ex eo prodeuntem tibi occurrere, tuo in hanc Urbem aduentu excitatum, ut cum alia multa suggerat, tam vero imprimis illud, sese, cum nondum ea ætate esset, qua tu nunc es, exemplo Constantij, vel etiam Roberti sui, suscepisse curam studiorum & patrocinium literarum in Gallia: & propterea antequam ex ea discederet, iturus in Hispaniam, vxoris ducendæ,

& in Italiam, regni adeundi causa, in hac sua Vrbe instituisse Academiam optimarum artium, imprimisque Jurisprudentiæ: quo tempore & Rupertus Cæsar Palatinus in Germania suam Heidelbergensem instituebat. (id enim cum eam instaurarem, didici.) Fortasse vterque prospiciebat, hic, quæ Imperio: ille, quæ huic Regno impendebat ex bellis ciuilibus caligo & vastitas, aduersus cuius barbariem alendum & conseruandum erat aliquod literarum lumen & seminariũ. Narrabit quidẽ certè tibi tuus ille Ludouicus, sese, hac ratione maluisse togatum patriæ prodesse, quàm facere quod suum patrualem Ioã. Burgundum armatum facere videbat eodem tempore, cum ad Nicopolim infeliciter & temere puõnando aduersus Turcas, & se suosque perdidit, & Barbaros victores ita irritauit, vt nisi Tamerlanes Tartarus eos repressisset, oppressuri & Kemp. Christianam fuissent. Et quia nunc tuo Consilio interesse volet, deliberati de hac Academia instauranda, magis atque magis dicet, quo eam consilio primum instituerit. Narrabit, sese, quamuis adolefcẽtem, vidisse qualia funestissimarum dissensionum semina inter patruales suos Ioannem illum Burgundum & Ludouicum Aurelium iacta essent, & quales illa paulopost turbas darẽt, concussis studiorum sedibus, Parisiensi & Aurelia Academia. Dicet, audiuisse se, quid Rex Philippus Pulcher anno M. CCCXII. veluti lege lata professus erat de luce legum Ro. deque scientia vsu, & dignitate Juris Ciuilis in hoc Regno: & tamen, cur cum id faceret, laudaret Maiores suos, qui in schola Parisiensi non modo noluissent esse Academiam Iu-

nis Ciuilis, sed etiam anathemate & interdicto Pontificio id prohiberi curassent. Iudicasse itaque, sese esse facturum quod valde esset è re Gallix, si in tranquillo hoc Secessu, illius Iuris docendi sedem & folium collocaret. Id verò se tantum inchoasse, vt tempora patiebantur. Absoluere per absentiam longam non potuisse: & quod instituerat, iniquorum (vt fit) temporum culpa neglectum deinde cõcidisse potius quàm assurgere potuisse. Petet ergo, vt hoc Opus altius tollas, & quanto plus hoc tempore lucis affulsit, tãtò illustriorem *L. prudentiæ* sedem esse iubeas: propterea quæ cum alia multa, quæ eò te impellat, dicet, tum verò & illud ipsum, quod offero, commendabit, hoc est, & Eumenij Orationem, & Constantij exemplum, quod illa laudat, tibi vt facio, laudabit. Narrabit, quæ fuerint, & quàm subtiles iuris quæstiones in familia Andegauensi, quæ sine Iurisconsultis magnis explicari non potuerunt: & quia ad eas definiendas sepe adhibiti non fuerint, quales debebant, dicet, quãtum iniuriæ & detrimenti illa acceperit. Ac ne longius discedat, narrabit, sese litigasse de duobus Regnis, altero in Italia, altero in Hispania. In illo quæstionem fuisse de iure paternæ adoptionis, & cessionis & (vt vocant) inuestituræ: in altero de subtiliori iure successione vxoriæ, cum (inquit *Æmilius*) ambigebatur de hæreditate inter amplissimas familias, multiplici causa, cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis, capitum iure controuerso. Qualis fuerit hæc controuersia non potest *Æmilius* ille, quia iuris peritus non erat, exponere, & Ludouicus magno suo malo didicit, subtiliorem esse,

quàm vt à multis intelligeretur, narrabitq; , Sese cùm in sua recenti Academia nondum inueniret (ò penuriam miseram) *Jurisconsultos* satis intelligentes, coactum esse, confugere ad *Academiã Bononiensẽ*: in qua *Ancharanum*, *Salycetum*, & *Fulgosium* consuluerit. Etsi autem illi de quæstione proposita, vt cõsultori patrocinentur, & acute & diligenter responderint: tamen si facias, quod instituis, quidni ausim tibi spondere *Jurisprudentiæ* bene (vt lex ait) fundatæ maius meliùsque, vbi opus erit, præsidium? Interea dicerem, quid *Bononienses* illi responderint. In modo de iure vxoris *Iolandæ*, sed etiam de virtutibus & meritis ipsius *Ludouici* mariti: dicerem (quod ex ipsius *Ancharani* Responsõ didici) illos iudicasse, ius vxoris confirmari generositate nobili & religiosa pietate mariti. Verùm vt magis scias, qualem quantumque *Ducem* habeas cum *Ludouicum*, de quo loquor tibi do quem veluti præeuntem sequaris, audies non mea sed *Pauli Aemilij* verba: *Illum*, quòd cæteros proceres *Franciæ*, prudentia & rerum vsu anteciret, tantum maiestate potuisse, vt omnia eius consilio ageretur, cuius *Francos* nunquã pœniteret. Eius verò morte, mala *Franciæ*, quæ interquieuerant, recruduisse. Quid? Amisit in eo *Rex Carolus VII.* non iam dicam focerum, sed parentem, & patria patrem, & *Gallia* vindicem, & hæc *Academia* patronum. Ergo cùm iam illi successeris, qualis huius successionis cõditio, qualis expectatio sit, audis. Quid pluribus opus est? Quid duos illius filios tibi nunc sistam? Quid *Ludouicum III.* qui etsi in *Calabria* sepultus sit, tamen in *Gallia*,

Bello Burgundico Anglicoque quale quantumque fuit præsidium & Regni & Regis Caroli VII. rebus alioqui valde afflictis?

Nullius in hac Vrbe recentior memoria est quam Renati alterius filii: cuius quidem solo etiam nomine hæc ciuitas recreatur. Quid & illum cum patre Ludouico tibi nunc occurrere dicā, vt te magis atque magis suo quoque occurſu commoueat? Etsi, quas hic vides, mutæ essent eorum statux, tamen (vt *Andes Andino* pœta lubenter vtentur) acclamant illud tibi,

Et mater Aeneas & auunculus excitet Hector.

Tu quidem fortè non poteris non re ipsa ostendere, verum esse, quod oīm Nazarius ad imp. Constantinum, de eius filiis loquens, se ipſi: *Rapitur ad imitationem suorum excellens quæque matura.*

Ergo quodam veluti gaudio reuiuiscet ipse quoque ille Rénatus, si in te tanquam herede suo, renasci audiat & quod eius morte extinctum sepultumque fuit decus Andegauensis Principatus: & quam spem immaturo fato Regis Caroli VIII. alterius sui hæredis, amisit: Regem illum Carolum VIII. dico, in quem feliciter translatus, & à quo, quantumuis adolescente, fortiter defensum ius Andegauenſium Principum fuisse audies, & tibi interea reliquisse præclarum exemplum, quod admireris. Si rogas, quibus præſidiis? dicam quippiam, quod in re præſenti hic occurrit, & licet alii fortasse præterirent ac negligenter, tamen neque te non audire, neque me non dicere, res patitur. Ecce enim, qua in æde Mauriciana hic conditi sunt illi tui Maiores, in eadem æde spectatur monumen-

cum Ioannis Relij Episcopi Andegauenſis : in cuius
 Epitaphio inſcriptum eſt nouum quoddam & rarum
 & tanto magis memorabile elogium: Fuiſſe illum ſuæ
 ætatis Philoſophorum longe primum, virum viciis
 Curialibus impenetrabilem : qui conſpirante mente
 procerum Regij ſanguinis, lectus ſit, vt pubeſcentis
 Regis Caroli VIII. pectus ſanctiſſimum effice-
 ret: quiſque id quantum licuit, effecerit. Non adſcri-
 bo reliqua : quæ tamen minime vulgare elogium ad-
 dunt, cum aiunt, eum Chriſti memorem, immemo-
 rem ſuæ ſenectutis, dum ardentem euangelizantem Gre-
 gi inuigilat, occubiſſe. Sed hoc dico cum Eccleſia
 Andegauēſis talem cuſtodem (cuius impenetrabilem
 uigilantiam vocare poſſum, qualem Scipionis Aſiatici
 fuiſſe ait Marcellinus lib. xvii) Regi dedit, & Franci
 Proceres legerunt, quem Aula ipſa obſtupuit, ne ab
 Aulicis quidem illecebris potuiſſe corrumpi, fateor
 hodie monſtrum quoddam poſſe videri, vt poetæ ſin-
 gunt ſuum Pelidem ἄτροτον : ſed tamen tam adaman-
 tinum præſidium & Regi neceſſarium, & hic inuen-
 tum eſſe cum lapides ipſi fateantur, tua intereſt nō ne-
 ſcire. Ego non laudabo hunc Reliū quòd maior auū-
 culus meus fuerit, (tameſi laudanti prædicantiſque
 talem, quem inter domeſticas Maiorum meorū Im-
 gines referre poſſum, virum, nemo non ignouerit) ſed
 quòd magni Regis & adoleſcentiam rectè rexit, &
 tenerum pectus ſanctiſſimis virtutibus armauerit ad-
 uerſus vim Aulicæ nequitix: cuius quidem aciem re-
 tundi poſſe, nouo ſuo exēplo & reipſa docebat: quòd-
 que cum à Rege impubere coacta eſſent magna illa

Comitia Turonensia, rogatus lectusque vt oratione præiret, exorsus à commendatione concordia, quasi longe prospiceret hæc tempora, veterem illum verficulum, tanquam oraculum, vel potius vaticinium, (sicuti didici ex Actis illorum Comitiorum) ingemiscens repetit,

En quo discordia Ciues

Perduxit miseros?

quodque cum Rex comitem habere voluisset proficiscens in Italiam ad Andegauensium Principum ius asserendum, literata illius legatione perfecit, quod vix vllis artibus potuisset, vt Roma Regi Franco pateret. Sed quod nunc magis dicere volo, illud est, quod Relius noster, vt Regem adulescentem tanquam de subacta Italia triumphantem exultantemque grauitè moneret, ostendit in Neapolitana æde S. Claræ sepulcrum marmoreamque effigiem Andegauensis Roberti Regis clariss. & quod in eius sepulchro inscriptum legitur,

Aspice Robertum multa virtute refertum,

idem sepius ingeminans, copiose exposuerit, cur id merito diceretur: quibusue virtutibus, qua pietate, iusticia, sapienria, doctrina, literarum præsiidiis cincta, ibi placide Robertus regnarit annis plusquam xxx, vbi alij Franci vix paucis annis cōsistere potuerunt: & Italia tam fuerit charus, vt & Florétina Resp. quantūuis & libera, & suæ libertatis amans, talè dominū habere optauerit habueritque. Fuisse quidè fortasse, auito exemplo, nimis vehementè Guelphæ factionis patronum: verum egregiam tamen fuisse Thesim, quam seque-

batur, Ecclesiam esse defendendam, eique succurrendum esse: tamen si forte aliquando potuerit (vt fit) in hypothefi vel aberrare vel modum non tenere. Cæterum in amore virtutis & doctrinæ & legum ciuiliū mirabiliter excelluisse.

Cū autem non procul à Roberti sepulcro spectaretur recens monumentum Alphonfi Arragonii, qui etsi aduersarius Andegauenfium fuerit, eosque de possessione Regni Neapolitani deiecerit, vt illius nepotes eiiciebat Rex Carolus, tamen quia (vt ait vetus poeta) fas est & ab hoste doceri, & in aduersari quoque laudanda virtus & doctrina est, oratione cū Alphonfo illo comparabatur Robertus, & vtriusque incredibilis cura literarum commendabatur: Et quod Alphonfus centum post Robertum annis illic in eo genere fecerat, vt Robertum imitaretur, sicuti Robertus, quod centum ante se annis Imp. Fridericus 2. Neapolitanæ Academiæ fundator fecerat, imitatus erat, egregium dicebatur dignūque exemplum, quod Rex quoque Francus spectaret, admiraretur, sequeretur, superaret: cūque in Roberti Insignibus Andegauenfibus Lilia Franciæ libenter videret, tum verò Alphonfi illius Insignia librum appictum nō temere pre se ferre intelligeret. Atque tum quidē facta quoque mentio est alterius Alphonfi, doctissimi nempe illius Hispaniæ Regis, quem decimum vocant quemque alter ille octauo gradu inter suos Maiores numerabat, & Robertus noster propius cognouisse poterat, & libenter (credo) imitabatur. Quid non autem ille Alphonfus fecerat, vt magno & Regio animo ar-

tes & disciplinas excitaret, conseruaret, illustraret? O si quod in Iurisprudentiæ nouo corpore colligendo in Hispania inchoauerat, vt Pádestas centum ante annis in Appulia repertas etiam superaret, vel Robertus vel Rex Francus in ipsa quoque Appulia ius dicēs tentasset feliciúsque absoluisset? Sed vt monumētum Roberti memoriam talium Regum excitabat Regique Carolo prolixè commendabat, sic non fuit prætermisum, quod eo tēpore præsens erat, memorabile exemplum Mathiæ Coruini in Hungaria regnātis, qui paulo antè aduentum Regis Caroli, vxorem duxerat Beatricem Neapolitanā, & extincta familia Roberti, Pannoniæ Regnum non doctrina minus quàm armis tuebatur ornabátque. Tanta quidem certè illius Coruini admiratio tunc concitata est, vt Rex Carolus cum nō multò post, per legatos amplissimos ad amicitiam cupidissime inuitauerit. O si de leguleiis Iuris doctoribus atque cōtortoribus statuisset, quod Mathias ille de talibus dicoraphis, qui eum ex Neapoli secuti erant in Hungariam, sapienter fortitèrque statuit? Nōdum dixi, quod minime hic aut prætereundum aut dissimulandum est.

Relius ille noster narrare solebat (quod abs patre meo, qui illum au diuit, accepi) cū ad sepulchrū Roberti exposita essent, quæ de eo Rex Carolus audire debebat, prolatum fuisse Francisci Petrarchæ librum rerum memorandarū: ex eoque verba Regi recitata esse, quæ longioris sermonis argumentum dederunt: dico hæc illius Francisci de Roberto verba.

Cum die quadam multa colloquens ex me quæsiisset, cur tam

fero eum visitaſſem: incidit nescio quo modo Francorum Regis mentio, interrogante eo, vnquam ne in illius aula fuiſſem: reſpōdi, Nec vnquam quidem me cogitaſſe ea de re. Subridente eo, & rationem flagitante, Quia (inquam) illiterato Regi inutilis & inſuper oneroſus eſſe non placuit, dulcius mihi eſt cum paupertate mea ſædus ratum ſeruare, quàm tētare Regum limina, in quibus nec quenquam intelligerē, nec intelligerer à quoquam. Tunc adicit, Audiſſe ſe, quòd primogenitus Regis, literarum ſtudium non negligeret: Cui ego idem me audiſſe reſpōdi, verū id patri moleſtum: & ferunt eum, filij præceptores pro ſuis hoſtibus ducere. Quod an verum ſit, neque nunc aſſero, neque tunc aſſerui. Sed ita famā loqui: atque id mihi omnino ad eundem cogitationem vel tenuiter præciſiſſe narraui. Quo audito ille generoſus ſpiritus infremuit, & toto corpore cohorrui: & poſt aliquid quantum pauſæ ſpatium in terram oculis, & vt frons teſtabatur, non ſine magna indignatione (ſingula enim ac ſi præ oculis habuere, teneo) caput extulit, & ait mihi: Sic ſunt iudicia & ſtudia, & voluntates varia. At ego iuro, dulciores & multò chariores mihi literas eſſe quàm Regnum: & ſi alterutro carēdum ſit, equanimius me diademate quàm literis cariturum. O vox verè Philoſophica, & omnium ſtudioſorum hominum veneratione digniſſima, quantum mihi placuiſti? quantum ſtudiis calcæcar addidiſti?

Hæc ille doctiſſ. Petrarca.

Quæquidem cum in re præſenti eſſent recitata, interpretæ præfertim Relio noſtro, adoleſcētē Regem Carolum, qui audiebat, & proceres, qui ei aderant, mirifice commouiſſe dicuntur. Falli eos, qui notari putabant Regem Ioannem eiùſque filium Carolum, quem & poſtea Sapientem appellarunt, & literarum ſtudiis

valde fauisse verum est, indicabat ratio temporum. Mortuus est enim Robertus aliquot annis antequam Ioannes Rex Franciæ fuerit. Regem ergo Philippum Valesium, & eius filium Ioãnem tunc Principem Andegauësem, indicari, admonuit Relius: tamen si quam de eo Rege famam esse narrabat Petrarcha, vt mendacem refutarit, sicuti Francici nominis interfuit, talem infamiam refutari. Et verò quis credat Philippum illum auunculo suo Roberto tam dissimilem fuisse? Ego quidè certè nuper quoddam eius Rescriptum legi de huius Academia Aurelia, in quo ille laudat patris sui Regis Philippi Pulchri liberalem curam scholæ eruditæ, legumque Romanarum. An non potius hostes esse suos iudicasset, qui talim literarum ad gubernationem Regni necessariarum, imperitum esse voluissent filium & hæredè suum? An vnus Theodosij fuit, quod cum filio suo Arcadio præceptorem daret Afsenium virum sanctiss. tam valde præceperit, ei vt pareretur, tamque valde voluerit filium rectè institui & erudiri, quam grauiter pronunciauit, Regno & Imperio indignum fore, ni talis esset. Sed fuerit sanè Philippi Valesii aliquis error & imperitia, qualis est multorum: tamen illud saltem admirabile tantò magis est, quòd eius nihilominus filius Ioannes literas amaret. An quia Dux Andium erat? Sit sane huic Principatui hoc veluti proprium & quodammodo fatale.

Ad Robertum Regem reuersa oratio adiecit, quod idem Petrarcha in quadam Epistola scripsit, eum geminis tam bellorum quàm studiorum laureis ornatum fuisse. Age verò: quàm valde tunc Academia Nea-

politana, Carolo Regi, qui & Imperatoris Constanti-
 nopolitani titulo & diademate tunc donatus est, Ma-
 iestatem Imperatoriam, ex sui Iustiniani formula cō-
 mendauit non solum armis decoratam, sed etiam le-
 gibus armatam: tam & eādem tibi oprabit schola hæc
 tua: vt & Roberto etiā illo maior sis, si vt armatæ tuæ
 victoriæ, laureatum in hac laureata tua vrbe currum
 & triumphum tibi decreuere: Studiorum ciuiliū re-
 stitutio, adiungat quandam cum myrto ouationem:
 quæ altera fuit veluti triumphī cuiusdam togati spe-
 cies. Ita est profecto. Robertus cum suis Florentinis a-
 liquando victus audiuit, sua vexilla, in castris specta-
 bantur Lilia Cyanæo in campo cum rubentibus (vt
 ait Scriptor Nouocomer. is) rastrellis, hoc est, Ande-
 gauensia inuignâ, inuersis hastis solūm verrentia, in
 triumpho portata esse à Castrucio quodam Lucensi,
 barbaro imitatore Romani moris triumphandi. Tu ea
 nūc signa victricia tā alte sustulisti de hostibus trium-
 phans vt & Robertus vindicem te agniturus sit. Sed
 quā ille laureā triumphūque pluris fecit, optat eius
 quoque gloria te cumulari. Denique vt in eius epi-
 taphio ipsi lapides acclamant (sicuti dixi) istud *Aspice*
Robertū: sic illius Manes de te lubēter illud præcinunt:

Aspice, vt insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet Eques: sternet Pænos, Gallūmque rebellem.

Sed vt antea Marcellæum Tēplum Virtutis & Ho-
 noris, quam viam ingredi debeas, indicauit, sic Rober-
 tus adiiciet, Marcellum illum ne in expugnatione qui-

dem Syracusana oblitum esse, quantum studiosis artium & literarum deberet: placidamque myrtum Oruationis, Laureato curru Triumphali anteposuisse. Laudabit etiã, quod in eadem Eumenii Oratione laudari leges, Tēplum Herculis & Musarum: quod Fulvius Nobilior extruxit, & abs te quoque attolli volet.

Lōgior hic fortasse sum quàm deberem. Sed me tamen causa bona iustaque affectio fecit longiorem. Finem faciam, si verbum vnum addidero. Vt in Roberto regnante agnoscimus singulare quoddã decus Andegau. nominis & sanguinis, cōiūctum cum Reip. saluari prædicto, quia cum multis iam seculis literæ omnes Gothicis tenebris obrutæ esset, primus ille eas in Italia excitavit, primusque rota Europæ rursus earum lumen accenderit: sic, Roberto extincto funus quoddam earum fuisse, idque horribili illa tempestate, qua illo tempore, hoc est, anno M. CCCXLIII. cōcussam & prope exanimatam Neapolim fuisse proditum est, testatum esse fatemur. Denique vt mortuo Theodosio prædixit B. Ambrosius ruiturum Imperium Rom. sic sublato Roberto Solem extinctum defecisse videri, verè scripsit eius familiaris Florentinus Franciscus: quod quidem de morte Platonis dixerat Antiquitas. Bene tamen habet. Nam idem scriptor, vt se & alios consolaretur, libro nono suæ Africæ, vaticinatus est, fore, vt aliqui tamen Nepotes ipsius Roberti aliquando lumen illud rursus accenderent. Quidni ergo & in eorum numero principem & ducem te esse omnes boni optent & fore augurentur? Prospiciebat vates ille, quales futuri erant proximi hæredes Rober-

ti, quantumque tenebrarum & barbaricę confusionis
in familia Tragicis parricidiis discerpta oriretur. Sed
tamen hoc se & alios vaticinio consolatus est,

*At tibi fortassis, siquid mens sperat & optat,
Et post me victura diu, meliora supersunt
Secula: non omnes veniet Lethæus in annos
Iste sopor: poterunt discussis forte tenebris
Ad purum priscumque iubar remeare Nepotes.
Tunc Heliconæ nova reuidentem stirpe videbis,
Tunc lauros frondere sacras, tunc alta resurgent
Ingenia atque animi dociles.*

Equidem potiusquam patiar id dici prædictum esse
de Alphonso Arragonio: (qui tamen in Academia
Neapolitana fuit veluti alter Robertus: & videri pos-
set fuisse ex posteris illius Blancæ, quæ Roberti nostri
soror, Iacobo Arragonio nupsit, coacto repudiare,
quàm habere volebat vxorem filiam suæ sororis) quæ-
ram in tua familia & gente Valesia, quæ ex fælici con-
iugio Margaritæ, (quæ altera fuit soror Roberti Prin-
cepsque Andeg.) & Caroli Franci orta est, aliquos
Roberti nepotes, eosque rursus Andeg. ad quos id re-
feratur. Et quia Ludouicus ille, de quo dixi in solidū
forte non prestiterit, quicquid Roberti memoria de-
siderabat: optabimus sperabimusque fore, vt tua &
accessione & successione id impleatur. Interea verò
dum hæc spes Galliam tuam recreat, tot alioqui erum-
nis afflictam, tamtâque in iis desperatione debilitatâ,
petâ, vt cõiungas cū iis de quibus dixi, tuorū Maiorū
Imaginibus, quæ cõ te incitant, antiquiores veteris
Galliæ vindices duos, Theodosium & Constantium,

& quas illa olim de utroque orationes habuit, ut ad te eas refero, accipias eo animo, quo Robertus ille tuus Scipionis sui Africani historiam ab suo illo vate Francisco descriptam, sibi que oblatam, datam, dicatam accepit.

De Andium Principibus, & eorum magnitudine atque amplitudine, quæ tanta fuit toto orbe terrarum, ut vere cecinerit,

Quæ regio in terris nostri non plena laboris?

dicetur aliàs magis copiose, quod illius dignitas nobilitatq. meretur. Non enim illius Maiestatem vel obliuione vel ignorantia minui ferendum est: & quæ occurrunt dispersa stemmata, colligenda sunt: & præter id quod iam delibauit, Ludouicus ille magnus, non modo Hungariæ, sed & Poloniæ Rex, (quem qui ignorant Andegauensem fuisse, ignorant magnū rursus Decus stirpis Andeg. quod ipsos quoque Tartaros perculit) coniungendus & comparandus erit cum altero Magno Lud. i. Duce Andeg. eiusdem temporis: & Cracouiensis Academia in media Polonia eodem, quo hæc Andegauensis, anno instituta auspiciis mulieris Andeg. quæ filia illius fuit, nouam tuæ Gentis prædicandæ materiam suppeditat: ut & liceat familiam Constantianam vel Theodosianam cum tua comparare. Sed maius ea res volumen requirit: quod ubi tu requires, operam dabo, ut quanta huius Andeg. Principatus maiestas olim fuerit, magis intelligatur, & quæ de tuo concitata propterea nunc expectatio sit, magis scias Quid preterea? Dixit de Theodosio Pacatus, ut Rhetor, & pro parte tantum dixit, vna breuique oratione:

de quo similiter Claudianus dixit vt poeta. Ego & vt iurifconsultus, & in solidum, de eo dicere iusto Commentario, si tantum ocij mihi largiaris, vellem: non modo, vt eius historiam totam, quæ est annorum xvi. suo ordine, sed & illius leges singulas, quæ multæ sunt, & preclaræ & tua cognitione professionèque mea dignæ, exponam, vbi vbi licebit.

Andeg. VII. Id Mart. M. D. LXX.

EX CLAUDIANI PANEGYRI
VII. AD THEODOSII FILIUM HONORIVM
A. III. Cos.

Terræ dominos pelagique futuros
Immenso decuit rerum de principe nasci.
Hinc processit auus, cui post Arctoa frementi
Classica, Massilas adnexuit Africa lauros.
Ille Caledoniis posuit qui castra pruinis,
Qui medio Libya sub casside pertulit astus,
Terribilis Mauro, debellatorque Britanni
Littoris, ac pariter Borea vastator, & Austri.
Quid rigor æternus? celi quid sidera profunt?
Ignotumque fretum? maduerunt Saxone fuso
Orcades, incaluit Pictonum sanguine Thule.
Scotorum cumulos fleuit glacialis Hyberne.
Quis calor obsistit forti? per vasta cucurrit
Æthiopum, cinxitque nouis Atlanta manipulis,
Virgineum Tritona bibit, sparsosque venenis
Gorgoneos vidit thalamos, & vile virentes
Hesperidum risit, quos ditat fabula, ramos.

*Arx incensa Iuba, rabies Maurusia ferro
Cessit, & antiqui penetralia diruta Bocchi.*

*Sed laudes Genitor longè transgressus auitas
Subdidit Oceanum sceptris, & margine cæli
Clausit opes, quantum distant à Tigride Gades,
Inter se Tanais quantum Nilusque relinquunt.
Hæc tamen innumeris per se quasita trophæis,
Non generis dono, non ambitione potitus:*

*DIGNA legi virtus, ultrò se purpura supplex
Obtulit, & solus meruit regnare rogatus.*

*Nam cum Barbaries penitus commota gementem
Irrueret Rhodan, & mixto turbine gentes
Iam deserta suas in nos transfunderet Actos,
Danubij tota vomerent quum prælia ripæ,
Quum Geticis ingens premeretur Mysia plaustris,
Flauaque Bistonios operirent agmina campos:
Omnibus afflictis, & vel labentibus ictu,
Vel propè casuris, unus tot funera contra
Resistit, extinxitque faces, agròsque colonis
Reddidit, & lati rapuit de faucibus vrbes.*

*Nulla relicta foret Romani nominis umbra,
Ni Pater ille tuus iam iam ruitur a subisset
Pondera, turbatamque ratem, certaque leuasset
Naufragium commune manu. Velut ordine rupto,
Quum procul insana traherent Phaetonta quadrigæ,
Saurerè que dies, terramque & stagna propinqui
Haurirent radij, solito cum murmure toruus
Sol occurrit equis, qui postquam rursus heriles
Agnouere sonos, redijt meliore magistro
Machina, concentusque poli, rursusque recepit*

Imperium, flammæq; modum. Sic traditur illi
 Seruat'urque Oriens: At non pars altera rerum
 Tradita, bis possessa manu, bis parta periculis.
 Per varium gemini scelus irrupere Tyranni
 Tractibus occiduis: hunc seua Britannia fudit,
 Hunc sibi Germanus famulum delegerat exul.
 Ausus vterque nefas, domini respersus vterque
 Infantis iugulo: nouitas audere priori
 Suadebat, tantumque dabant exempla sequenti.
 Hic noua moliri præceps, hic querere tuta
 Prouidus, hic fufis, collectis viribus ille,
 Hic vagus excurrens, hic inter claustra redit.
 Dissimiles, sed morte pares, euadere neutri
 Decedus, aut mixtis licuit pro umbere telis:
 Amissa specie, raptisque insignibus ambo
 In vultus rediere suos, manibusque reuinctis
 Oblati, gladiis submitunt colla paratis,
 Et vitam veniamque Progant. roh damna pudoris,
 Qui modo tam densas nutus mouere cohortes,
 In quos iam dubius sese librauerat orbis,
 Non hostes victore cadunt, sed iudice fontes
 Damnat voce reos: petiit quos Marte tyrannos,
 Amborum periere duces, hic sponte carina
 Decidit in fluctus: illum suus abstulit ensis.
 Hunc Alpes, hunc pontus habet, solatia cæsis
 Fratribus: hæc vltor tribuit, necis auctor vterque
 Labitur, Augustas par victima mitigat umbras.
 Has dedit inferias tumulis, iuuenumque duorum
 Purpureos merito placauit sanguine manes.
 Illi iustitiam confirmauere triumphis,

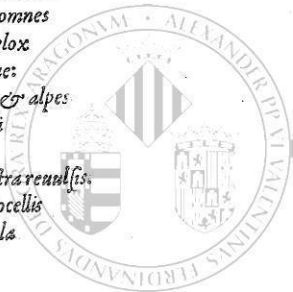
Praesentes docuere deos, hinc secula discant
 Indomitum nihil esse pio, tutumve nocenti.
 Nuntius ipse suis longas incognitus egit
 Praeuento rumore vias? inopinus utrumque
 Perculit, & clausos montes ut plana reliquit.
 Extruite immanes scopulos, attollite turres,
 Cingite vos fluminis, vastas opponite sylvas,
 Garganum Alpinis, Apenninumque niualem,
 Permixtis sociate iugis, & rupibus Haemum
 Addite Caucasaeis, inuoluite Pelion Ossae.
 Non d. hic murum sceleri. Qui vindicat, ibit.
 Omnia substra... meliori peruia causae.
 Nec tamen oblitus ciuem cedentibus atrox
 Partibus infremuit: non insultare iacenti
 Mallebat, mitis precibus, pietatis abundans,
 Pœnæ parcus erat, paci non intulit iram,
 Post actes odiis idem qui terminus armis,
 Profuit hoc vicente capi, multosque subactos
 Aspera laturæ commendauere catena.
 Magnarum largitor opum, largitor honorum
 Pronus, & in melius gaudens conuertere fata.
 Hinc amor, hinc validum, deuoto milite, robur.
 Hinc natis mansura fides, hoc nobilis ortus
 Nasceris, æque uia cum maiestate creatus.

EX EIVSDEM CLAUDIANI PANEGYRI VI. AD EYNDEM HONORIVM.

Interea turbata fides, ciuilia rursus
 Bella tonant, dubiumque quatit discordia mundum,

Proh crimen superum? proh longi dedecus aui?
 Barbarus Hesperius exul possederat urbes,
 Sceptraque deiecto dederat Romana clienti.
 Iam Princeps molitur iter, gentisque remotas
 Colligit Aurora, tumidus quascunque pererrat
 Euphrates, quas lustrat Halis, quas ditat Orontes.
 Thuriferos Arabes saltus, yada Caspia Mædi,
 Armenij Phasin, Parthi liquere Nyphatem.

Quæ tibi tunc Martis rabies? quantusque sequendi
 Ardor erat? quanto flagrabant pectora voto?
 Optatas audire tubas, campique cruenta
 Tempestate frui, truncisque immergere pla...s:
 Ut leo, quem fulva matris spelunca tegebat,
 Vberibus solitum pasci, quæ crescere sensit
 Ungue pedes, & terga tubis, & dentibus oras:
 Iam negat imbellæ epulas, & rupe relicta
 Getulo comes ire patri, stabulisque minari
 AEstuat, & cæsi terga absorbere iuueni.
 Ille vetat, rerumque tibi commendat habenas,
 Et sacro meritos ornat diademate crines:
 Tantaque se pietas rudibus ostentat in annis.
 Sic atas animo cessit, quererentur ut omnes
 Imperium tibi sero datum, victoria velox
 Auspicijs effecta tuis, pugnastris uterque:
 Tu fati genitorque manu, te propter & alpes
 Inuadit faciles, cauto nec profuit hosti
 Munitis hæsisse locis, spes irrita valli
 Concidit, & scopulis patuerunt claustra reuulsis.
 Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
 Obruit aduersas acies, reuolutaque tela

BALDVINI

Vertit in authores, & turbine reppulit hastas.

O nimium dilecte deo, cui fundit ab antris

A Eolus armatas hyemes, cui militat ather,

Et coniurati veniunt ad classica venti.

Alpina rubuere niues, & frigidus amnis

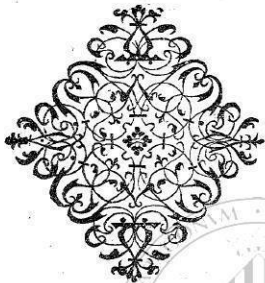
Mutatis fumavit aquis, turbáque cadentum

Staret, ni rapidus inuisset flumina sanguis.

At ferus inuentor scelerum, traiecerat altum

Non vno mucrone latus, dupléxque tepebat

Ensis, & vtrices in se conuerterat iras.

LATINI PACATI DREPANII

PANEGYRICVS ROMAE DICTVS

Imp. Theodosio Aug.

SI QVIS vnquam fuit, Imp. *Auguste*, qui te praesente dicturus antè trepidauerit, eum profecto me esse, & ipse sentio, & his, qui consilium tuum participant, adiri posse video. Nam cum te semper ultra omnes retro principes laudari oportuerit, nunc porro ultra quam alias praedicatus es, in ea Vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatè armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandem modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea potero? hoc praecipue in tempore, quo ambo ita mutuo creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor Senatus: cui cum difficile sit pro amore, quo in te peditus est, de te satisfieri, tum difficilius pro ingenita atque haereditaria orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc & incultum Transalpini sermonis horrorem, praeserim cum absurda sinistraque iactantia possit videri, his ostentare facundiam, quam de eorum fonte manantem in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse, quos cerno: sed assistere obuersarique dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnesque illos oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi pa-

rum habeam timere quod video, video quod timeã. Quid ergo nouus ne me pavor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? Mihi verò hi omnes, quibus altrinsecus iactor, æstus, diu ante meditari longèque prospecti sunt: sed cum admiratione virtutum tuarum ab ultimo Galliarum recessu, qua lictus Oceani, cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad contuendum te adorandūque properassem, vt bona, quæ auribus ceperam, etiam visu vsurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiã, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendū, quod, vt dicerem, nullis adigebat. Non enim iam coacta laudatio & expressæ metu voces periculum silentij redimunt. Fuerit, abieritque, tristis illa facundie ancillantis necessitas, cum trucem dominum, auras omnes plausumque publicorum ventosa popularitate captantem mendax assentatio titillabat: cum gratias agebant dolentes: & tyrānum non predicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. Nunc par dicendi tacendique libertas: & quàm promptum, laudare principem, tantum, siluisse de principe. Libet igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet (inquam) quia neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. De te igitur mihi sermonis huius auspiciū erit, ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit Imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium est, sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram, soluturus, id oratione tempus aspiciam, quo Romana lux cæpit.

Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim,

exanimata Respublica, barbaris nationibus Romano nomini
 velut quodam diluuiio supersusis. Sed par causa replicare cau-
 sas, & placatum vlcus offendere. Nam cum per se viuax sit re-
 cordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudiorum presen-
 tium lucem, tristiū cōmemoratione fuscare. Faciam ergo quod
 facere prestantes scientia medicos sæpe vidi, aliorum vulnerum
 cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente
 tractabo, presentisse & singulos vniuersosque rogasse cōtentus,
 an cum inter omnes liqueret, fessis rebus medendum, tali aliquo
 viro publicis gubernaculis admouendo, qui Imperatoris vnus
 tueretur atatem, alterius iuuaret laborē, potuerim huiusmo-
 di vel optare? In integro itaque rem totam esse, aciamus, & in
 quodam orbis terrarum comitio queri putemus, quisnam sit ille,
 qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romana rei fa-
 cta suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum Tributum
 Centuriatūque legeretur, cui fœlix patria, cui domus clara, cui
 forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliūque re-
 rum vsus contigisset? Cuncta igitur à capite proposito ordine per-
 sequamur. Iam profecto constabit, eum principem declaratū, qui
 & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primū tibi
 mater, Hispania est, terris omnibus terra fœlicior: cui excolende
 atque adeo ditādæ impēsius, quàm cæteris gētibus supremus ille
 rerum fabricator indulgit: quæ nec Austrinis obnoxia estibus,
 nec Arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque
 tēperie: quæ hinc Pyreneis montibus, illinc Oceani estibus, inde
 Thyrreni maris litoribus coronata, natura, solertis ingenio, ve-
 lut alter orbis, includitur. Adde tot egregias ciuitates: adde cul-
 ta incultaque omnia, vel fructibus plena vel gregibus: adde au-
 riferorum opes fluminum: adde radiantium met. Illa gēmarum.
 Scio fabulas Poëtarū, auribus mulcendis reperitas, aliqua non-

nullis genibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula: nec iam excutio veritatem: sint, ut scribitur, Gargara proventu læta tritici, Menavia memoretur armento, Campania cõseatur monte Gaurano, Lydia predicetur amne Pactolo, dum Hispania vni, quicquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc Iudicum mater, hæc principum est: hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianũ misit Imperio. Huic te debet Imperium. Cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis: & geminis Delos reptata numinibus, & alium... Hercule nobiles Thebæ. Fidem constare nescimus auditis: Deum uedit Hispania, quem vidimus. Erat iustæ compensationis occasio, ut qui de patrie tuæ laudibus pauca dixissem, patris saltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. Sed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem: quid (inquam) faciam? Quæ Rhenus aut Vahalis vidit, aggrediar? Iam se mihi Sarmatica cæde sanguineus Ister obiciet. Attritam pedestribus præliis Bataniam referam? Saxo consumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes suas Scotum loquar? Compulsus in solitudines auias omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cùm igitur impediatur turba delectum, & præstet gesta in summũ referre, quam enumerãdo tenuari, dixisse sufficiat, vnũ illum diuinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singule in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani Duces, Macedonici, Cretici, Numãtini, de vocabulis gentiũ subactarũ adoptiuum Insigne sumebant: nonne hodie pauciora in Annaliũ scriniis, quàm in vestræ domus Titulis cognomenta legerentur? Cùm ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Alamanicus diceretur: & quantum tota respublica habet hastium, & tantum vna

familia ostēderet triumphorū. Sed quid necesse est mitti in præteritū diligētīā curiosam? Patrem, Imperator, tuum de te æstimēt: nec difficilis cōiectatio est. Nam cū duo sint, quæ claros duces faciāt, summa virtus, & summa fœlicitas, scire obuiū est quæ fuerit felicitate præditus, & te genuit. O digna Imp. nobilitas, quæ principē esse decuerit eius esse filiū, qui hunc Romani fastigiū apicē nō solū fortitudine atque sapiētia, sed decore etiā corporis & dignitate potuerit æquare: velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortuna sua par est? quàm longe lateque cōspiciua cōmendat imperium? ut plane in ambiguo sit, utrū te magis nostris mentibus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustra plane opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius sciscitati, arcanis celestibus nobiles curas intulerunt, angustissima quæque species plurimū creditur trahere de calo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus dignum prius metatur hospitium, siue, cū venerit, fingit habitaculum pro habitu suo: siue aliud ex altero crescit, & cum se paria iunxerunt, utraque maiora sunt: partem arcanum caeleste rimari: tibi istud soli pateat, Imp. cum deo consorte secretum. Illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est: talem esse debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspiciū. Dudum, ut video, dedignaris hæc gloriam: sed patere ea in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te principem fieri hæc, ut deceret. An vero quicquam putamus in Imperij tui declaratione præteritum, cū ductam esse rationem ipsorum etiā videamus annorum? Cuius quidem rei ita fuit cura

*Maiores, ut non solum in amplissimis magistratibus ad-
 piscendis, sed in Praturis quoque aut Aeditalibus capeffen-
 dis atque spectata sit petitorum: nec quisquam tantum valuerit
 nobilitate vel gratia, vel pecunia, qui annos Comitiali lege
 praescriptos festinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id
 quidem, nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo
 tamen adolescentiae lubrico, ut non cadant, titubant. An non
 clarissimos nominis Romani viros, illos Catulos, Scipiones lo-
 quor, aliquantisper sibi luxuria vindicavit? quos etsi ad por-
 tum mutati in melius reduxerint flatus: diu tamen vitiorum
 turbo iactantur, & naufragos atque fluctuantes ab illis, quibus
 mersabantur, erroribus, aegre atas recepit. Bene igitur cun-
 cta quadrarunt, & ceteris, quae innumera congruebant, anni
 quoque suum iunxere suffragium: qui soli in homine perfecti,
 bono duarum potiuntur aetatum, virtute iuuenum, & matu-
 ritate seniorum. Prius fortasse Imperium inire debueris, ut di-
 tius Imperares. sed sine exempli periculo providebitur ne quid
 amiseris vita longiore pensandum, quod ex praeterito perdidisti.
 Parum inter est, quando caperit, quod terminum non ha-
 bebit.*

*Haec tenus in te praedicata sunt Imp. dona datorum: nunc ad
 ea proferamus gradum, quae tibi debes. Neque enim tua illa
 praeterita bellicae rei gloria, quam per tot laborum experimen-
 ta quaesisti, ascribenda fortuna est: cui hoc nomine etiam suc-
 censeris potest, quod quem scepro & solio destinaverat, nun-
 quam indulgenter habuit. Sed ut severi patres, his, quos plus
 diligunt, filiis, tristiores sunt: ita illa te plurimis bellis, &
 difficillimis Reipublicae temporibus exercuit, dum aptat Im-
 perio. Et prius quidem quam ad illa veniam, quae aui matu-
 rus egisti, summatim tuum illud attingam cum patre divino*

Castrense collegiū actas sub pellibus hyemes, aestates inter bella sudatas: dies noctesque praliando aut vigilando consumptas grauissimas pugnas terra marique pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimenta militia sub Paulo patre tolerauit: nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hispana successit: nec futurarum spe certiore virtutum Philippæa castra Alexander nondum Magnus impleuit, quos & si plurima laude dotaerit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit, quàm ut eos in iis annis secutos Regū aut Ducū castra vulgaret: in quibus tu ita fortiter multa gessisti, ut ea non tantum Alexander aut Africanus aut Hannibal videre, dum discere, sed parentes atque institutores eorum optassent facere, dum docerent. Quàm tecta sunt semper consilia fortuna? quis quæso tum publicis rebus non putasset inimicū tuū, illum à statione Castrensi ad quietē receptum? Enimvero illa futurum principem comens, idcirco paulisper voluit esse priuatum: aut quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vsus civilis experiens sub ocij tempore redderis.

Quidni ego tuū ocium aliorū negotiis anteuerto? Non enim te amœna litora, nec depositi ad temporū vices habuere secessus: sed siue tu agris, siue oppidis tempus dabas, rem & famā pariter augebas: & in urbibus quidem omnium ætatum ordinūque homines iis aut illis beneficiis apprehendebas amicorum cōmoda, absentium negotia assiduitate, consilio, re inuabas. Iam si placuisset, oppida rure mutare: ut tu vitæ oblitus urbana exequeris agricolam? Audio etiam Imp. & credo sepe aliqua te laborum tibi iunxisse, & ne contraheres corporis veternum, cuiuscemodi semper opere insidiantæ. oci terfisse rubiginem. Sic agrestes Curiū, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda, Frabritū, cum induciæ bella suspen-

debant, inter aratra vivebant, & ne virtus quiete languer-
 ceret, depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales
 viri rusticabantur. Inde est, quod accepimus datos seren-
 tibus fasces, & missas cum Curulibus suis per rura palmas
 quod agricolas Cōsulares pastoresque Trabeatos, & Dictato-
 res inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res fami-
 liaris addicebat labori: ut quibus ipsi suburbani horti precep-
 que ianiculum, & iugera arctata pomerio, vomere essent aut
 ligone versanda: nec iniuria opus reuenteretur ad dominos,
 cum decerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ, ino-
 pia maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profe-
 cto diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se- getat aternitas,
 & quicquid homines vocamus laborem, illius natura
 est. ut indefessa vertigo cælum rotat: ut maria aestibus in-
 quieta sunt, & stare sol nescit: ita tu Imp. continuatis nego-
 ciis, & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus
 Vix tecta Hispana successeras: iam Sarmaticis tabernaculis
 tegebaris. vix emerita arma suspenderas: iam hosti armatus
 instabas. vix Iberum tuum videras, iam Histro pretendeba-
 ris. Ne tum quidem cum in altiore prouectus gradum, iu-
 bere tantum & diuidere cum negociis ocium, & parta gloria
 velut reposto frui posses honore, operã remisisti quin omnium
 Castrensiū numerorū munera primus obires. stare pro signis
 excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere spe-
 culatum egredi, castra metari, in prelium primus ire, prelio po-
 stremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo: ut iam tū
 posset intelligi, alios Imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen
 præ ceteris mirum, quod cum omnia faceres, ut Imperare
 deberes, nihil tamen faciebas, ut Imperares. Argumento est
 dies ille communis boni auctor, quo tu cum ad suscipiendam

Repub. vocabaris, oblatum Imperium deprecatus es, nec dans
 beciam tantum, vt cogi videreris, sed obnixè & diu, & velut
 impetraturus, egisti: quippe aberat causa fingendi. Non enim te
 princeps solus, & domi, & tanquam tentaret, ambibat: sed pu-
 blice, & in Comitio, & vt aliud iam facere nō posset prorsus: vt
 nisi Imperium affectu simplici noluisses, potueris velle securus.
 Expostulari hoc loco tecum Reipublicæ verbis necesse est, quæ in
 summa tua cunctatione, in formidinem à media spe relapsa ta-
 li aliqua te profectio, sed quam solus audires, voce conuenit.

Parum ne me Theodosi hæctenus distulere fata, vt insuper
 tentes moras augere fatorum? An nescis rem tuam per momenta
 consumi? Nescis me tibi tuisque decrefcere? Quid quid aufert
 Alanus, id olim desiderabit Arcadius. Perdidi in, òrtunata Pan-
 nonias: Lugeo funus Illyrici: specto excidium Galliarū. Princi-
 pium senior in tanta bella non sufficit: alter etsi futurus sic ali-
 quando fortissimus, adhuc tamen paruus est. Tu dubitas excipe-
 re collapsam, & vt nihil differas, sero reparandam? Hanc mihi
 gratiam refers quod te etiam fœlix desideravi? quando me
 Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memo-
 rabilis Antoninus teneret, cùm moribus Augustus ornaret, le-
 gibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum
 mihi videbar beata, quia non erā tua. Quid tu mihi faceres
 si iuris tui esses? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus
 adhuc tuus: & qui posset cogere, mauult impetrare. Imperium
 quod ab Imperator defertur, tam tibi nolle iam non licet, quam
 velle non licuit. Solus igitur Auguste, solus (inquā) omnium
 qui adhuc Imperauerunt, vt princeps esses, præstitisti. Alios em-
 pta Logionum suffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia
 imposuere Reipublicæ: te nec ambitus, nec occasio, nec propinqui-
 tas principem creauerunt. Nam & eras à familia Imperatoris

alienus & adscisceris tertius, & cogebaris inuitus: inuitus
 (inquam) Audite hoc publici parricida, qui oblita fide, domi-
 norum sceptris cepistis, & periculo non minore quam scelere Im-
 perium vita paciscentes, sanguinis precio regium nomen emistis.
 Repulsam patitur Principatus, & vnus est ambitus candida-
 ti, ne declaretur. Credet ne hoc olim ventura posteritas, & pra-
 stabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro diuino seculo an-
 nuat factum, quod tantis infra supraque temporibus nec inue-
 nerit amulum, nec habuerit exemplū? Sed qui vita sua sectam
 rationesque cognouerit, fidei incunctanter accedet: nec abuisse
 dubitabit Imperium, sic impetratum. Illi enim illi auide regna
 desiderant, quos soluta legibus delectat vita: quorum crudelitas
 indemnatos necandi cupiditas, priuata capiendi libido, honesta
 sedandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intere-
 rat, te principem fieri, qui futurus eras in Imperatore priuatus?
 nisi forte in te hodie aut pudicitiae remissior cultus, aut minor
 sanguinis humani metus, aut alienae rei maior est appetitus.
 Idem es, qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per le-
 ges licebat. Ius summum, facultate & copia commodandi, non
 securitate peccandi experiris. vnum tibi praestuit principatus,
 vt certum haberemus omnes, etiam sub Imperatoribus aliis vi-
 xisse te legibus tuis. Nam qui nihil facit licenter cum potest,
 nunquam voluit. Quin tibi primum te, Imperio deinde praesti-
 tisti. Non contentus ipse vltro vitia reiecit, alienis vitiis cor-
 rigendis curam adiecisti: idque moderate, vt suadere potius ho-
 nesta quam cogere videreris. Et quia vel longo Orientis vsu, vel
 multorum retro principum remissione, tantus quosdam luxus in-
 fecerat, vt adulta consuetudo lasciuia haud quaquam facile vi-
 deretur obtemperatura medicinae: nequis se pati iniuriam pu-
 taret, à te voluisti incipere Censuram: & impendia Palatina

minuendo, nec solum abundantem reiiciendo sumptum, sed vix
 necessarium vsurpado demensum, quod natura difficillimū est,
 emendasti volentes. An quis ferret moleste, ad principis semet
 in odum coerceri: aut subtrahē sibi doleret de priuata luxuria,
 cum videret, Imperatorem rerum potentem, terrarum homi-
 nūmque dominum, parce contentēque viuentem, modico & ca-
 strenci cibo, ieiunia longa solantē. ad hoc, aulam omnem Spar-
 tianis gymnasius duriorē laboris, patientiā, frugalitatis exē-
 plis abundantem: neminem unum inueniri, qui auderet ad pe-
 num regiam flagitare remotorum littorū piscem, peregrini ae-
 ris volucrem, alieni temporis florem. Nam delicati illi ac flu-
 entes, quales tulit saepe Respublica, parum se lautos putabant,
 nisi luxuria vertisset annum: nisi hibernae pocula rosae innatas-
 sent: nisi aestiuum in gemmis capacibus glaciem salerna fregis-
 sent. Horum quā angustus est noster orbis. Namque apposi-
 tas dapes non sapore, sed sumptu aestimabant. Illis demum cibis
 acquiescebant, quos extremus Oriens, aut positus extra Roma-
 nū Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misis-
 sent: quos inuita quodammodo reluctantiq̄ue natura hominū
 pericla rapuissent. Vt taceam, infami saepe delectu scriptos in
 prouinciis aucupes, ductasque sub signis venatorū cohortes, mi-
 litasse conuisiis: nonne cognouimus cuiusdam retro principis
 non prandia saepe, sed fercula, Sestertijs mille aestimata, patri-
 moniorum Equestrium pretia traxisse? Tuae Insuper epulae, mensis
 communibus parciores, locorum ac temporum fructibus instru-
 untur. Hinc certatim in omnes luxuria pudor, parsimoniae cur-
 sus inoleuit, & quiescentibus legum minis, subiit quandoque
 priuatū sui pœnitentia. Sic est enim, sic est: Exasperat homines
 imperata correctio: blandissime iubetur exemplo. Sed cum haec,
 & ad hunc modum cetera, mores hominum & instituta for-

maritum, cum nihil abdicandis vitijs adoptandisque virtutibus
 impensius ce nseo profuisse, quam quod his te viris semper dedisti,
 quos affectare publica deberet imitatio, quamque facile tibi
 fuissent sequaces discipuli, tam ceteris expectandi essent magistri.
 Ut de his sileam, quos tibi primus ille nascentis Imperij dies ob-
 tulit, tantis virtutibus praeditos, ut non pro copia sumpti, sed ex
 copia viderentur optati: quos tu postea qualesque legisti, qui-
 bus provinciarum custodiam, quibus militaris rei summam,
 quibus consiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cum
 duplex fuerit iste delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato: in-
 certum, meliores viros sapientia tua, an fortuna quaesuerit,
 cum tales vel exceptos habeas, vel repertos, ut & illi me-
 ruerint teneri, & isti debuerint cooptari. Ecquis Imperato-
 rum vnquam putauit amicitiae cultum in Regia laude po-
 nendum? Humilis haec virtus, ubi umque at. virtus, indica-
 batur: nec palatij digna, sed periculis habebatur. Inde facilius
 inueniris, qui pecuniam ex avario, quam qui ex animo fidelem
 prompserint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat: prodesse
 nouerat, amare nesciebat. Tu amicitiam, nomen ante priuatum,
 non solum in aulam vocasti, sed indutam purpura, auro, gem-
 misque redimitam, folio recepisti: neque non verbis asseruisti,
 principis mentem tanto in suos benigniorem esse debere, quanto
 sit fortuna prestantior: cum fide ac facultate paribus agas, &
 familiaribus tuis Imperator tribuas, quod priuatus optaras.
 Quanquam quae capere vota potuerunt, quod plerique te princi-
 pe consecuti sunt? Nec nunc de his honoribus loquor, quos in
 quemcumque conferre, Imperatori necesse est. Dux aliquis eue-
 hitur? exegit disciplina castrorum. Praefectus attollitur? im-
 ponendum est provinciae caput. Consul creatur? habiturus est no-
 men annus: ita summis illis pulcherrimisque beneficijs est ali-

qua præstantis utilitas. At noua benignitate is amicis ho-
 nos habitus est, qui totus esset illorum, quibus deferebatur:
 nihilque ex eo ad te redundaret, nisi dandi voluptas, cui
 cum essent domi filij, gemina illa spes oculique reipub. dila-
 tis eorum magistratibus, amicos consulatu ornauisti. Si me her-
 cule vir ille diuinus, felicitatis publicæ auctor, parens tuus
 uiuëret, quid aliud expectasset à filio, quàm ut nepotibus an-
 teferretur: præstitisti igitur amicis, quod plus nec patri præstare
 potuisses. O beneuolentia tuæ singulare consilium: auges tem-
 pore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non ha-
 bebat. Renunciantur amici ante filios tuos, Consules, quia non
 poterant plus esse quàm Consules. Eat nunc sui uetustas osten-
 tratrix, & illa innumeris literarum uulgata monumentis ia-
 tet exempla: Pyrithoi fidem prædicet, & decantatum om-
 nibus scænis Phocci Iuuenis laudet officium: Pythiam etiam
 (si uidetur) dicat & Danaon: quorum alter in amici mor-
 te, se uadem obtulit, alter ad diem uadata mortis occurrit.
 Ut hæc uera esse credamus, quæ mendacijs uatum in plau-
 sus aptata cauestrum, fidem tempori debent: num præstare cre-
 dendo plus possumus, quàm ut istos, qui amicitia laude cen-
 sentur, amicorum fuisse quàm sui diligentiores putemus? Sed
 cum instituyente natura plus fere filios quàm nosmetipsos dili-
 gamus, omne uicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos
 sibi præferbat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium
 uerecundiam, quæ in tuos confers, non vis uideri præstare, sed
 reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum summas tuo-
 rum, pro tua uoluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis
 tribuis, non expendi potius sed rependi putemus.

Enimuero cum leuiter cognitos, aut etiam semel uisos, iis ho-
 noribus simul ditas, quibus & amici debent esse contenti.

nonne omnibus vis probare, amicum tibi esse, qui bonus su-
 Cuiunque quid publici mandatum fuerit officij, premium
 sponditur & redditur. Sibi humilitatem & tenebras suas
 imputet iacens virtus, quæ non obtulit se probandam. Quod
 conscientia tuæ sufficit, honoratus est qui probatus, Velsm tu
 dicas, vnde cum tantis promissa persolvas, quid cui promise-
 ris, scias? ne te vel reipub. cura, vel ipsa illa tuorum benefi-
 ciorum turba confundat, vt parciore tardiorue, tempore quem
 modò decipias. Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem
 reddit, vt tu quod promittis, appendis? Nec imponi negligenti-
 bus arbitreris. Quotidie in beneficia tua quærimus, & memo-
 riam conuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero
 quisque confestim: vnum inuenire non possumus cuius spem
 atque expectationem, non dicam fefelleris, seu (quæ delicatior
 est querela) distuleris. Solam se me Imperator beneuolentiam
 tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. Nam cui
 Hortensio Lucullouæ vel Cesari tam parata vnquam affuit
 recordatio, quàm tibi sacra mens tua? loco momentoque, quo
 iusseris, reddit omne depositum. Vtrum te tamen ipse admo-
 nes, an vt illi maiestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata
 cum tabulis, sic tibi aliqua vis diuina subseruis quæ quod di-
 xeris, scribat, & suggerat, vt nihil ita primoribus labris polli-
 ceris quin promisso fidem subdas, & verba re sancias. Nemo
 iam, nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore compu-
 tanda, quo dederis: quia tam sint certa, quæ spondes, vt tum
 videantur accepta, cum spondes. Iam id ipsum quod ante pro-
 mittis, nonne de suuuo purissima mentis candore proficiscitur
 Nam cuius est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhi-
 bere muneribus artem difficultatis: sed denunciare prestan-
 da, vt & prolixior sit sensus honorum nec repentina felici-

nas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim
 nostros subitis affectibus impares, perinde letitia ac dolor, si
 deprehēdat, externat. An non illa Romana pietatis notissima
 mater nuncio mali Cannensis exterrita, filio reduce, quæ fle-
 bat diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit, quæ super-
 fuerat orbitati. Consciens igitur celestis arcani & naturalium
 depositorum, mauius hominibus sperata procedere, quàm inspe-
 rata superuenire beneficia: nec immeritò. Namque fugitiua
 successuum repentinorum voluptas, ut occupat, sic relinquit: fe-
 licitas longior est expectare securum. Itaque cum hæcenus
 natura esset statutum, ut bona sua homines nescirent, & tum
 primum inciperent felicitate gaudere cum cepissent esse felices
 in promittendo præstanda, inuenisti tempus, quod nobis na-
 tura subtraxerat ut quos adepti solum iuuabant etiam adi-
 piscenda delectent. Pari benignitate cum plures honoribus
 afficere velles, quàm honoris loca admitterēt, & angustior esset
 materia voluntate: nec mentem tuam quamuis diffusam ca-
 peret Imperium, quem nondum aliquo prouexisti gradu, tamē
 dignatione es solatus. Atque haud scio, an quibusdam conso-
 latio ista suffecerit. Ille cohonestatus affatu: ille mensa beatus
 ille osculo consecratus est. Ita omnibus, qui te principe sibi iure
 confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas, hu-
 manitas (inquā) quæ tam clara in Imperatore quàm rara est.
 Nam cum indiscreta felicium pedissequa sit superbia, vix cui
 quam contigit, & abundare fortuna, & indigere arroganti-
 tia. Cuius quidem ita Maiores nostros semper pertasum est
 ut grauiorem semper putauerint seruitute contemptum: eius-
 que impatentia sunt coacti post bellatores Tullos Numasque
 sacrificis, & Romulos conditores, regnum usque ad nomen o-
 disse. Denique ipsum illum Tarquinium execratione postre-

ma hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine praecipitem, auaricia caecum, immanem crudelitate, furore ueracordem uocauerunt Superbum, & putauerunt sufficere conuictum. Quod si per rerum naturam liceret, ut ille Romanae libertatis assertor, Regii nominis osor Brutus praecariae redditus uita seculum tuum cerneret, studiis uirtutis, parsimonia, humanitatis, imbutum ac refertum: nullum toto orbe terrarum superbiae, libidinis, crudelitatis extare uestigium: iam te ipsum quae publice quae priuatim uideret praescorum duricia Ducum, Castitate Pontificum, consulum moderatione, Praetorum comitate uiuentem, mutaret profecto sententiam tanto post suam, & cum Romanam dignitatem ac libertatem probaret meliorem in statu Imperatore te esse, quam Consule se fuisset, necessario fateretur, Tarquiniu[m] submoueri debuisse non regnum. Sed quod facere magnas urbes ingressi solemus ut primum sacras aedes & dicata numini summo delubra uisamus, tum fora atque gymnasia, & pro suis extensa porticibus ambulacra & claustra miremur: ita in laudibus tuis sanctos Palatii ritus & praescis aquanda ceremoniis instituta uenerati, gradum ad illa proferimus, quae in medio constituta ad publicos usus facientia, non partim, sed in commune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur: nec recto, sed caelo operiuntur: uel ut primum id est, estatim summa capiamus quod creber egressu, expectantibus populis te fateris, nec uideri modo patiens, sed facilis uideri, e proximo accipis uota hominum tuorum, ut quisquis ille consultor est, etiamsi meruerit (quod est rarum) repulsam, ferat tamen ut sui Numinis conscientiam. At quam alter illorum principum mos fuit: quos loquar, notum est, qui maiestatem Regiam inuicem & uulgari putabant, nisi eos intra repositum

Palatinae adis inclusos, tanquam aliquos Vestale secretum veneratio occulta consuluisse: nisi intra domesticam umbram iacentes, solitudo prouisa, & silentia late conciliata vallassent: Quin si quando in lucem venire & diem ferre potuissent, lecticis tensisque subuecti, & densissima circum supraque cooperti virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur: tum longe populus abigebatur, nec ociosa viatoris manus plebem verberare submouebat, ut secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus offertur, nec magis communem hunc diem atque solem, quam nostrum Imperatorem videri licet. Quin cum vicinum habeant permissa fastidium, numquam iste mirantis explet oculos: magis magisque visus expetitur, & (nouum dictu) praesens desideratur. Miremur ne in urbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem fere nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebro, ut penè tam notus sit barbaris vultus iste, quam nobis: nec frustra, cum aestates omnes foris, hyemes domi ducens, ciuibus hostibusque pari sorte anni spacia diuiseris: Et si qui forte sunt barbarorum, qui nondum virtutis tua fulmen exceperint, nominis terrore percussi & velut afflati quiescant. Tua enim Imperator auspicia non hæc tantum gentes tremunt, quas ab orbe nostro sylvarum intervalla, vel flumina, montesue distingunt: sed quas æternis ardoribus inaccessas, aut continua hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas natura determinat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est. Et quò vix peruenerat nomen antè Romanum, accedit Imperium. Dicam ne ergo receptos ad seruitium Gothos, castris tuis militem, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Saraccenis pœnas polluti fœderis expetitas? Dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus esse fugientis Albani? Quæcumque natio barbarorū,

robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni consulit, aut quiescit, aut latatur quasi amica, si seruiat. Persis ipsa Reipub. nostrae retro amula & multis Romanorum Ducum famosa funeribus, quicquid vnquam in principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio. Denique ipse ille Rex eius, dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis sericoque praebendo, ad hoc triumphalibus belluis in tua esseda suggerendis: & si adhuc non est foederatus, iam tamen tuis cultibus tributarius est. Nec tamen Imp. existimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum: triumphis tuis Gallicis (stuppeas, licebit) irascimur. Dum in remota terrarum vincendo procedis, dum ultra terminos rerum metasque naturae, regna Orientis extendis, dum ad illos primae lucis indigenas, & in ipsum, si quod Solis cubile est, festinas, inuenit Tyrannus ad scelera secretum. O quam paruis veniunt summa mala principijs! Sic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli iudo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella Consulibus ancipiti Marte pugnat. Cilix pirata confluit: sic tenentibus arma fugitiuis, Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuncium, hominem risit? Nam res infra dignitatem iracundiae videbatur, cum pauci homines Insulani, totius incendium Continentis adolerent, & Regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent. At quantos perterritabat fortuna motus, quantum Reipub. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, praecipue perfidia Ducum, defectione Legionum, contra Rempublicam armatum. Nolo tamen vsquequaque miscrorum vel factum onerare, vel fatum: qui dum carnifici purpurato tua se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauisimum omnium

*nephas fecerunt affectu innocentium. Intellego quàm difficilem
 in locum scopulosumque deuenerim . Nam cum reuolui id lu-
 strale iustitiũ aures tuæ respiciant: laudes petant: gloriæque inter-
 sit, ad præsentium commendationem bonorum, mala decursa
 reputari, contra verò clementia summa beneficium suum malis
 imminui, quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me
 vel tacentem publica incommoda, vel loquentem, aut ingratum
 virtuti, aut onerosum esse pietati. Sed tamẽ Imperator exiguam
 sensibus tuis iniunge patientiam . Nam si dulcis in bonis mise-
 riarum recordatio est: si medicos iuuat meminisse morborum:
 cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia reco-
 gnoscas? Vnde igitur ordiar, nisi à tuis, mea Gallia, malis? que
 ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi
 vindicas priuilegium miseriarum: non auribus modo, quarum
 sensus est leuior, sed coram oculis ferre cõpulsam victoriam Ma-
 ximi, interitum Gratiani. Alta licet vulnera (quod fatendum
 est) proximus nobis Italus, & contiguus ostendat Hispanus: sed
 in dolore suo habet suum vterque solatium: tyrannidem hic non
 vidit: ille tyrannicidium vidit. Nos primi impetum bellæ fu-
 rentis excepimus: nos seuitiam eius, innocentium sanguine: nos
 cupiditatem, publica paupertate satiuimus. Apud nos sese exe-
 ruit crudelitas iam secuta & adhuc inops auaritia: Alibi ma-
 lum publicum aut cœpit, aut destitit: in Gallia sedit. Quis se
 nobis calamitate contulerit? Tyrannum, & cum aliis tulimus,
 & soli. Quid ego referam vacuatas Municipibus suis ciuita-
 tes? impletas fugitiuis nobilibus solitudines? Quid perfuncto-
 rum honoribus summis virorum bona publicata, capita dimi-
 nuta, vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum di-
 gnitates, & exutos trabeis Consulares, & senes fortunarum*

*superstites, & infantium sub ipso sectore ludantium flendam
 securitatem: cum interim miseri vetabamur agere miseros: Imo
 omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi & secreto solis
 coniugibus ac liberis credidissimus furtivum dolorem: procede-
 bamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim
 dicere delatorem: quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex
 diuite est? non enim se vivere gratulatur: quid ita publicum a-
 tratus incestat? luget (credo) fratrem: sed habet filium. Ita
 flere non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis
 mentibus vultus induebamus: & ad illorum vicem, qui degu-
 stato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imi-
 tabamur lata merentes. Est aliquod calamitatū delinimentum
 dedisse lachrimas malis, & pectus laxasse suspirijs: & nulla
 maior est pena, quā esse miserū, nec videri. Spes inter hæc nulla
 prædonis explendi, nec enim, ut natura fert, copiam satietas se-
 quebatur: crescebat in dies habendi fames: & parandi rabiem
 parta irritabant. Ut agrorum sitim potus accendit: ut ignis a-
 rentibus non obruitur, sed augetur: ita coactæ publica egestate di-
 vitie, aviditatē ieiunæ mentis acuebāt. Stabat ipse purpuratus
 ad lances, & momenta ponderum nutusque trucinarum pal-
 lens atque inhiās exigebat. Comportabatur interim spolia pro-
 vinciarum, excusæ exulum, bona peremptorum. Hic aurum
 matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillarum cer-
 vicibus bullæ, istic dominorum cruore perfusum appendebatur
 argentum. Numerari vbiq̃ pecuniæ: fisci replevi: æra cumula-
 ri: vasa concidi: cuius ut intuenti non Imperatoris domicilium,
 sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis a-
 butitur, & abluta alijs sibi reddit: nec ideo vias saltusque obsi-
 det, ut thesaurum struat atque defodiat, & cum scelere miser
 sit: sed ut gulæ ventrique suppetat, nec desit sumptus impendijs.*

Nam & effundit & negligit, eadem perdendi & querendi
 facilitate. Noster ille pirata quicquid undecunque conuer-
 rat, id nobis sibique periturum, in illam specus sui charybdim
 congererat. Charybdim loquor? quæ cum plena nauigia sor-
 buerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fun-
 do rates Taurominitanis littoribus exponere. Bona nostra ad
 ararium una & perpetua via ibant: nullas eorum reliquias,
 nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa communis vor-
 go reuomebat. Est improborum principum postrema defensio,
 auferre donandi gratia, & inuidiam rapinarum, magnitudi-
 ne munerum deprecari. Quæ (malum) ratio est, abstulisse om-
 nibus, quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem aua-
 ritia, licet mala, tamen aliqua defensio est: timetur inopia,
 & reponitur senectuti, & prospicitur heredi. Quam affert
 causam concupiscendi, qui quantum ubique est, habet? Quin
 ego, si fas piùmque mortalibus aestimare caelestia, nullam ma-
 iorem crediderim esse principum felicitatem, quàm fecisse fe-
 licem, & intercessisse inopia, & fortunam vicisse, & dedisse
 homini nouum fatum. Itaque Imperatori propriam maiesta-
 tem aestimanti, non tam id suum videri debet, quod abstulit,
 quàm quod dedit. Nam cum intra ipsum voluantur omnia,
 & ut ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas
 terris, recipit è terris: ita quicquid in ciues manat à principe,
 redundat in principem, Et rei & famæ bene consulit munifi-
 cus Imperator. Lucratur enim gloriam, cum det pecuniam re-
 uersurâ. Sed illi quidè stulta omnis ratio captâde laudis vide-
 batur, qui præter insitū pessimo cuique boni exemplū, summâ
 felicitatem, habendi ac nocendi sine determinans, non solum
 ut quamplurimum quæreret, sed ut nihil cuiquam reliqui fa-

ceret, laborabat. Nec enim, qui regibus mos est, exercendis in-
 uigilabat metallis, ut latentia natura bona in usum arcesse-
 ret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parum ille
 preciosum putabat aurum, quod de montium uenis, aut fluminum
 glareis quasitor Bessus, scrutator Callaicus eruisset. Illud py-
 rius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes: quod
 hominum lachrymae non amnium aquae abluissent, nec è terre-
 nis specubus egestum, sed è ceruicibus iugulisque caesorum es-
 set effossum. Sic cum immitis tyranni est stilus timeretur &
 gladius, transierat in uota paupertas, & ut possemus effu-
 gere carnificem, optabamus subire sectorem. Quod si ille, pro
 ceteris sceleribus suis minus crudelis fuisse uidetur: uestrum,
 uestrum, Vallio triumphalis & trabeate Merobaudes, recor-
 detur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus &
 purpuras Consulares, & contractum intra unam donum quen-
 dam honorum senatum uita sese abdicare compulsus est: alteri
 manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & iniusta
 feminae mortis infamia, ut maluisse uir ferri amantissimus
 uideretur laqueo perire, quam gladio. Sed in illos fortasse spe-
 ciales putaretur habuisse odiorum causas Tyrannus. Steterat
 enim uterque in acie Gratiani: & Gratianus utrumque di-
 lexerat. Quid de his dicimus, qui honorum ac principum ne-
 scij, & tantum inter suos clari, nobiles animas sub carnifice
 fuderunt? De uirorum mortibus loquor? cum descensum re-
 corder ad sanguinem foeminarum, & in sexum, cui bella
 parcunt, non parce seuitum. Sed nimirum graues suberant in-
 uidiosaeque causa, ut unco ad poenam clari uatis matrona ra-
 peretur. obiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri
 uiduae nimia religio, & diligentius culta diuinitas. Quid
 hoc maius poterat intedere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit

& hoc delatorum genus, qui nominibus antistites, re vera au-
 tem satellites atque adeo carnifices, non contenti auitis euo-
 luisse patrimonii, calumniabantur in sanguinem, & vitas
 premebant reorum iam pauperum. Quin etiam cum iudi-
 cii capitalibus astitissent, cum gemitus & tormenta misero-
 rum auribus ac luminibus hausissent: cum lictorum arma,
 cum damnatorum frena tractassent, pollutas penali manus
 contactu ad sacra referebant, & ceremonias, quas incestau-
 rant mentibus, etiam corporibus inquinabant. Hos ille Pha-
 laris in amicis habebat: hi in oculis eius atque etiam in osculis
 erant: nec iniuria: à quibus tot simul votiua veniebant, aua-
 ro, diuitum bona, cruento, innocentium pœna, impio, religio-
 nis iniuria. Tandem in nos oculos Deus retulit, & bonis Ori-
 entis intentus, ad mala nostra respexit: & hunc sacrario capiti
 obiecit furorem, ut fasces abrumpere, ius faciale violare, bel-
 lum edicere non timeret. An ego sine diuino Numine factum
 putem, ut qui sub nomine pacis ludere, & primi sceleris pœnas
 lucrari quiescendo potuisset, secundum tertiumque vexillum
 latrocinij ciuili atolleret? & superatis alpibus Cottiis Iulia
 quoque claustra laxaret: tibi que Imp. imponeret seruata ad-
 huc venia finem, vincendi necessitatem. Agebat eum (credo)
 precipitem vindicanda iam proximo ultore Resp. & extin-
 ctus aperto dominus parricidio, penas ab eo debitas expetebat.
 Non id confidentia, sed amentia: non temeritas, sed necessitas
 erat: nec ultro laceſſebat ille se bello, sed ulterius se negare sup-
 plicio non poterat. Alioqui quomodo tantam concepisset au-
 daciam, ut ruere in infernum, & obuiam morti venire, tam
 ignauus & timens mortis auderet? ut qui se non potuerit po-
 stea vel victus occidere. Et quidem Imp. Auguste, ad asseren-
 dam Rempub. vsurpandamque victoriam suffecisset, in bella,

vel solum, venire. Nam si olim domini aduersum rebelles fer-
 uos dimicaturi flagra in acie detulerunt, tantaque vis cōscie-
 tia fuit, ut ab inermibus verteretur armati, & qui obtulerāt
 moribus pectora, darent terga verberibus: nonne tu quoque
 Legionibus ociosis rem totam visus egisses? An suscinere te co-
 ram, & solum oculorum tuorum ferre coniectum ille quondā
 domus tuæ negligentissimus vernula, mensularumque seruilium
 sciatarius lixa potuisset? non statim subiisset hominē praterita
 sui tuique reputatio? non ipse sibi obiecisset, te esse triumphalis
 viri filium, se patris incerti? te heredem nobilissimæ fa-
 milia: se clientem? te retro omni tempore Romani exercitus
 ducem, libertatis patronum: se orbis extorrem, patriæque fu-
 gitium? Iam vero te principem in medio Reip. sinu, omnium
 suffragio militum, consensu prouinciarum, ipsius denique am-
 bium Imperatoris optatum: se in ultimo terrarum recessu, Legio-
 nibus nesciis, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique
 auspiciis, in id tyrannici nominis aspirasse furtum? Postremo
 tecum fidem, secum perfidiam: tecum fas, secum nefas: tecum
 ius, secum iniuriam: tecum clementiam, pudicitiam, religionem:
 secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scele-
 rum postremorumque vitiorum stare collegium? Res ipsas
 interrogemus, & (quæ certissima coniectatio est) colliga-
 mus gerenda gestis. Num tandē dubitari potest, quid fuerit eo
 presente factururus, quē cū non vidit, fugit? Quāuis igitur Imp.
 hoste tali abuteris, nec tam ad præliū cōferendū quam ad sup-
 plicium de nefario capite sumendū venires, cōsiliis tamē tantis
 tantisque rationibus bellū administrabas, ut cū perse aliquo
 decertaturus aut Pyrrho, aut cū illo ipso Hāmibale videreris.
 Nā primū fidem regum, quibus limites Orientis ambitur, data
 atq; accepta dextera firmas: quò foris securus agitates, si nihil
 sollicitum

sollicitum & suspectandum domi reliquisses. Tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circumfusis ambires. Postremo populis barbarorum vlroneam tibi operam ferre volentibus, commilitum munus indulges, vt & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet. Qua tua benignitate pellectæ omnes Scythica nationes tantis examiniibus confluebant, vt quem remiseras tuis barbaris, videreris imperasse delectum.

O res digna memoratu: ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa, contra que steterat, sequebatur: vrbesque Pannoniæ, quas inimica dudum populatione vacauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequēs ferebat. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio, vt à barbaro, erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero ardebat arnonam, comparcendo laxabat: pro omni præmio omnique mercede, id vnum reposcens, vt tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio. Accipiebas beneficium, quod imputares. Memorabile putauit Antiquitas, quod Aëtiaco aliquando bello Ducibus motibusq; Romanis peregrina Aegyptus arma permisit: tantumque res credita est habere nouitatis, vt nisi frequēter isset in literas, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nā quis Annaliū scriptor, aut carminū, Cleopatrem classes & ebodata nauigia & purpurea cū auratis funibus vela tacuit? quin ita crebro historia recantata est, magis vt ab iisdem sepe dicta, quàm vt ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. Nec enim principem nostrum, non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltē simile deprehendimus, maxime si rerum temporūque facies altrinsecus

cōferamus? hos illōsq̄ue populos animorum subiciamus oculis.
 Illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter
 sub armorum fasce carpebant. Illos peregrino igne suspirans re-
 gina pellexerat: hos amor laudis & participandæ gloriæ cura
 rapiebat. Illos tepens Pharus & mollis Canopus leuissimque
 populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & ri-
 gens Taurus & ingenium corporum durator Ister effuderat.
 Illos tenero pellucente amictu & vix leue carb. sum vitando
 sole tolerantes, alterno concussa tinnitu sinistra ducebant: hos lori-
 eis onustos, inclusosque ferro, fractæ voces tubarum ingentissim-
 que lituorum clangor acuebat. Quæ tandem collatio posset esse
 populorum, etiam si tanta non esset dissimilitudo causarum, vt
 ab illis fuerit Romani Imperij appetita captiuitas, ab his repe-
 tita libertas. Quo tibi Imp. inuignius videbatur, eius piaculi
 quemquam inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus age-
 bat vltorem. Sed illi quidem nefario sanguine belli primitias
 imbuentes, par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Testis est
 Siscia: testis pulcherrimus amne conflictus: si conflictus ille di-
 cendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles in-
 uasit, vt eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis
 altitudo remorata sit, quominus, vt erat ex longissimo itinere
 anhelus atque puluerens, equos calcaribus incitaret, amnem
 nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectan-
 tesque deprehenderet. Sermo iste prolixior est quam illa res fue-
 rit. Vix fluium manus inuicta transferat: iam locum belli te-
 nebat. Vix hostem inuenerat, iam vrgebat: vix pectora viderat,
 iam terga cedebat. Datur debito rebelle agmen exitio: volun-
 tur impiæ in sanguine suo turbæ: tegit totos strages vna campos:
 continuisque funeribus cuncta late operiuntur. Iam qui ad mu-
 nos differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æ-

quabant, aut obuijs sudibus induebantur: aut portas, quas eruptione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fuga imperius ripis amnis obiecit, trepidando collecti, & alterum quisque complexi, per abrupta glomerantur: spumat decolor cruore fluminis, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. Utque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum vexillarium sacrilegæ factionis avidis gurgitibus absorbit: & ne mortis sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nonne utroque credendus tuæ studuisse vindictæ? & adiuuando victoriam, & occupando dementiam. En tibi alteram pugnam, alteramque victoriam. Delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ipsum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilibis Megæra rapiebat, tanto cæteris satellitibus audentior, quanto excellentiorem operam manabat Tyranno, frater Tyranni. Quo quidem maxime tuus gaudebat exercitus, cum se vltro videret laceßi, qui nihil magis timuerat quam timeri: adeo quidem vt castris ad castra collatis, quod precipiti die manum conferere non poterat, spe victorie cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, desertorem diem, annum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, omnis campus horrebat, diuisi in cornua Equites, leues ante signa Velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno feretes agmina quadratæ Legiones, vniuersa latè quæ visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur: iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies vtraque promouit, & effusus hinc inde sagittarum nimbis res venit ad capulos, milites pristinae virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare: nec gradu cedere: sed vestigio stare vel cadere. At vbi impulsæ acies

fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire precipites, aut
 glomerando fugere, & se inuicem festinando tardare: armati,
 inermes: integri, saucij: primi, postremique misceri: miles, urgere
 eminus, cominus, gladijs, hastis, punctim casum ferire. Alij po-
 plitibus imminere: alij terga configere: aut quos cursu non pote-
 rant continere, iaculis occupare: arma, tela, homines vita perem-
 pta, prona supinâque corpora, passim, vel in acervo iacere. Illi in-
 utilibus excisisque membris, reliqua sui parte fugiebant: hi do-
 lorem vulnerum sequebantur: isti mortes receptas in sylvas &
 flumina deferebant: illic postremum spiritum in admiratione
 nominis tui, & sui ducis detestatione fundebant, nullus finis cæ-
 dendi insequendique, nisi subtraxisset aliquando victoribus mors
 hostem, & nox diem. At quanto melius manus illa consuluit,
 quæ submissis precabunda vexillis, petit veniam necessitatis, &
 terram osculis premens, calcanda vestigijs tuis corpora & arma
 proiecit: quam tu non superbe, vt victam, non irate, vt ream, non
 negligenter, vt parum necessariam, præteristi: sed blande libera-
 literque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur sociæ ag-
 mina, & sub vno capite diuersa Reip. membra coalescunt: ambo
 pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet: hic venia:
 vterque victoria. Nec pia Narona cunctatius, vbi te affore nū-
 ciatum est, impulsis effusa portis, obuiam prouolauit: & vt est
 omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere
 venienti, festinauit occurfare venturo. Fingit quidem, vt scimus,
 timor gaudium: sed ita intimos mentis affectus proditor vultus
 enunciat, vt in speculo frontium imago extat animorū. Velut illa
 ciuitas à longa obsidione respirans, quod eam Tyrannus alpihus
 obiacentem tanquā belli limen attriuerat, tanta se & tam sim-
 plici exultatione iactabat, vt inesse vera letitia nimia videret-
 tur. Crebant se obuiæ tripudiantium cateruæ: cuncta cantu &

crosalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contra Ty-
 ranno funebres nenas & carmen exequiale dicebat. Hic per-
 petuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduen-
 tum. Iam quocumque tulisses gradum, sequi, circumcurfare, præ-
 cedere, vias denique, quibus ferebaris, obstruere: nullus cuiquam
 sui tuive respectus blandam tibi faciebat iniuriam. Quid ego re-
 feram pro mæribus suis festum liberæ nobilitatis occursum?
 conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali pur-
 pura Flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas vi-
 rentibus fertis coronatas, quid aulaeis radiantem plateas, accen-
 sisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum tur-
 bam, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem
 vouentes, matres letas virginisque securas? Nondum omne
 confecerat bellum: iam agebas triumphum. Ibat interim Maxi-
 mus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus
 euolabat: nec ullum ille consilium ullamue rationem, aut de-
 nique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin
 ipsos via implicabat errores, & nunc dexter, aut laeuus, nunc
 vestigiis suis obuius, incertum iter ancipiti ambage texebat.
 Quoties sibi ipsum putamus dixisse: Quo fugio? bellum ne
 tentabo, aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam?
 Alpes Cottias obserabo? Quid Iuliam profuerunt? peto Africam
 quam exhausti repeto Britanniam, quam reliqui? credo me
 Galliam? sed inuisus sum. Hispaniam commito? sed notus sum.
 Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo pre-
 mor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaseram: sed
 ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius. labitur
 ferrum, tremunt dextera, mens fatiscit. O quam difficile est
 nuseris etiam perire. Ergo ut clausa cassibus fera quæsito diu
 exitu desperatioque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita

ille ipso, quo agitabatur, metu alligatus, in oppidum semet
 Aquiliense precipitat, non ut vitam defenderet resistendo,
 sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat ul-
 terior esse dilatio? Cum ita vestigijs eius ac tergo ardens mi-
 les insisteret, ut penè omnem, quæ est secuta, pompam ultio
 festiuata præceperit. Recte profecto ingeniosa illa picto-
 rum poëtarumque commenta victoriam finxere pennatam:
 quòd hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed vo-
 latus. Ille ab ultimo Orientis sinu festinatis itineribus raptus
 exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus ena-
 tandis, tot scādendis mōtibus fatigatus, in alio orbe, & in alio
 pene dixerim sole positus, spacio lucis unius, Illyri- cōtinuant
 Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vindicant: &
 si quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia nostra
 sermone producunt, operam omnem suam sine Alpium termi-
 nantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes
 laborum peruenisse se viderunt, quo ire non senserant. Imo
 negant se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas
 imagines somniorum ferrentur, absentes præbuisse gestantibus
 ventis ociosorum ministeria membrorum. Nec fides anceps.
 Nam si olim seueri credidere Maiores, Castoras geminos al-
 bentibus equis & stellatis apicibus insignes, puluerem cruo-
 remque Thessalicum aquis Tyberinis abluentes, & nunciassse
 victoriam & imputasse militiam: cur non tuæ publicæque
 vindictæ confessam aliquam immortalis Dei curam putemus
 & adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res
 Romana poscebat Macedonico augenda quàm tyrannico exi-
 menda seruitio. Ego vero si celeste studium pro dignitate cau-
 sarum aestimandum sit, contenderim, Equites tuos Pægasis:
 salaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neque enim quia

se diuina mortalibus dedignantur fateri, idcirco quæ visa nõ fuerint, dubitauimus facta, cum facta uideamus, quæ dubitauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. expendit, quisquis id de te tantum, quod fieri potest, credit. An ego cum ab Alpibus Iulius ocioso feriatoque ferro non prælium fuisse uideam, sed triumphum, dubitauerim, illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidè Imp. ita te cuncta administrasse, ut nõ possint se tibi imputare successus: sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum fortunam tuam egisse post bellum: cui si uocem demus & iudicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & ut uirtutibus tuis multa concedat, sibi aliqua uindicabit. Et cur quaeso, non demus? ut accipiamus utriusque partis asserta, cum sit quæ uinceret, tua. Audio Constantiam dicere: bellũ atrox periculo sumque suscepi: memorare patientiam, immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna toleraui tenere Prudentiam, Partita sum militem & multiplicauit arte terrorem. asserere Fortitudinem, bis conflixi cū hoste: bis uici: omnes postremo clamare, Quid tibi debemus Fortuna quam fecimus? Sed si illa dicat, Properationem militum ego iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros coëgi, & quem uos cogebatis mori, uiuum domino reseruauit: non uideo, quod possit esse iudicium, quin cum ista pars imputet Tyranni fugam, illa custodiam, Reipub. quæ utrique pariter obnoxia est ita utramque coniungat ut fateatur unī semet uictoriam, alteri debere uindictam. Sed nec tu debitam gratiam beneficii insiciator abiuras. Nam & si per te confeceris quæ uolebas, per fortunam tamen plus adeptus es quàm uolebas. Agedum si uidetur, præteritas cogitationes tuas consule & uota conueni: nam amplius speraui-

ſi quàm ut Maximus tibi nunciaretur occiſus? quàm ut ſe-
 miuiuſ eius caput nondū clauſis tota morte oculis ex acie re-
 ferretur? quàm ad ſummum, ut fugiens reſiſtēſue caperetur?
 Caterum, quando, quod factum eſt, optaſti, ut ſe tibi ipſe ſer-
 uaret, ut conſciſcere ſibimet interitū nolleſt & poſſeſt? Magno
 quidem fateor pectoribus humanis, atque adeo maximo lux
 amori, interitus horroreſt, ſed quatenus aut iſta optari poteſt,
 aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & ve-
 nerit dies nunquam reuerſurus, ac ſe conſeſſa mors fuerit, non
 timentur externa, cum certa ſunt. Hinc reorum uſque ad dā-
 nationem metus, poſtea attonitus ſtupor, & ex deſpera tione,
 ſecuritas, & ad locum ſupplicij voluntaria, carnifice non tra-
 hente, properatio. Vt de his taceam, qui cum fatiſ vel fortunis
 paciſcentes incertū exitum certo occupauerunt, ut nihil de ſer-
 uis loquar, qui uerbera uitauere ſuſpendio, & motus heriles
 uſque ad precipitia fugerunt: quis unquam ultra ſpem timuit?
 quis idcirco ſemet occidere noluit, ut occideretur? niſi uero vel
 leuior manus aliena, quàm propria, vel ſædior mors priuata,
 quàm publica: vel longior pœna ferro incumbere, & corpore
 vulnus oncrare, & recipere interitum ſtatim totū, quàm ſup-
 plicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad
 plagam, fort aſſe non unam. Et tamen quando ſecum ille ferro
 tranſigendū putabat, nō potius ignem, laminas, crucē, culleum,
 & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profecto tam
 bene de ſceleribus ſuis ſenſit, ut mortem potuerit ſperare, qua
 periit. Si igitur nec præſumere veniam reus, nec ſperare fugā
 clauſus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extre-
 morum leuior uideri debuit uoluntarius quàm coactus, ho-
 neſtior priuatus quàm publicus, poſtremo breuior occupatus,
 quàm expectatus interitus, num cui dubium eſt, in eo quod nō
 h. b. u. i. t.

*habuit rationem, fuisse fortunam? Illa, illa Tyranni consilia
 cecauit: illa & animum eius percussit & terruit: nisi ve-
 rò tu tuum, venerabilis Gratiane, carnificem, diris comi-
 tatus ultricibus obsidebas, & irata minax umbra ob os
 eius oculosque fumantes infernis ignibus tedas, & crepitantia
 torio angue flagra quatiebas, ne morti honesta vacaret, ne re-
 galem illū sacrosanctum que vestitum impio cruore pollueret,
 ne cultus olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funestū san-
 guinem, vel dum vindicatur, acciperet: ne postremò te manus
 ulcisceretur Tyranni, & deberes Maximo vel suam mor-
 tem. Et plane ita cuncta ceciderunt, vt non seruata modo vl-
 tio, sed ordinata videatur. Nam vnde quæso tam repentina
 conuersio, vt qui oppetere timuerat, interitū non timeret expete-
 re: & quem incluserat metus, proferret audacia? Hic nulla iam
 reliqua festinandis rebus mora: actutum fortissimi duces instru-
 endo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris
 vestis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo a-
 ptatur ad interitum: publicè publicus spoliator exuitur: nec tunc
 tur manus rapaces: nudantur crura fugitino: talis denique tuis
 offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino
 seruum, Imperatori Tyrannum. Nec tu illum, qua es clemen-
 tia, in conspectum tuum venire voluisses, ne oculos istos omnibus
 saluares homo funebris impiaret, nisi famam confutare men-
 dacij, teque purgare eodem teste, quo in simulatore, voluisses. Ha-
 bet vires, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices,
 aut ipsa sibi carnifex conscientia est, aut (quod magis credo) om-
 ni seuius questione est à te interrogari. Ad primam tuam vo-
 cem nefario pectore excussa confessio est: nec cunctari saltem aut
 musitare potuit, quin consilium omne nudaret: se videlicet fauo-
 ris tui obtendisse prætextum, quòd aliter non potuisset allicere*

militum societates, nisi se auctoramenti tui sinxisset auctorem.
 Et post hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culleo insui,
 non discerpi in frustra iussisti: non postremo illam tanti menda-
 cij linguam radicitus erui precepisti, cum eorum parte vitalium,
 quorum fuerat locuta commentum? Quin iam ceperas de eius
 morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore suffunde-
 ras, & cum misericordia loquebaris. Sed bene est, quod non om-
 nia potes. Tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis,
 & ne quid licere posset clementiæ, inter innumeras manus fer-
 tur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam Tyran-
 nici exitus relationem grauaris. Iam iam esto securus: geram
 elementie tue morem. quod noluisti videre, non audies. Huc
 huc totas pij Vates doctarum nocturnum conferte curas: hoc om-
 nibus linguis litterisque celebrate. nec sitis de operum vestrorum
 perennitate solliciti: illa, quam prestare historiis solebatis, ab hi-
 storia veniet aeternitas. Vos quoque, quibus secunda fors cessit da-
 re famam rebus, artifices, vulgata illa veterum fabularum ar-
 gumeta despiciate, Herculeos labores, & Indicos Liberi trium-
 phos, & Anguipedum bella monstrorum: hæc potius hæc gesta
 solertes manus ducant, his fora, his templa decorentur: hæc ebo-
 re reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus viuant, hæc in ære
 moueantur, hæc gemmis augeant præcium. Pertinet ad securi-
 tatem omnium seculorum, quod est factum, videri, vt si quis vn-
 quam nefaria vota conceperit, monumentis nostrorum tempo-
 rum recensitis per oculos hauriat innocentiam. Quisquis purpu-
 ra quandoque regali vestire humeros cogitabit: Maximus ei
 exutus occurrat. Quisquis aurum gemmasque priuatis pedibus
 aptabit: Maximus ei plantis nudus appareat: Quisquis impo-
 nere capiti diadema meditabitur, amissum humeris Maximi
 caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidē nihil vn-

quam novissimum, cum Romanum semper Imperium aut tuum futurum sit, aut tuorum: pertinet tamen ad geminam Reip. securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed utcumque virtutis tuæ opera, curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cum te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigijs atterentem, pictorum atque fictorum assequetur imitatio: Clementia, Imp. quo cælo tua, quo pigmento, quo ære aurouæ ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor, ita omnem cum armis iram deposuisti, ut ceciderit nemo post bellum, certe nemo post Maximum: paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen infernum muniturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnes venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta: nemo affectus nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis, aurium saltem molestia luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ (quod est dulcius) restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementia consecutus sis: fecisti, ut nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collib⁹ Roma, & septena arce sublimis cætor gaudio ferebaris. Tu, quæ experta Cinnaos furores, & Mariū post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Casarem in mortuos misericordem, ad omne civilis motus classicum tremiscebas: quæ præter stragem militū, utraque tibi parte pereuntium, extincta domi Senatus tui lumina, suffixa pilo Consulium capita, Catones in mortem coactos, truncosque Cicerones, & Pompeios fluveras insepultos: cui dāna graviora scissus in partes civium furor, quam portis immittens Pænnus, aut receptus muris Gallus intulerat: cui Alliesi die Ama-

ethia funestior, Carnis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, ut grauius semper tuam quam alienam experta virtutem, nihil tibi magis quam te timeres: vidisti civile bellum, hostium cæde, militum pace, Italiae recuperatione, tua libertate finitum: vidisti (inquam) finitum civile bellum, cui decernere posses triumphum.

Haecenus memet Imp. Aug. præteritas res tuas attrectasse fas fuerit. at cum tempus admoneret meminisse presentium, finem sermoni facere maluerim, quam amplissimi Ordinis munus inuadere. Dabitur utcumque venia pro temeritati, si usurpasse communia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi, quæ in barbaris gentibus longinquisque Prouinciis pro summa re fortiter feliciterque fecisti, annuente numine tuo, & Senatu fauente, dixisse. Ea verò, quæ Romæ gesta sunt: qualem te Urbi dies primus inuexerit: quis in Curia fueris, quis in Rostris: ut pompam præcuntium ferculorum, curru modò, modò pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis: ut te omnibus Principem, singulis exhibueris Senatorem: ut crebro ciuilique progressu non publica tantum opera lustraueris, sed priuatas quoque aedes diuinis vestigijs consecraris, remota custodia militari, tutior publici amoris excubijs: horum hæc linguis, horum (inquam) voce laudentur, qui de communibus gaudijs, & dignius utique quæ maxima, & iustius poterunt prædicare quæ propria sunt. O mea sælix peregrinatio! Obene suscepti & exhausti labores! Quibus ego intersum bonis? Quibus paror gaudijs? Quæ reuersus urbibus Galliarum dispensabo miracula? Quântis stupetium populis, quàm multo circumdabor auditore, cum dixero, Romam vidi, Theodosium vidi, & utrumque simul vidi. Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis vindicem, vidi illum Principis restitutorem. Ad m

longinque conuenient ciuitates. *A me gestarum rerum ordinem stilus omnis accipiet. A me argumentum Poëtica, à me fidem sumet Historia. Compensabo tibi istam Imp. iniuriam, si cum de te ipse nihil dixerim quod legendum sit, instruam quæ legantur.*

Dixi.

EVMENII ORATIO DE SCHOLIS INSTAVRANDIS AD V. P. PRAESIDEM Gallia.

CERTVM habeo, vir Perfectissime, non quidem te, qui semper in omni genere dicendi, maxima facultate viguisti, sed circumstantium plerosque mirari, quod ego, qui ab ineunte adolescentia, usque ad hunc diem nunquam isto in loco, dixerim, & quantumcumque illud est quod labore ac diligentia videor consecutus, exercere priuatim, quàm in foro iactare, maluerim: nunc demum sero quodam tirocinio ad insolitum mihi tribunal aspi-rem, à quo ego me fateor, (quanquam sedes ista iusticiae & ad agendum, & ad dicendum amplissima videretur) diffusum tamen ingenio, me ante hac abfuisse, & hoc ipso in tempore quamuis diuersissimum à contentione litium genus orationis habiturum, conscientia trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominum dubium relinquam, aut interpretationi ex hac postulatione, quam de restituendis patria meæ Me-

nianis mihi sumendam potius quam cuiquam delegandam pu-
 tavi, maius de me aliquid quam posse me sentio, videar pro-
 mittere contestatum esse initio dicendi apud audientes volo,
 temporarium me dicendi munus, atque idipsum me studiis pe-
 culiariter commodare, non ad incognitam mihi sectam foren-
 sium patronorum, alienae laudis cupiditate transire. Neque
 enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam
 quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studio-
 rum exercitia diuersitas. Ibi armantur ingenia, hic praeliantur:
 ibi praelusio, hic pugna committitur: hac plerumque velut sudibus
 & saxis, illic semper telis splendebus dimicatur: hic sudore &
 quasi puluere sordidus: illic insignis ornatu laudatur Orator: ut
 si uterque experiundi causa officia commutent, alium quidam tu-
 barum sonus & strepitus armorum, alium quidam triumphus de-
 terreat. Scio hac (inquam) vir Perfectissime, neque me scies
 fallo, & idcirco tantum abest, ut me docendi relictis praeci-
 piendique rationibus aptum atque idoneum putem, ut hoc
 ipso quod vel uno die atque una de re in foro dicam, veniam
 magis possim sperare quam gloriam. Quanquam in hac oratio-
 ne vir Perfectissime, loci tantummodo insolentia, non dicen-
 di nouitate perturber: siquidem id postulo quod non modo con-
 tradicendo nemo audeat impedire, sed omnes potius, quibus
 diuina Principum liberalitas quibus urbis istius restitutio,
 quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda est:
 summo gaudio & fauore suscipiant, ut Meniana illa scholae
 quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres
 & illustres, iuxta caetera, quae instaurantur, opera ac templa,
 reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tan-
 tum releuat causa dicendi: quam quidem ego Vir Perfectis-
 sime, duas in partes arbitror diuidendam, ut prius disseram,

quàm sit ex usu & officio, opus illud ad pristinam magnificenti-
 am reformari: deinde qua ratione id possit sine sumptu pu-
 blico ex largitione quidem Principum maximorū, sed tamen
 cum aliquo meo erga patriam studio & amore procedere.

Ante omnia igitur, Vir Perfectissime, diuina Im-
 peratorum Caesarūque nostrorum prouidentia, singula-
 rique in nos beneuolentiæ, huius quoque Operis instau-
 ratione parendum est: qui ciuitatem istam & olim frater-
 no Populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum gra-
 nissima clade percussam, cum latrocinio Batauica rebellionis
 obsessa auxilium Romani principis irrogaret, non solum pro
 admiratione meritorum, sed etiam pro miseratione casuum,
 attollere ac recreare voluerunt: ipsamque ruinarum eius ma-
 gnitudinē immortalibus liberalitatis suæ monumentis dignā
 iudicauerunt: ut tanto esset illustrior gloria restitutorū, quanto
 ipsa moles restitutionis immanior. Itaque maximas pecunias,
 & totum, si res poscat, ærarium, non templis modo ac locis
 publicis reficiendis, sed etiam priuatis domibus indulgent,
 nec pecunias modo, sed etiam artifices trāsmarinos, & ex am-
 plissimis Prouinciarum ordinibus incolas novos & deuotissi-
 marum hyberna legionum: quarū inuicta robora ne in his qui-
 dem, quæ nunc, cum maxime egent, bellis requirunt, ut com-
 modis nostris studio gratiæ hospitalis operentur, & resides a-
 quas & novos amnes, veluti aridis fessæ urbis visceribus in-
 fundant. Ex quo manifestum est, eos, qui Coloniam istam, tot
 tantisque operibus totius Imperij erigere atque animare sta-
 tuerunt, vel præcipue Sedem illam liberalium literarum velle
 reparari, cum peculiarem frequentiam honestissimæ Iuuentu-
 tis, illustrato studiorum honore, prouiderint. Cui enim unquam
 veterum principum tantæ fuit curæ, ut doctrina atque elo-

*quentiæ studia florent, quanta his optimis & indulgentissi-
 mis Dominis generis humani? quos ego quidem, quantum ad
 votum pietatẽque pertinet, liberorum nostrorũ parentes ap-
 pellare non dubito: qui nobilissimam istam indolem Galliarum
 suarum, interitu summi Doctoris, orbatam respicere dignati,
 suo potissimum iudicio præceptorem ei moderatorẽque tri-
 buerunt, & inter Imperatorias dispositiones summis Reipub.
 gubernandæ provisionibus occupatas, literarum quoque ha-
 buere delectum. Neque aliter quàm si Equestri turmæ vel co-
 horti Prætoria consulendum foret: quem potissimum præfice-
 rent, sui arbitrij esse duxerunt: ne ij, quos ad spem omnium tri-
 bunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum,
 aut fortasse ad ipsa Palatij magisteria prouehi oporteret, velu-
 ti repentino nubilo in medijs adoleſcentiæ fluctibus deprehensi
 incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego V. P. nihil lau-
 di meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis Iuuentu-
 tis incredibilem erga Iuuentutem Galliarum suarum sollici-
 tudinem atque indulgentiam mirari satis nequeo: qui hono-
 rem literarum hac quoque dignatione cumulauit, ut me (filio
 potius meo) ad pristina mea studia molientem ipsum iusserit
 disciplinas artis Oratoriæ retractare, & huic in Palatio Pa-
 rentis sui munus iniunxerit, ut mediocrem quidem pro inge-
 nio meo naturæque vocem, caelestia tamen verba & diuina
 sensa Principum prolocuturam, ab arcanis sacrorum penetra-
 liũ, ad priuatarũ Musarũ adyta trãstulerit: non utique quia
 mihi quẽ (quod sine inuidia dixerim) tãta dignatione respicit
 quãta pro summis honoribus debet sufficere sapienti: vellet ali-
 quid imposta ista professione detrabere, sed ut professioni ipsi
 ex eo honore quẽ gessi adderet dignitatẽ. Cui igitur dubiũ est,
 quin diuina illa mēs Cæsaris, quæ tanto studio præceptorẽ huic*

Contenti Inuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari, atque exornari velit? cum omnes omnium rerum sectatores atque fautores parum se satisfacere voto & conscientia sue credant, si non ipsarum, quas appetunt, gloriarum templa constituent. Inde est quod Atheniensis humanitas aram Misericordiae instituit: quod Romani Ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium siue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiã consecrata existere ad posteros monumenta voluerunt.

Adem Herculis & Musarum in Circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse literis & summa Poëtae amicitia duceretur, sed quod in Graecia, cum esset Imperator, acceperat, Herculem Musagetem esse, id est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus nouem signa, hoc est, omnium Camænarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecrauit, ut res est: quia mutuis operibus & premijs iuuari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Caesar Herculeus & aui Herculis & Herculis patris instinctu, tanto studium literarum favore prosequitur, ut non minus ad prouidentiam numinis existimet pertinere bene dicendi quam recte faciendi disciplinam, & pro diuina intelligentia mentis aeternae sentiat literas omnium fundamenta esse virtutum, ut pote continentiae, modestiae, vigilantiae, patientiae magistras: quae vniuersa cum in consuetudinem tenera etate venerunt, omnia deinceps officia vitae ad ipsa, quae diuersissima videntur, militiae atque castrorum munimina conualescunt. Ideoque his omnis industriae atque omnis laudis nutricibus, aut (ut verius loquar) matribus, cum preceptorẽ Caesar Herculeus declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem pro-

priam cupiat reformari, ut cum ad antiquam firmitatem cul-
 tumque reparata sit, multo hic iustius & verius nuncupetur e-
 des Herculis atque Musarum. Et sane, Vir Perfectissime, inter
 est etiam gloriae, quam tanti principes, tot victorijs ac triumphis
 merentur, ut ingenia, quae canendis eorum virtutibus excolun-
 tur, non intra priuatos parietes, sed in publica ostentatione, &
 in ipso Urbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie
 vultuque istius ciuitatis situm est, quam haec eadem Meniana
 in ipso transitu aduenientium huc inuictissimorum Principum
 constituta? Qui cum se occursum laetae inuencutis affici, non solum
 liberalitate, quam ipsi tribuunt, sed etiam literis, quibus me ad
 institutionem eius cohortantur, ostentant, quanto plura capient vo-
 luptatis, cum reparatum videant ipsum conciliabulum inuen-
 tutis? Ad hoc, Vir Perfectissime, opus istud reddit illustrius cum
 ipsorum Caesarum, tum etiam omnium hominum aspectu prom-
 ptius, quod praecipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ci-
 uitatis: inter Appollinis templum atque Capitolium. Quo ma-
 gis etiam sacrosancta sedes vtriusque Lateris veneranda con-
 finio, vtriusque Numinis instauranda respectu: ne sana longe
 omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformat: praesertim cum mihi videatur ipse ille, qui Meniana haec primus ex-
 truxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, ut veluti cognato vi-
 cinorum sibi numinum tenerentur amplexu: cum augustissima
 tecta literis dedicata inde Athenarum conditrix Minerua
 conspiceret, hinc Apollo medius Comenarum. Igitur ibi maxi-
 me & oportet & fas est exercere Iuuentutis ingenia, vbi tam
 propinqua sunt numina, amica doctrinae: vbi ex proximo iussat
 mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & vere-
 eundam Virgo perpetua, & providentiam praescius futurorum.
 Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen praesertim

fantibus, maximorum principum facta celebrare. Quis enim melior usus est eloquentiae, quam ubi ante aras quodammodo suas, Iouios Herculeosque audiât predicari, Iuppiter pater, & Minerva socia, & Iuno placata:

Satis verborum fecisse arbitror, Vir Perfectissime, de eo quod mihi ad dicendum prius constitueram, quam sit ex usu atque officio instaurari opus illud studijs, quibus optimi principes maxime fauent, dedicatū, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis vtriusque cuniunctum: nunc in secundum locum distuli, vt quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacra largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi principes ex huius Reip. iuribus in sexentis millibus nummum accipere iusserunt: non quoniã non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius quam postea, praemia contulerunt: sed vt terrena illa sestertia, quae sacrae memoriae Magister acceperam, in honore priuati huius magistris addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium, quantum ad honorem pertinet, ad aratum accipio, & in accepti ratione perscribo: sed expensum referre patriae cupio, & ad restitutionem huius operis, quo ad usus poposcerit, destinare. Cuius voluntatis mea ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate & circumstantium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus praemiorum puto, vt digni, quibus tribuatur, habeamur. Si quidem ipse usus pecuniae bonis malisque artibus parte promiscuus & vilis est, honestis vero rationibus posse acquirere, summum, etiamsi questū remiseris, lucrum est. Neque enim Syrus mercator aut Deliacus aut Indicus ad vberissima ista compendia laudis aspirat, sed rarae atque inter paucissimas opes sunt contenta meritis conscientiae. Quippe hoc ipso pro-

mij gloria continetur, ne id cupiditate querendi affectasse videamur. quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum: vt industriae sit, assumendi copiam praenire potuisse: continentiae, praterisse. An si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore atque etiam vita periculo solam vocem praeconiij & coronae testimonium petunt: ego verba illa diuina caelestisque literas, quibus mihi tanti principes instituendam Iuuentutem commendare dignati sunt: non ultra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non ultra omnes laureas colam? Leges ergo V.P. Tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. Neque enim ipsius epistola sacrae commemoratio-nem solam sine obsequio recitationis inducere fas est. perfecta magis eluceat, quam um me stud. um par sit inpendere, nō ipsi modo literis, sed etiam & templis ac sedibus literarum.

Merentur & Galli nostri, vt eorū liberis, quorum vita in Augusto oppido ingenuis artibus eruditur: & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum susceperunt Comitatum, vt eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quod aliud praemium his quam illud cōferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna? Vnde auditorio hinc, quod videtur interitu praecceptoris orbatum, te vel potissimum praeficere debuimus, cuius eloquentiam & grauitatem morum ex actis nostris habemus & administratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuae, hortamur, vt professionem Oratoriam receperes, atque in supradicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitae melioris studium adolescentium excolas mentes. Nec putēs hoc munere antē partis aliquot tuis honoribus derogari, cū honesta profes-

fio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem.
 Denique etiam salarium te in sexcentis milibus num-
 mum ex Reipub. viribus consequi volumus, vt intelli-
 gas meritis tuis etiam precium nostram constituere
 Clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

*Ita non videtur, vir Perfectissime, hac tantorum Principū
 exhortatione, non solum meus etiam ocio iacens, ad pristinas
 artes animus attolli, verum & veterum ipsi quod ammodo
 scholarum parietes & tecta consurgere. Quod enim tantum
 carmen Amphionis? quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo?
 quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus sub-
 uecta m. 'ulis, & ad interualla carminum resistentia, sponte
 in murum velut arte construerentur, quanta in his Imperato-
 rum & Cesarum literis inest ad omnes animorum impetus
 effectusque rerum ciendos vis atque permotio? qui quod iubere
 possint, suadere dignantur. Et cum vel tacitas eorum ac vultute-
 nus significatas voluntates summi patris sequatur auctoritas,
 cuius nutū promissionemque firmantis, totius mūdi tremor sen-
 tit ipsi tamen vltro imperandi potestatem, cohortandi humani-
 tate. conciliant. Quinetiam laudibus incitant, grauitatem
 morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitam præ-
 dicantes: Palatini honoris priuilegium Oratorie professioni
 saluum & incolume seruantes. Quibus ego diuinæ benignita-
 tis illecebris, etiamsi omni sensu ante caruissem, ad quamuis
 profecto intelligentiam oneris adducerer. Siquidē tantos Prin-
 cipes, vnum hominem tanta laude decorare, non est Oratorē
 admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecu-
 nia? Imo quid cum vllis opibus, aut Midæ regis, aut Crasi?
 aut ipsius, qui auro dicitur fluxisse, Pactoli? cum diuina hac
 testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum premis antepo-*

nam: nisi forte Pythiados illius excellentem Socratis sapientiã quatinus
 vaticinata, aut magnificentius carmen videtur, aut acrius, na
 quàm quod Iouij Herculiſque pronunciant: quorum ne nutus si
 quidem possunt, non modo dicta, reuocari. Quamobrem, ut h
 dixi, Vir Perfectissime, sexcenta illa quantum ad honorem I
 spectat, accipi oportere censeo, atque vsum delego patriæ, et g
 ipsi potissimum operi, in quo studia nostra celebranda sunt. o
 deor enim mihi, id, quod sacris litteris continetur, ut saluo s
 honoris mei priuilegio doceam, hoc manifestius atque illustrius a
 retenturus, ut me dignum talibus aternorum principum iu
 diciis probem amore Reip. Equidem ipsos patriæ deos testor, e
 tanto me ciuitatis istius amore flagrare ut quocũquẽ rculos cir
 cunctuli, ad restitutionem operum singulorum, ita gaudio fe
 rar, ut spiritum identidem meum pro illorum salute deuocam,
 quorum iussu operibũsque reparantur. Sed tamen hoc, quod
 mihi ornandæ professionis meæ causa tributum est, huic me
 præcipue sentio debere monumẽta. Etenim si bello parta Mar
 ti dicantur: si mari quaesita, Neptuno: si messes, Cereri, si
 Mercurio, lucra libantur: si item res omnes ad cultum refe
 runtur autorum: ubi fas est, docendi præmia consecrare, nisi
 in sede dicendi: præsertim cum mihi vltra communem cum re
 liquis, studiorum religionem, etiam proprius quidem sit erga
 Meniana illa ex Maiorum meorum recordatione dilectus.
 Quamuis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fue
 rit eorum exercendi studiũ frequentatio, tamẽ illic auum quon
 dam meum docuisse audio, hominem Athenis ortum, Romæ
 diu celebrem, mox in ista vrbe perspectum, probato hominum
 amore, doctrinæ atque huius ipsius operis veneratione deten
 rum. Cuius ego locum, in quo (referunt) maior octogenatio do
 cuit, si ab isto venerabili sene (te, Glauce, appello præsentem

quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli or-
 narique perfecero: ipsum mihi videbor ad vitam tali profes-
 sionis suae successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga
 honorem domus ac familiae meae studium non confiterer, Vir
 Perfectissime, nisi ipsis Imperatoribus Caesaribusque nostris
 gratum esse considerem, ut publicam eorum in restituendo
 orbe pietatem pro suo quisque captu, in renouandis suorum ve-
 stigis amuletur. Quis enim nunc sit animo tam humili, tam
 abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, ut non & quã-
 tulamcumque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid se-
 cundae opinionis cupiat acquirere? cum videat omnia, quae su-
 periorum bellorum labe conciderant, hac felicitate seculi resur-
 gentia: tot urbes diu syluis obsitas atque habitatas feris, instau-
 rari mœnibus, incolis frequentari. Quod in AEGæo mari se-
 mel contigit, ut quae operata fluctibus vagabatur, repente in-
 sula Delos existeret, eius nunc simile, tot orientibus undique
 ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus,
 euenire: nisi forte non grauior Britanniam ruina depresserat,
 quam si perfuso tegeretur Oceano, quae profundissimo Picto-
 rum gurgite liberata, ad conspectum Romanae Lucis emerfit.
 Aut hæc ipsa, quae modo desinit esse, Barbaria, non magis
 feritate Francorum velut hausta, desiderat, quam si eam cir-
 cumsusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego
 alarum & cohortium castra percenseam toto Rhemi & Istri
 & Eufratis limite restituta? quae veris autumnine clementia,
 tot manu positæ arbore coalescunt, quo calore solis, tot de-
 presse imbribus segetes resurgunt? quot ubique muri vix re-
 pertis veterum monumetorum vestigiis excitantur? adeo, ut res
 est, aurea illa secula, quae non diu quondam Saturno rege vi-
 uerunt, nunc aeternis auspiciis Iouis & Herculis renascuntur.

Sed enim, Vir Perfectissime, inter omnia, quæ virtute principum ac felicitate recreantur, sint licet fortasse alia magnitudine atque utilitate potiora, nihil est tamè admirabilius hæc liberalitate, quam fouendis honorandisque literarum studiis impartiunt. Quippe, ut initio dixi, nulli unquam antea principes pari cura belli munia, & huiusmodi pacis ornamenta coluerunt. diuersissimus enim ad utramque sectam deflexus est, dispar natura metium, & discrepans in electione iudicium, ipsorum denique utriusque artibus præsentium Numinum dissoni monitus, habitusque dissimiles. Quò magis horum noua & incredibilis est virtus, & humanitas, quæ inter tanta opera bellorum ad hæc quoque literarum exercitia respiciunt, atque illum temporum statum, quo, ut legimus, Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, si non potètia, sed etiam eloquètia Romana reuirescat. Detur ergo illa mihi ab optimis virtutum omnium Dominus tributa largitio, huic Operi doctrina atque Eloquètia dicata, ut quemadmodum cetera vitæ nostræ comoda apud auxiliares eorum Deos colimus ita singularem eorundem erga litteras dignationem in antiqua litterarum sede celebremus. Videat præterea in illis porticibus Iuuentus & quotidie spectet omnes terras, & cuncta maria, & quicquid inuictissimi principes orbium, gentium, nationum, aut virtute deuincunt aut terrore. Siquidem illic (ut ipse vidisti) credo instruenda pueritiæ causa, quò manifestius oculis discernentur, quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spacia, interualla descripta sunt: quicquid ubique fluminum oritur & conditur quacumque se littorum sinus flectunt, quoue ambitu cingit orbem vel irrumpit Oceanus. Ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimæ res gestæ per diuersa regionum argumenta recolantur,

dum calentibus semperque venientibus Victoriarum nuncijs, re-
 uisuntur Persidos flumina, & Libya arua sitientia, & cōnexa
 Rhēni Cornua, & Nili ora multifida: dūmque sibi ad hęc sin-
 gula intuentium animus affingit, aut sub tua, Diocletiane
 Auguste clementia AEGYPTUM furore posito quiescentem, aut
 te Maximiniane iniūcte, percussa Maurorum agmina fulmi-
 nantem, aut sub dextera tua Domine Constanti Bataniam
 Britāniāque squalidum caput syluis & fluctibus exerentem,
 aut te Maximiane Cēsar Persicos arcus pharetrasq; calcātem.
 Nunc enim nunc demum iuuat orbem spectare depictum, cūm
 in illo nihil videmus alienum.

Ha! Vir Perfectissime, studij ac voti mei professionem:
 ab te peto, vt eam litteris tuis apud sacras aures prosequi non
 graueris. Siquidem maximus ac pene solus fructus est recta cu-
 pientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum princi-
 pum scientiam perferatur.

Dixi.

g

FRAN. BALDVINVS, GVIL. LES-
RATIO PRÆSIDI, ET P. ÆRODIO
Proprat. Andeg. Iuriscons. S.D.

Cum relegerem Pacati & Eumenij Oratio-
nes, quas recudi iussi emendatas, ut sine labe,
quæ earum lectionem inquinabat, illi offerā-
tur. cui offerre contaminatas nefas esset, obi-
ter priuatimque libro meo aspersi quasdam,
ut occurrerent, annotatiunculas: sed eas sup-
primere instituebam: quia & in ea, quam nuper cum istis essem
vobiscum informavi, Relatione ad Principem, pleraque deliba-
ui, quæ lectionem earum Orationum commendarent: & vereor,
ut hanc etatem professionemque minime deceat, leuioribus hu-
ius generis scholijs, (etsi hæc pro parergis habeam) operam dare,
mallémque in Commentarijs Iuris nostri eam ponere. Neque
verò moror quod quidam occinunt istud, In tenui labor, at te-
nuis non gloria.

Non enim laureolam in mustaceo querere soleo. Sed quia
tamen noluistis hanc qualemcumque appendicem perire: ecce,
ad vos eam refero, quos habeo & socios & auctores Relatio-
nis illius nostræ, & huius Antiquitatis humanitatisque idoneos
quoque iudices esse scio, viros literarum elegantia perpolitos, non
minus quam Iuris intelligentia præstantes. Ceterum duo sunt,
quæ breuiter præfari iuuat, partim ut me excussem, partim ut
stipulantibus aliquid spondeam. Scitis, me, ex quo ex Germa-
nia in Galliam postremò reuersus sum, toto iam prope decennio,
publicis priuatisque tumultibus iactatū, toties & naufragium
fecisse & iacturam, ut si quid libellorum eripuerim, factum id
sit, quem admodum olim Iulius Cæsar in tumultu, cum, ut ho-

stes fugeret, in mare se coniecisset, ore trahens paludamentum,
altera manu nabat, altera libellos, ne madeferēt, attollibat. Sci-
tis etiam, quas ego eorum reliquias, tanquam superstites tabu-
las rursus collegeram, nescio quo fato vel fluctu in quādam val-
lem Sequanicam procul deportatas, nōdum mihi redditas esse.
An magistro sacrae memoriae dicetis numquam debere deesse
(quod Rhetor ille Eumapius olim dixit) βίβλιον ἰσχυρὸν ἐμὴν χροῖον? E-
go vero excipiam, Omnia fert ætas: animū quoque. Nunc
oblita mihi tot carmina. Sed agite: si tamen ad pristina stu-
dia Iuris, ad quæ me reuocatis, postinuinio redeundū sit, ita te-
stor, ita affirmo: neque Academia, quam istic instauratis, deere
neque ad nomen non respondebo, citatus à vobis, si modo mei Iu-
ris fuero. Audebo etiam bona cum spe præire, & signo alte su-
blato, si auspicia, quæ sequor vobis, auctoribus, non fallant, Et
quia nulla vel missio vel vacatio datur emerito post tot anno-
rum professionem, non opponam illud;

Non eadem est ætas non mens, &c.

Solue senescentem, &c.

Vobis potius obtemperabo Laudantibus istud Vespasiani, Opor-
tet Imperatorem stantem mori, & istud, Bos lassus for-
tius figit pedem. Agite ergo, si hoc fatale est, vt in hac a-
rena consenscam & immoriar: interea dum vos regetis Iudi-
cia, quibus præstis, ego aliud regam Iuris & legum auditoriū:
coniungatis modo auxilia, quæ poteritis, iubeatisque huic mili-
tiae nomen dare Barrunium vestrum, Iuuenem dignum huius
coniurationis societate. Ego adiungam nostrum Delbenium,
adulescentem quoque generosum atque eruditum, cuius & in e-
mendandis orationibus Pacati atque Eumenij acutas aliquot
coniecturas hic legetis.

Valete, Lutetiae Parisiorum, Idib. April.

IN PACATI PANEGYRICVM

PACATVS hac sua Panegyrica oratione in laudando Theodosio & vituperando Maximo facit, quod eodem tempore poeta Claudianus similiter faciebat exquisitis versibus, quos etiam appellat Panegyres. Vellem vero etiam extaret, quem à Paulino nondum Episcopo Gennadius scribit Panegyricum scriptum fuisse ad Imp. Theodosium post victoriam (vt ait) de tyrannis: in eoque maxime, (vt inquit) quod fide & oratione plusquam armis vicerit. Quod quidem imprimis etiam, predicat Augustin. lib. v. de ciuit. Dei cap. xxvi. Sed & extant ipsius Paulini verba in epist. ix. ad Sulpitium Severum *Vt (inquit) in Theodosio non tam imperatorem quam Christi seruum, non dominandi superbia, sed humanitate famulandi potente, nec regno, sed fide Principe & predicarem.* Addam & ipsius Hieronymi testimonium. Nam, qui in quadam ad hunc Paulinum Epistola, *Librum tuum* (inquit) *quem pro Theodosio principe prudenter ornatèque compositum transmissisti lubenter legi: Felix Theodosius, qui à tali Christi Oratore defenditur. Illustrasti purpuras eius, & utilitatem legum futuris seculis consecrasti.* Denique & ex Symmachi epistolis nondum editis fragmentum citatur, in quo Symmachus ille ait se ciuiles & bellicas laudes Theodosij descripsisse & leges eius, bonis pacis admiscuisse. Nescio, an non & ipse Augustinus, qui Rhetor erat Mediolanensis, cum Theodosius vicit Maximum de hac victoria declamarit. Certe lib. 3. contra Petilian. cap. 25. testatur sese Carthaginem reuersum non esse, nisi post mortem Maximi: & Bautoni Consuli kal. Ianuar. pro sua Rhetorica professione Mediolani recitasse. Cum Pacatus ordiatur abs die, quo Theodosius Imperio est inauguratus, & quem propterea vocat aspiciem publicæ felicitatis, & tribus eum locis celebret, nec tamen quinquam ille fuerit, alioqui exprimat, quærenti de eo respondebo quod ex Historia Tripert. lib. xix. cap. iiii. & ex veteri Chronico Marcellini Comitis didici fuisse decimum sextum diem Ianuarij Aufonio & Olybrio cõsilioh est, anno Christi cccxxxix. Eum ergo diem imprimis vult Pacatus, vt fastum & felicem, obseruari: sicuti olim faustissimus orbi terrarum illuxisse iudicatus est decimus tertius dies eiusdem mensis Ianuarij, quo die Octavius Cæsar, appellatus a Senatu est Augustus: Rursus autè ater merito dictus est fuitque decimus septimus dies eiusdem. Ianuarij quo die Theodosium mortuum esse constat.

Quod Pacatus paulo post ait. *Nã & diuinis rebus operantes, in eam celi plagã ora conuertimus, & qua lucis exordium est, indicat morẽ, quo Christiani nõ minus quam Pagani vtebantur.* Vnde & solem adorare vulgo dicebatur. Tertulianus Apo. ad Gêtes, *suspicio est (inquit) solem nos adorare, quod innotuit ad*

Orientis regionem precari. Sed & plerique vestrum, affectatione aliquando & caelestia adorandi, ad solis ortum labia vibratis.

Paulo post, vbi mendose legebatur *placatum vulgus*, recte emendatum esse *pacatum vlcus* iam multi obseruarunt, & res ipsa indicat. Et *Menania* legi debere, vbi antea legebatur *Menania* sciunt, qui legerunt Geographos: huiusque rei me etiam admonuit Fran. Moncaeus, sororis meae filius.

Quod Pacatus de Theodosij patre, (quem Aurelius Victor Honorium, alij verius Theodosium vocant) indicat, Ammianus Marcellinus libro xxix. & Claudiani Panegyris in tertio & quarto Consulatu Imp. Hononij magis atq; magis illustrabit. Quod autem mendose in Pacato scriptum erat *Vacalis* correxi *Vabalis*. Sic enim Cornelius Tacitus lib. secundo testatur vocatum fuisse alterum Rheni in Oceanum influentis, ostium siue cornu, quod alias Mosæ esse dicitur. Et nostris quoque temporibus notum est vtriusque fluminis nomen ad Dordrachum Batauiæ opidum: cui, cum id anno 1549. ingrederetur Philippus Hispaniæ Rex, præfixum fuit epigramma, quod incipiebat, *Me Mosæ & Vaalis*.

Quod Pacatus secutus, vt opinor, illud veteris poeta,

Gratior est pulchro veniens in corpore virtus,

vel etiam, quod olim Persæ in Rege delibendo dicuntur obseruasse, qui egregiam formam corporis, in eo in primis requirebat, ait, vt Theodosij quoque formam commendat, *animum venturum in corpus dignum prius metari hospitium, &c.* videtur omnino sumpsisse ex Eumenij popularis sui Panegyrico ad Imp. Constantinum, vbi similiter legimus, non frustra doctissimos viros dixisse, Naturam ipsam magnis mentibus digna corporum domicilia metari. Tertullianus non dissimili in re vitur metatoris verbo: de quo etiã aliquid dixi ad Optatum. Nam & verbum Iuris est. Illud hoc loco annotandum est, quod Delbenius noster, adolescens eruditus & acutus familiariter mihi suggerebat, locum hunc Pacati, vbi de patre & forma Theodosij agitur, qui antea valde corruptus erat, sic emendari posse, *Eius esse filium, quem principem esse decuerit*: quia Pacatus videatur laudare patris quoque formam dignam Imperio. & Regiam formam pro pulchra dici à Plauto & Iustino. Sed & placuit quod paulopost *sterneris numeros*, repositum est, *Numerorum numero*. Quid autem Numeri dicantur in Castris pro non est ignotum. Sed infinitum fuerit indicare omnes locos in hac editione emendatos. Illud semel dictum esto: si hæc cum Germanica Beati Rhenani editione conferatur, tamen si alio exemplari destituti, solis coniecturis vti sinus, nostram centum locis saltem operam non inanem fuisse lector animaduertet.

Quam deinde Pacatus vocat Comitalem legem, intelligo legem, quæ Annalis dicitur, lata à L. Villio Annali Tribuno, p. quæ annos desinebat, quibus quis quæque magistratû in Comitibus petere posset: De qua lege legendus est Cicero Philip. v. Sed quod attinet ad ætatem Theodosij, de qua hic agitur, constat ex historia, eum triginta quinque annorum fuisse, cum Orientis primum Imperator creatus est. Quæ tamen ætas ab ætate Consu-

lati, si legem Annalem spectes, multum etiamnum aberat. Consularis enim erat annorum XLIII.

Ad ea quæ Pacatus scribit de Theodosij ante Imperium vita priuata adiciatur quod Am. Marcellinus narrat lib. xxix. Sed & quod Ambrosius: qui in oratione funebri, *Portauit (inquit) iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius Triumphatorem occiderant.*

Vbi antea legebatur *Menibus Augustus ornaret*, emendatum est *moribus* ex coniectura Schifletii Sequani adolefcētis eruditi. Sic Horatius ad Augustū. *Moribus ornes legibus emendes.*

Paulo post vbi legebatur *sestertium millies*, Iunius in suis Miscellaneis iampride emendauit, *sestertius mille*. Vidit enim priorem summam prope esse infinitam, vt quæ vicies quinquies centena millia coronatorum aureorum significaret. Alteram vero magis conuenire, quæ non nisi eorum millibus viginti quinque æstimatur. Cuius generis æstimationisq̄ue fercula singula si sex in conuiuio, de quo Pacatus agit, fuisse dixerō, recte adiciam hic notari illud. Veri Antonini prandium, quod Capitolinus significat æstimatum esse sestertium sexagesies. Sane Pacatus in laudanda Theodosij sobria frugalitate & superiorum quorundam Principum luxu accusando videtur Mamertini Panegyricum ad Imp. Iulianum imitari.

Quod attingit de Gothis à Theodosio subactis, satis superque est ab aliis scriptoribus olim decantatum. Sed quod addit de Persis, vnus Claudianus illustrat in priori sua Panegyri de laudibus Stiliconis, & in altera de sexto Consulatu Hon. orij.

Quod scriptum erat *petitorum comitate* & si ferri vt cumque poterat attamen multo concinnius esse visum est *Pratorum*: quia & Consulum & Pontificum mentio hic facta est: & Prætores vt æqui & boni arbitros benignos, sic & comes fuisse constat.

Cum iustrale Iustitium dicit, notat illos quinque annos, quibus Maximus Tyrannus in Gallia per vim sine iure regnauit cæso Gratiano. Nam & si interea ius dixerit: imo & leges tulerit, atque etiam edicta Romam miserit, vt vindex publicæ disciplinæ, sicuti ait Ambrosius epist. xxix. & denique de cōtrouersis Ecclesiasticis in Synodo Episcopus audierit, & hæreticos Priscillianistas damnarit, supplicioque capitali affecerit, vt Seuerus Sulpitius recitat: tamen Pacatus totam Iurisdictionem Maximi, pro quodam Iustitio habet. Nam & in l. 7. C. Th. De infirm. iis quæ sub tyr. Theodosius ita loquitur. *Omne iudicium quod vafra mente conceptum, iniuriam non iura reddendo, Maximus infandissimus Tyrannorum credidit promulgandum, damnandum. Nullus igitur sibi lege eius, nullus iudicio blandiatur.* Aliud est in Panegyrico Mamertini ad Imp. Iulianum, temporis mœsti deformis iustitium. Aliud in Epistolis Sidonij Apollinaris, Gallicanum Iustitium.

Quod paulopost legebatur apud Pacatum de Italo & Hispano, *Tyrannidens ille non vidit: hic Tyrannicidium vidit*: emendauit *Tyrannidem hic*:

non vidit: ille Tyrannicidium vidit. Sentit enim Hispaniam non vidisse Tyrannidem Maximi. Italiam verò vidisse cedem huius Maximi.

Paulo post ubi fit mētio infantium sub ipso sectore ludentium, agnosco sectoris verbum vetus, pro eo qui in vniuersum à Fisco emit, aut nomine Fisci vendit, aut suo, si iam emisset, publicatas res dānatorum: vt & paulo post ait Pacatus, *Optabamus subire sectorē, vt possemus effugere carnisicem.* Mirū verò si & infantes ipsos Fiscus occupabat, quos venderet. Credidero potius bona, quæ alioqui infantibus legitimis hæredibus debebantur. Facio autem non inuitus, vt de hoc verbo adūciam, quod Festus, Sēctio (inquit) persecutio iuris est. Eam, qui exercet, Sector dicitur, quod spem lucri sui secutus, bona condemnati semel actionabatur: proque iis pecunias pensitabat, singulis, quibus reus attineretur vt ait Afconius.

Quod paulo post ait, *Bona nostra ad erarium vna & perpetua via ibant,* eleganter significare videtur nullam spem eorum recuperandorum fuisse, quæ semel Fiscus occupauerat. Estque locutio non diuisimilis formulæ illius imprecationis, qua, alicui, ne rediret vnquam, male precabantur, vnam viam & perpetuam esse. Cicero in Pison. eius meminit. Meminit pseudo-plauti Querolus. Vt autem & hoc Pacati loco quippiam huius generis obseruarem atque notare, admonuit me Gul. Tullerius, vir doctissimus amicus & collega optimus. Prætereo quam postea emendationem necessariam fuisse lector facie sentiet ubi pro exuissent reposui *eruisent* & pro *Animum* iussi imprimi *Animum*. Sed putidum est, ambitiosè ostentare suam in re tam exili diligentiam. Sed & si non moneam, studiosus facile obseruabit, ubi ait Pacatus Tyranni stylum & gladium timeri, verbum quoque hoc Iuris esse, cum & in l. si quis C. de bonor. proscript. legamus stylum proscriptiois. Et Cicero pro Cluentio stylum Censorium gladiumque Dictatorum nominat. Et Seneca lib. i. de Clement. Decretorium stilum. Sed non negligam, quod paulo post Pacatus scribit de Merobaude & Vallione: quod quidem partim ab historia illustratur, partim eam illustrat. Merobaudes Consulerat, quo anno cæsus est Gratianus: eoque Cōsule editæ sunt multæ leges, quæ etiamnum extant in Codice Constitutionum. Ergo Merobaudem Trabeatum vocat Pacatus, eique purpuras consulares tribuit. Sed cum testetur, eum, quia Gratianum defenderat, à Maximo ad mortem adaptum esse valde miror quod Prosper in suo Chronico annorat, Merobaudis Magistri militum proditione victum cæsumque Gratianum fuisse. Sanè Rufinus in sua appendice historię Ecclesiasticę ait Gratianum à Maximo per Andragathium ducem peremptum esse, sed suorum magis proditione quam vi hostium. Cæterum quod de Vallione (Ambrosius Balionem appellat) scribit Pacatus, explicatur ab Ambrosio in Epist. xvii. ubi narrat sese maximo exprobasse quod talem tantumque virum occidisset. *At quem (inquit) virum? qualem bellatorem? Hæcine fuit iusta causa exitij, quod Imperatori suo fidem seruauit? Quis sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis Comes utilis?* Addit eodem loco Ambrosius Maximū

de Bautone quasi de altero Balione, idem decernere voluisse. Bauro Consul fuerat septimo anno Imperij Theodosiani, eique Consuli Kalendis Ianuarij pro sua Rhetorica professione Mediolani se recitasse scribit Augustinus lib. 3. contra Petil. cap. 25.

Cum lego quod Pacatus eadem pagina scribit de quadam matrona, quam religionis ream Maximus iusserit supplicio affici, venit in mentem, quod Sulpicius Seuerus, inter Priscilliani hæresiarchæ turpissimi sectatores, quos à Maximo necatos esse narrat, nominat quandam Eutrochiam: & prosper in Chronico, cum eam propter erroris Priscilliani consortium, à Maximo damnatam & gladio necatam fuisse admonet, ait fuisse vxorem Delphidij Rhetoris. Eius Delphidij meminit etiam Ausonius in libello de professoribus. Itaque cum apud Pacatum legeretur, *Claritas matrona*, suspicatus sum melius legi *Clari vati*. Addit autem Prosper & alteram Priscilliani discipulam, Urbicam, Burdegala, ob impietatis (vt ait) pertinaciam, lapidibus extinctam esse, sed per vulgi seditionem. Nescio an Pacatus non agat nimium Rhetoricè, cum odiose quærens, quod in hoc genere exprobrat Maximo, supprimit & immutat multa, quæ historia bona fide narrat. Sicuti & cum inuehitur in eos, quos Maximi partes secutos ait, nominibus quidem Antistites, re ipsa vero carnifices. *Te. E. n. cum id legerem, substiti, & diu cogitavi quorsum id diceret: tandè venit in mentem quod Sulpitius narrat Itachium Episcopum Hispanum, capitalem fuisse accusatorem Priscillianistarum in Palatio Consistorioque Maximi, cum Martinus Turonensis Episcopus, qui aderat, ita agi nollet, Id autem cum legerem, commodè rursus venit in mentem, huc pertinere quod Ambrosius in epist. xxvii. narrans sese Treueros ad Maximum venisse, ait sese noluisse communicare cum Episcopis, qui (vt ait) alios, deuos licet à fide, ad necem petebant. Sed & Prosper in Chronico suo annotat Itachium illum paulò post in Ecclesia excommunicatū fuisse, quia etsi hæresiarcham turpissimum persequeretur, tamen nouo exemplo, Episcopos, in Consistorio Regis, sanguinem peteret.*

Quod Pacatus ait Maximum sub nomine pacis iussisse, suggerit mihi, quod Ambrosius à Maximo reuersus, scribens ad Valentianum, suam Relationem ita cõcludit, *Vale Imperator, esto tuus aduersus hominem inuolucro pacis bellum regentem.* Sane Nonius Marcellus, vbi dixit inuoluere, esse implicare, allegat ex Ciceronis ad Cæsarem Iuniolem lib. i. istud, *videbam namine pacis bellum inuolutum fore.*

Paulò post vbi apud Pacatum legebatur, *seruata adhuc venia fidem*, Præteanus & Delbenius emendant *finem*. Sed alter retinet *venia*, alter substituit *vix*. Certe Pacatus dicere & significare vult, Theodosium non potuisse diutius parcere vel ignoscere Maximo, eumque seruare.

Quod deinde scriptum erat, *testis est Fiscia*, diu me torfit. Sed tandem vt mendosum locum esse agnoscerem, & mendum tollerem, fecit quidam, quem tamen & ipsum mendo non carere suspicor, Ambrosij locus in epist. xxix. vbi lego victum aliquando à Francis, & gente Saxonum fuisse Maxi-

num in Sicilia, Siciliae & Petauione. Vt autem ibi pro *Sicia* fensu legendum esse *Siscia*, sic & hoc loco pro *Fiscia* lego *Siscia*. Est enim Siscia nobilis vrbs Pannoniae ad Sauum fluum & Segestica eius insulam, qua ex Pannonia itur in Italiam. Meminit huius Sisciae Strabo lib. 5. & 7. Plinius, li. 3. cap. 25. & ipse quoque Prudētius agens de Quirini martyrio: Neque procul abest vrbs Petauio: quam vrbes in Austria nunc vocant Passauium. Sed quod additur de Sicilia, vereor ne mendose duplicatum & repetitum & confictum sit ex proximo verbo *Siscia*. Auentinus tamen in suis Boiorum annalibus confidenter narrat, vt circa Sisciam à Saxonibus victus est Maximus, sic & antea circa Moguntiacum à Francis Rhenum transgressis victum fuisse in pago Rhenano, qui dicitur Siciliae. Sed huius vici quis meminit? Illud modo ex Ambrosio obseruo, Francos Germanos, Valentiniano vero Imperatori militasse potiusquam Maximo Tyranno perduelli, quem tamen Galli antistites sequebantur, vt & obseruat Sozomenus lib. 7. cap. 13. Sic & Franci, quamuis antea hostes ipsius Constantini fuissent, tamen Constantini castra aduersus Licinium tyrannum secuti sunt. Sed ante tempora Constantini, vbi primum in historia Romana fit mentio Francorum, hi dicuntur aduersus Gallieni exercitum defendisse Posthumum illum, qui in Gallia tyrannidem arripuerat.

Redeo ad Pacatum, apud quem quod dicitur de Alpibus Cottis, audio etiam interdoctos cōtrouerti. Sed interpretem, arbitrum, & iudicem bonum do. Marcellinum, qui lib. xv. *Alpes* (inquit) *Cottis Rex Cottius, perdomitis Galbys, solus in angustiis latens, insidiae locorum asperitate confusus, lenito tandem timore, in amicitiam Octavianii Principis receptus, molibus magnis extruxit. In his, quarum initium à Segusione oppido est, praecelsum erigitur iugum, nulli fere sine discrimine penetrabile, &c.*

Iam si redeundum est ad indicem emendationum in Pacato, ecce vbi legebatur *gloriano fugere* ex coniectura Puteani & Delbennij nostri, emendatum est *glomerantur*. Sicuti & paulò ante locutus est Pacatus, *per abrupta glomerantur*. Sed & paulò post vbi antea impressum erat *populi tibi imminere*, feliciter & acute Puteanus emendauit *poplitibus imminere*, vt postea pro *medicos Liberi triumphos*, recte legit *Indicus*. Sed & paulò ante vbi legebatur *pe vultus olim tuus*, recte Delbenius noster admonuit legendum *cultus*.

Talium emendationum auctores obiter nomino, vt eorum acumen laudem. Sed & paulò post ex Beati Rhenani coniectura passus sum legi *Narona*: Nam & eius Urbis in Illyrico mentionem facit Plinius: & in Illyrico victum aliquando fuisse Maximum scio. Sed tamen, nondum illa Rhenani emendatio mihi satisfacit. Audio tamē Petrum Fabrum Tholosanum Iuriscōns. ad l. 2. de orig. Iuris, de illa Rhenani emendatione minime dubitare, & hunc Pacati locum de Naronensium occursum & gratulatione, portas etiam virentibus fertis coronantium, conferre cum non dissimili loco Panegyrici Flauianensium ad Constantinum, & altero Marcellini lib. xxi. de Iuliano Bononiam ingrediente. Sed & qui hic dicuntur à Pacato Senatores, esse Decurio-

nes, & quas eorum vocat niueas vestes, dici à Plutarcho *ἰασηταις καὶ ἰασησ*
καὶ λευκαῖς. Iam verò etsi fatear de Narona me dubitare, tamen de Aquileia, ubi postremo victum cæsumque fuisse Maximum narrat Pacatus, dubium non est.

Sed opere precium est audire, ecquid præterea Aufonius Pacati æqualis de Aquileia, cecinit in libello de claris vrbibus.

*Itala ad Illyricos obiecta Colonia montes
 Mænibus & portu celeberrima: sed magis illud
 Eminent, extremo quod te sub tempore legit,
 Solueret exacto cui sera piacula lustro
 Maximus, armigeri quondam sub nomine lixæ.
 Felix, qua tanti spectatrix læta triumphii
 Punisti Aufonio Rutupinum Marte latronem.*

Armigerum lixam vocat, vt Pacatus lixam statarium: Rutupinum dicit, cum Britannum significare vult. Maximus enim Britanniam regebat, in qua Vrbem Rutupias, prope Londinum fuisse, testis quoque est Amm. Marcellinus lib. 1. Tyrannem vocat, quia tyrannus perduellis erat, non hostis legitimus. Sic paulo ante dixit eum attollere vexillum latronicij ciuili potiusquam belli. Sic & Nazarius in Panegyrico ad Constantinum vocat latrocinium ciuile. Et latrocinium Batauicæ rebellionis vocat Eumenius. Et in altero eiusdem temporis ad Imp. Maximinianum Panegyrico, qui incipit *si mihi Cæsar* legimus nefarium & indignissimum latrocinium belli. Denique in l. vlt. C. Th. De bon. proscript. vocatur latro nefarius, qui perduellis est. Sic Iurisconsulti responderunt, hostes esse, qui nobis aut quibus nos bellum indiximus: ceteros esse latrones, atque prædones, qui ius belli non habent l. 118. de verb. signif. l. 24. De cap. & postlim reuerf. Vopiscus in Firmo scribit, magnos Principes, qui necauerunt inuadentes purpuras, eos appellasse latrones potiusquam Tyrannos.

Præterea multa quæ in descriptione prælij contra Maximum sumpta esse à Pacato ex Nazarij Panegyrico ad Constantinum de victo Maxentio semel admonuisse sit satis.

Sed vbi Pacatus deinde laudat clementiam victoris Theodosij, tametsi non repetam quod de ea præterea dixi in Relatione ad Principem, tamen iuuat annotare, Quo anno post victum Maximum, Theodosius, clementiæ, quam hic predicat Pacatus, exemplum admirabile dedit, eodem paulo post anno, cum horribilis seuitiæ in populum Thessalonicensem, præcipiti quadam iracundia exemplum edidisset, castigatum esse ab Ambrosio, & in Ecclesia Mediolanensi pœnitentiam propterea publicam egisse, qui paulo ante Romæ gloriose triumpharat, cum cæso Maximo ad lenitatem sese reuocasset. Cum in Nicephori Græca historia scriptum legeretur, post Eugenium victum accidisse quod de Theodosij publica pœnitentiâ narratur, Interpres Latinus pro Eugenio supponit Maximum. Laudo emendationem. Nam &

paulò post ipse Nicephorus significat Theodosium Constantinopolim reuersum esse. Constat autem Mediolani mortuum esse post Eugenium debellatum, neque tunc Constantinopolim esse reuersum. Itaque etiam repudio, quod Zonaras confuse, ait, post bellum contra Eugenium, inchoatum necdum confectum, cædem Thessalonicensem & penitentiam Mediolanensem accidisse. Atqui bellum illud statim confectum, neque villo intervallo interruptum fuit. Rufinû ergo potius sequor, cui & Ambrosium aduicio, qui in epist. xxix. ad Theodosium, loquens de eius penitentia, *In praelijs (inquit) facicissime egisti.* Nam istud. *In praelijs*, interpretor contra Gothos, & deinde contra Maximum.

Vbi Pacatus ait nullius præteritam dignitatem fuisse imminutam, dicit, *præteritam*, quæ non à Maximo, sed ante Maximum à Gratiano aut Valentiniano patre collata fuerit. Nam quam contulerat Maximus, constat imminutam & abrogatam fuisse, cum & reliqua Maximi acta rescissa sint, sicuti reliquorum tyrannorû. Quod facile intelligitur ex Cod. Theod. De rescind. his quæ sub tyran. gesta sunt : vbi & recitantur quædam Theodosij leges, quæ huc omnino pertinent. Prior est ad Trifolium P.P. his verbis. *Nullus ubi honorem audeat vindicare, quem Tyrannica concebit audacia: seu in pristino statum damnata præsumptio reuocetur. Dat. Aquil. x. Kal. Octob. Theodosio A. II. & Cynegio Coss.* Hic ego obseruo, eo anno inique Comulibus, victum Maximum prope Aquileiam fuisse vi. Kal. Septemb. Ergo vno post mense, eodem loco edita est lex, quam recitavi. Altera eodem anno, aliquot post diebus, edita Mediolani, Iudicia abs Maximo promulgata damnat. Tertia, Mediolani quoque edita xix. Kal. Februar. Timasio & Promoto Consulib. hoc est, anno proxime sequenti, multo magis id inculcat. Addo quartam, quæ est ipsius Honorij, aitque, eos, qui tyranni Maximi secuti iussionem, fundos perpetui iuris, non ab ordinariis Iudicibus, sed à Rationalibus acceperunt, eorum amissione plectendos esse: talisque fundos ad rem priuatam denovo reuocari. l. io. Cod. Th. illo tit. Dicitur ea lex data Mediolani. vi. Kal. Maij, Olybrio & Probrino Coss. hoc est, paulò post Theodosij mortem, annis post victum Maximum septem & octo. Cum autem fundos priuati iuris, & rem priuatam vocat, fiscalem significati non ignorant, qui in Codice Constitutionum versati sunt. Non est prætereunda Lex Imp. Zenonis. l. 15. C. de sacros Eccles. quæ cum edicit rescindenda esse, quæ tempore tyrannidis contra venerabiles Ecclesias innouata sunt, significat acta Basilisci Tyranni esse rescindenda, & pseudepischos, quos ille intruserat, esse eijcendos. Sed propius ad id quod Pacatus laudat, accedit altera eiusdem Honorij constitutio, vt dignitates, per Eugenium collatæ aboleantur: prius habitæ confirmantur: ijs, qui tyranno seruierunt, venia detur. Verum etsi id similiter edixisset Arcadius paulò post Theodosij mortem, tamen postea coacti sunt hi Principes agere seuerius de perduellium coercitione. Vnde nata est. l. quisquis C. Ad leg. Iul. Maiest. Quidam in schola Biturigum hisce diebus eam editam esse scripsit cum vix annus à morte Theodosij præterisset, & recens esset memoria Gildonianæ factionis. Atqui hoc est ignorare principia historiarum Arcadi-

re. Ipsa Cōsulum subscriptio indicat latam esse tertio post mortem Theodofij anno : nec dum tunc nata erat factio Gildoniana , sed Rufiniana iam erat repressa. Ergo cū illam legem in auditorio interpretarer, dixi, cū Rufinus ex tutore factus hostis Arcadij & proditor, sollicitatis Barbaris, cum quibus coniurarat, conatus esset deiecto Arcadio tyrānidem occupare paulo post mortem Theodofij, oppressum quidem in eo suo conatu fuisse: sed cum metuerentur alij Rufini, oppositum esse terrorem huius Constitutionis. Etsi autem ante annos septem editus sit à quodam meus Commentarius ad leges Maiestatis, tamen quia diligentius iuvat exponere Arcadianam illam Constitutionem, de qua iam tam periculose & inperite multi agunt, non recusabo statim atque plus otii nactus fuero, edere scriptā interpretationem, quam publice in auditorio viua voce feci. Interea vt facile patior illum quondam meum (sic enim se aliquādo inscripsit) discipulum, suppresso meo nomine ex nostris Commentariis decerpere, quod vult: sic miror, tam curiose aliquid querere, in quo me nominatim noler, neque iam aliud reperisse, quā vt fingeret, me docere, illam Arcadii legem in Cod. Th. non extra Arc. qui etiam profiteor, & in libros βασιλικών & ab Hispaniæ Rege Alphonsio in duas Partitas, & ab Imperatore Carolo 4. in Auream (vt vocatur) Bullam esse relatum. Exunctam tamen esse paulo ante tempora nostri Iustiniani in Gothico Codicis Theodofiani (vt vocatur) Breviario quale Alaricus Vesogot horum Rex Tholofæ olim edidit, ne Biturix quidem ille negauerit. Sed neque dissimulo quædam in ea tam acerbe scripta esse tantum ad terrorem, quorū nulla esset executio: vt Symmachus lib. 1. Epist. & Sozomenus lib. 7. cap. 12. admonent sepe multa feuerissimè edixisse Theodosium ad terrorem tantum & comminationem quandam.

Hic vero quia in hūc sermonem incidi, iuvat ascribere quippiā ridiculum quod nō erit alienū à re proposita. narrabat hesternò die mihi amicus quidā meus, quendam suum vicinum, non iam dicam Canonistā (quia nimis iam tritum & vetus hoc verbum est) sed (vt elegantius iam dici ille vult) Canonicolam, ex Iuris decoctorū abortiuo genere, qui cū forte audiisset, ad d. l. quisquis, alludere atque accedere quod scriptū est in ca. si quis, xxix. q. v. & in eius capitis inscriptione (vt erat Iulcius) legisset *Augusti*, pro *Augustini*, de clamauit triumphans, in Decreto (vt loquebatur) allegari Edicta Augusti Cæsaris, vt in Euangelio. Quid elegantius, subtilius, acutius dici potuit ab infuso vtriusque Iuris præcone? Sed cū, qui hoc mihi narrabat, iussisset talem pecudem in suo stabulo, si non fœnum, at certe paleam suam esse, miratus tam fungos illos esse homines posse, qui in eius auditorio sedere possent, rogauit seridè, ecquid sentirem de illo, quod in Gratiani farragine legebatur, & nunc sepe laudabatur, capite.

Ego respondi, nequidem Augustini illud mihi esse videri: tamen & in Gratiani libro, quem nuper Plātinus excudit emendatum ab homine aliquo non indocto, etiamnum Augustino ascribatur. Vellem equidem esset Augustini: vt oportune dicere possem, id in Africana Ecclesia decretum

esse eodem tempore, quo in Oriente non dissimilis lex ferebatur. d. l. quisquis: & illud quidem aduersus Gildonianam factionem, vt hæc aduersus Rufinianam: Sed vbi Augustini libros omnes legi, nihil reperi tale: & inscriptionem illius capituli propterea mendosam esse sensi sicuti & mentio Regis indicat non esse Augustini, & verba significant esse potius Canonem cuiusdam Consilii. Cum autem sollicitè quærerem, cuius potissimum Concilii esse posset, commode venit in mentem, quod annis post mortem Augustini ducentis decretum fuit in consilio Toletano quarto, non dissimili formula, magnæque cum Maiestate, aduersus perduelles, principum suorum hostes. Et quidem illi Synodo, quæ id vnum potissimum egit, primo loco, subscripsisse Narbonensem Archiepiscopum, in Actis legimus: ne quis nunc dicat Hispanicam modo, non etiam Gallicam fuisse Synodum, quæ tam diligenter cauere voluit Maiestati, vitæ capiti, & saluti suorum Regum: Sed & in concilio Toletano x. repetitum est, canonem, de quo loquor, Sanctionem esse, quæ (vt illi Patres loquuntur) cum legalibus institutionibus consentiat: & in concilio Toletano v. cautum fuit, vt illa in omnibus deinde conciliis repeteretur. Non temere est, quod placuit non modo præsentem & supplicio legitimo deterreri reprimique audaciam perduellium, sed & alio terrore diuinæ ultionis obstringendas eorum conscientias esse: & memorabile est quod Vlpianus Græcus interpret Dæmônienæ Orationis in Midiam, annotat, Athenis prope Curiam Areopagetica, in qua agebatur causæ capitales, fuisse Templum Eumenidum: vt si qui effugerent eluderentue hominum Iudicium, at saltem sentirent vindices Furias: sicuti & Cicero lib. i. de Legib. cum conquestus esset sepe iudicia nulla esse, aut si sunt plerumque esse falsa, adiicit, semper tamen adesse ultrices Furias, vt sceleratos torqueant, non ardentibus (inquit) tedis, vt est in Poetarum fabulis, sed angore conscientia fraudisque cruciatu. Et vero ipse Ambrosius in sua oratione habita in funere Theodosij, paulò antequàm lex Arcadiana lata esset, terrorem, quem dixi, imprimis incutit. Nam posteaquam fidei militum & Ducum Aulicorum commendauit salutem iuniorum Principum Arcadij & Honorij, tandem intonat illud, *Maximum & Eugenium tyrannos miserabili exemplo apud inferos testari, quam durum sit arma suis Principibus irrogare.* Sic Pacatus in Panegyrico, viuo Theodosio, ostendens præsentem Maximi illius cædem, exclamat, Tale exemplum inspiciendum ei esse, qui imitari Maximum instituerit. Sed cum mortuo Theodosio vindice, videret Ambrosius talem vindictam minus iam reformidari, saltè propositum alterum terrore diuinæ ultionis: quo tamen, cum paulò post Rufinus reprimi non potuerit, quia Arcadio insidiaretur, factum est statim militum fidelium præsidio & manu, vt Rufinus ille penas dederit, quas Maximus & Eugenius.

Ergo non temere est, quod fateor cum lege Arcadiana rectè coniungi Canonem Toletanum, qui fulminando aduersus suorum Principum partidas vel perduelles insidiatores, grauiter inculcat diuinam illam sanctionem, quæ nõ obscure ostendit, quàm inuiolabilis & sacrosancta sit Regum Maiestas

 IN EUMENII ORATIONEM.

E Eumenio, quamvis eius fiat mentio in Historicis Collectaneis Suidæ, pauca ex aliis scriptoribus habeo, quæ dicam. Sed ipse de seipso dicit satis multa in hac oratione: & ut plura de eo dici possint, adiicio, eum præterea mihi videri auctorem trium, quos Beatus Rhenanus *ἄνωγο μόνος* edidit, Panegyricorum: dico illius, qui Maximiniano Augusto dictus est, & incipit *si mihi Cæsar* & duorum, qui Imp. Constantino

dicti sunt in vrbe Treuerorum, hoc est, illius, qui incipit, *Facere Sacratiss. Imp.* & alterius, qui Flaviensium nomine dictus est, & incipit, *si Flavia.*

Conferantur illæ Orationes cum hac, & esse eiusdem scriptoris phrasis resque ostendat, atque adeo commendatio eiusdem ciuitatis, quàm ille patriam suam vocat. Nam Heduum se fuisse non dissimulat, atque ita Belgam: ut Latinus Pacatus erat Aquitanus: & tamen vterque Gallus. Sed Eumenius multo antiquior. Nam hic sub Constantio Cæsare Constantini patre, Pacatus vero sub Theodosio floruit in Gallia. Interfunt ergo anni saltem lxxx.

Fuit autem Eumenius talis professor artis (ut vocat) Oratoriæ, ut & eius auditorium, Iurisprudentiæ auditorium esset, & ex eo tanquam ex Equo Troiano (quod de Hæcra's ludo dixit olim Cicero) prodirent preclari tanquam heroes ad Remp. gubernandam, ut intelligi potest ex fine Panegyrici, qui incipit *Facerem.* Et licet abhorruerit à litibus & causarum actionibus (à quibus abhorret viri boni) atque ab illo sordido strepitu & puluere fori, ut fatetur principio huius actionis, tamen indicat etiam sese maioribus in rebus in aula & palatio Constantii, Reip. operam dedisse: ne quis eum in umbra scholæ Rhetoricæ consensisse putet. Et licet non fuerit ex schola Agentium in rebus, (ut eius temporis leges loquuntur) tamen, (quod magis laudo) militauit in literarum præsidii, ut loquitur L. C. Th. de prox. Com. disposit. Nam testatur se fuisse Magistrum sacræ memoriæ: ut Papinianum, Ulpianum, & similes Iurisconsultos legimus olim fuisse Magistros Libellorū. Magistros autem sacræ memoriæ, qui & Memoriales dicebantur, præfuisse libellis & epistolis, & peragendis, implendis signandisque rescriptis & responsis sacris, id est, Principalibus, intelligi potest ex l. eos qui C. de excusat. muner. c. l. 2. C. de petit. bon. sublat. In Epist. 55. Dioscori ad Augustinū lego istud: *Zenobius Magister memoriæ factus est.* Memini etiam me legisse apud Marcellinū lib. 27. de quodam Rustico Iuliano, qui cum Magister memoriæ esset, à Gallis ad Imperium poscebatur, decumbente Valentiniano. Eumenius dicitur hanc orationem habuisse coram V. P. Præfide Gallia-

rum. Notas illas V.P. significare virum Perfectissimum, satis notum est. Fuit autē hic titulus dignitatis, quæ & Perfectissimatus eo seculo dicebatur: vt de eo extat Constantini Constitutio, l. 1. C. de Perfectis. dignit. Atque ita etiam Præfes Arabiæ dicitur Perfectissimus l. 4. C. Th. de pœnis & de pluribus Perfectissimis, qui militabant in sacris scriniis, extat l. 7. C. de Palat. Sacrar. largit. Et huc alludit Lactantius lib. 5. cap. 15. *Nemo (inquit) Perfectissimus nisi qui omnes gradus impleuerit*: vt & eodem tempore Constantinus dicebat eos Codicillis Perfectissimatus fruturos, qui impetrauerint, si abhorreant à conditione seruli, nec sibi honorem vanali suffragio emerint. l. 1. C. de Perfectis. dignit.

Principium Orationis Eumenianæ sumptum esse ex exordio Ciceronianæ de lege Manilia, & eius, quæ inscribitur Diuination, literatus lector, etiam me tacente, facile sentiet. Sed magis noua & insolens est hæc, quæ cum quadam Gratiarum actione laudat sacram largitionem Salarii, & eam ipsam, qui accepit, Scholis instaurandis rependi vult, & id vt fiat, petit.

Cur Eumenius Augusto dunenses scholas appellet Menianas, quia obscura & ignota est loci appellatio, frustra quæsiro. Scimus alioqui Menias vocari projectiones quædam in ædificiis, de quibus est Honorii Constitutio l. Meniana. C. de ædific. priuat. Et Marcellinus lib. xxvii. ait vrbis legibus vetita fuisse Romæ ædificari. Fortasse scholæ, de quibus agit Eumenius, habebant eius generis *ἑσώτας*.

Principio autem quam Eumenius historiam delibat suæ ciuitatis Hæduorum, si quis eam magis exponi & illustrari velit, legat alterum Eumenij Panegyricum pro Flauensibus: sicuti & quod postea attingit de subacta Bataua & recuperata Britannia Francis profligatis, copiosius exponit in alijs duobus Panegyricis, altero ad Maximinianum, qui incipit *Si mihi Cæsars*, altero ad Constantinum, qui incipit *Facerem*. Ac quidem qui eos legerit, de Francis illis primis leget, quod aliunde repetere nō posset. Ego quia alio proptere, satis esse existimo locum indicasse. Illud modo admonco, in hac Oratione vbi scriptum est *Britaniæ Panorum gurgite liberatam esse*, suspicari me, Pictos potius quam Pænos legi debere: vt & in alio Panegyrico, qui incipit *Si mihi*, Eumenius ait Britannos assuetos fuisse Pictis & Hibernis hostibus. Sed & paulo post vbi scriptum est *veritate Francorum*, nemo dubitat esse mendum: propterea que restitui *feritate*. Sic trucem Francum ferina carne distentum, legimus in Panegyrico ad Constantinum, qui incipit *Vnde mihi*. Sic in alio, qui incipit *Facerem*, Eumenius ait Francos à Constantio esse coactos non solum arma, sed & feritatem ponere. Sed & Gallias priorum temporum iniurijs efferatas, in altero ad Maximianum, qui incipit *Dixerunt*. Dicitur alioqui de Francis in Galliam profectis, quod Lilius lib. 48. de Gallis in Asiam, *Duratos* (inquit) *tot malis exasperatosque accepit terra, qua copia rerum omnium seginaret: uberrimo agro, mitissimo celo, clemētibus acclorum ingentis, omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas*. Sed quis mihi explicabit, quid sit, & quid sibi velit, quod Cedrenus, vbi de Imp. Leone Isauro loquitur

tur, hoc est, annis saltem septingentis post Eumenium, ait Francos appellari
Ἰνδογενῆς: Qui gloriantur in Gallia, se suarū antiquitatum peritos esse,
 respondeant: ego postea quid ea de re sentiam, dicam.

Iam vero quia quosdam locos in hac Oratione, quos emendavi, cepi indicare, ut obiter emendationis rationem redderem, addo illam imprimis mihi placere, ubi pro *Constantii Principis iuuentis*, emendavi *Principis Iuuentutis*. Sic & Onufrius laudat veterem nummum, in quo legitur hæc inscriptio. *M. Valer. Sen. nob. Cæs. Princip. Iuuentut.* Hic vero Seuerus factus est Cæsar, cum Constantius factus est Augustus. Indicat autem ea inscriptio, eo seculo Cæsares plerumque etiam dictos esse Principes Iuuentutis: Siculi & duo illi antiqui lapides Valentia in Hispania reperti, in quibus Herennius Decius & Hostilianus inscribuntur nobilissimi Cæsares, & Principes Iuuentutis. Sed & proferuntur antiquiores inscriptiones, in quibus Cæsares C. & L. dicuntur Consules designati & Principes Iuuentutis. Dico Cæsares C. & L. hoc est, Caium & Lucium, natos ex M. Agrippa & Iulia Augusti filia, adoptatos deinde ab Augusto. sicuti & Cor. Tacitus testis est Tiberium viuentem Augusti Principem Iuuentutis appellatum esse. Sed eo tunc titulo donabantur adolecentes Cæsares qui præfuerant ludico illi certamini armatae Iuuentutis, quod Troianum vocabant. Postea verò hic Titulus videtur abs illa ludicra ad seriam militiam tranſiſtus, ut quemadmodum Duces olim post insignem aliquam victoriam dicebatur Imperatores, sic & Cæsares dicerentur Principes Iuuentutis.

Quod Eumenius ait de Templo Honoris & virtutis: constat illud esse quod M. Marcellus extruxit, & de eo iam aliquid dixi in Relatione, sicuti & de Templo Herculis & Musarum, quod paulò post Eumenius scribit à Fulvio Nobiliore Censore extructum esse in Circo Flaminiò: nunc dicitur Romæ esse S. Lucia in Apothecis obscuris. Ouidius lib. 3. de arte, huius Templi meminit, cum ait *Herculis ante oculos Virgineumque chorum*: & lib. 6. Fast. *Dicite Pierides, qui vos addixerit isti, cui dedit inuita victa nouerca manus?* Quod autem Eumenius ait de amicitia Poëtæ, Ennium intelligit: & quod adiicit de Camenarum signis ex Ambraciensi oppido trāſlatis, confirmatur à Plinio, qui lib. xxxv. cap. x. ait Fuluium Nobiliorem ex Ambracia Musas Romam tranſtulisse. Lilius lib. xxxviii. latè describit Fulvium huius Consulis bellum aduersus Ætolos & Ambracienses: & quidem narrat Fulvium ab iis accusatū esse, quod Tempia eorum spoliasset, & simulacra omnia adueſisset: sed Senatū respondiſſe, de his ad Collegium Pontificum referendum esse. Vbi in Eumenio legebatur *viriusque late numeris*, non dubito rectè à nostro Deibenio emendatum, numinis.

Vbi autem Eumenius ait, *ſalarium quantum ad honorem actinet adoratum accipio*, vox ista *adoratum* mihi suspecta est, mallet *oblatum*, quod manuſ noster Deibenius, vel si propius accedendum est ad veterem lectionem, videamus num potius *aderatum* scribi debeat: ut postea numeratam pecuniam vocat Eumenius. Plerumque ſalaria erant annonaria. Adarari autem dice-

bantur, cum pro iis pecunia numerabatur. Sic lex Honorii iubet annonas, quæ Ministerianis militatibus in sacris scriniis, & vniuersis officiis dignitatū debentur, adærari, exemplo militum, quibus ærariæ præbentur annonæ. l. annonas C. de erogat. milit. anno.

Venio ad sacras literas Constantij, de quibus potissimum hic agitur. Ascribo eas Constantio Cæsari: tamen non dubitem pre se tulisse etiam nomen Imp. Diocletiani & Maximiani A. A. Est autem Rescriptum, imprimis dignum quod in Cod. Theodosianum, vel Iustinianæū relatum fuisset neque minus in eo beneficium Gallia sensit, quàm cum Constantij pietatē in Diocletiani & Maximiniani sæuitia aduersus Ecclesiā excitata eludenda & reprimenda sensit. Quomodo Constantius id in sua Britannia (quod difficillimum erat,) fecerit, indicat Eusebius lib. 1. de vita Cōstantini. Idem cum fecisse in sua Gallia existimo. Nam & apud Optatum lib. 1. libellus Donatistarum Constantino oblati, *Tuus* (inquit) *pater inter ceteros Imperatores persecutionem non exercuit & ab hoc facinore immunis est Gallia.* Sed audiamus eius de re literaria rescriptū, in quo vbi legebatur *Quorum vitia in Augusto Cliniensium oppido,* mendose *vitia* pro *vita* scriptū erat. Nam, & post hic laudatur studiū vitæ melioris. Sed quod *Cliniensium* scriptum est, & si oppidi Cluerū scio veteres meminisse, & nunc quoque non ignobile nomen eius est, tamen, dixerim potius, scribendum eue *Flauensium*. Hic enim agitur de Augusto oppido, id est, de Augustoduno Heduorum. Heduos autem vocatos esse Flauenses, vt Augustodunum appellarunt Flauiam à Fl. Constantino, alter Eumenii Panegyricus testis est. Sed quia id factum videtur post tempora Cōstantii: suspicor cum hic scriptum simpliciter esset *Augusto oppido*, quendam in margine addidisse *Flauensium*: quod deinde in contextu irrepperit mendose *Cliniensium*. De Augustoduno addo quod Tacitus li. 3. scribit etiā olim nobilissimam sobolē Galliarū, illic operam dedisse studiis liberalibus. Paulo post lego *Meum comitatum*: Rhenanus antea excuderat *meum Cōstantij Cæsaris ex Italia reuertentis Comitatum*. Sed hæc verba *Cōstantij Cæsaris ex Italia reuertentis*, videtur irrepperisse ex margine, cum quidam annotasset quid sibi vellet *meum comitatum*. Est enim Constantij hoc rescriptum, tamen si communicetur etiam, vt tunc moris erat, ipsis Augustis Diocletiano & Maximiano, quorum quidē ille Iouius, hic Hercules dicebatur: vt notum est. Vt autem hic aliquid redūdat, sic paulo post in hoc rescripto aliquid deest post verbum *meritū tuis*. Quid si suppleas *premiū*, vel *preciū*? Ita coniicit noster Deibēnius, adolescēs eruditus. Sequitur, *salarium ex sexcentis millibus numum ex Reipub. viribus*. Sic etiam paulo antè loquutus est Eumenius: nec pro *viribus* suppono (vt quidam volunt) *iuribus* Extat imp. Constantij, qui nepos huius nostri Constantij fuit, lex l. i. C. de præbend. salar. *Nulli salarium tribuatur ex viribus Reip. nisi ei qui iuuentibus nobis specialiter fuerit consecutus.* Quæ autem hic vocatur Sexcenta millia numum, paulo antè Eumenius dixit Tercenta sestertia geminari: & paulo post sexcenta sestertia: vt iam minus laborare Budeus debeat, vt probet &

persuadeat, sexcēta sestertia esse sexcenta milia numerum sestertiorum. Sed cum immensa hæc summa sit (estimatur enim duodecim millibus aureorū nostrorum) tantum salarii datum esse Eumenio non temere mirari possumus. Ergo Alciatus noster in suis Parergis interpretatur *accipere in sexcentis* esse accipere annuum redditum, qui confici poterit ex ea summa, si fenori detur: ut centesima usura eius summe redderet quotannis mille & octingentos aureos. Atqui Eumenius dicit sibi deferri sexcēta, ut antea terrena. Ergo annua intelligit. Sane Vespasianus, quātumvis avarus esset, tamen primus fuit, qui ut ait Suetonius, è fisco suo iussit Græcis Latinisque Rhetoribus dari centena annua. Idem Suetonius in lib. de clar. Gramm. scribit, temporibus Augusti, Verrium Flaccum Grammaticum accepisse in annum sestertia centena. Et ut Capitolinus scribit Imp. Antoninum Pium per omnes prouincias Professoribus annua stipendia dari voluisse, sic Lucianus in Eunuchō ait eum cuiusvis sectæ primoribus etiam Philosophis dedisse annuas *μυριάς*

δραχμὰς.

Sed iam addo, ipsum Constantinum patris huius sui exemplo commotū videri, cum ita ediceret: *salaria professoribus reddi iubemus, quo facilius liberationis, iudiciis multos instruant.* L. medicos C. de professorib. Obseruo autem ex subscriptione legem illam latam esse in Pannonia proximo post victum Licinium anno: Nam lata dicitur Sirmii, Crispo & Constantino CC. Coss. Tantò autem magis necesse fuit, tunc illam edi, quia Licinius ille, qui literarum non minus quàm religionis hostis fuit, studia bona dissipauerat. Constantinum autem nutrisse artes studiâque literarum, inquit Aurelius Victor. Sed tātò miror magis, & indigne fero, quod in Chronico Eusebii lego, Lactantium, qui & Crispum Constantini filium erudierat, virum eloquentissimum, adeo pauperem fuisse, ut etiam necessariis (sicuti ibi scriptum est) indigerit: & cum Nicomediæ literas doceret, ab auditoribus desertum fuisse.

Ut prima pars huius Orationis ostendit admirabile fuisse Constantii liberalitatem ad studia excitanda, sic pars altera testatur admirabiliorem etiam fuisse ipsius Eumenii. Valeat Gorgias ille Leontinus, qui ex quæstu professionis suæ Oratorie statuum auream eamque solidam sibi posuit in Templo Delphico. An non illa fuit illustrior nobiliorque statua, quam Eumenius instaurando attollēdoque eruditum auditorium, non sibi modo, sed & patriæ & Reip. & posteritati posuit?

Si quis iam quærat de successu & exitu actionis Eumenianæ: equidem vix audeo iactare tam diu & stetisse & floruisse Menianum illud auditoriū quam vellem, cum lego Eumenii ipsius ad Constantinum Panegyricum nomine Flauientium editum, hoc est, Augustodunensium Heduarum. Ex quo facile cōiicio nouas tūc ruinas & calamitates illius vr̄bis prope desertæ. Memini etiam quod Marcellinus lib. xvi. scribit, Imp. Iulianum vidisse Augustodani ciuitatis antiquæ muros spaciosi quidem ambitus, sed carie vetulatis inualidos, Barbarorum repentino impetu in se ipsos. Sed tamen Gallia propterea non desit alias habere frequentes & bene cultas eo seculo scholas.

Testis est Aufonii libellus de Professoribus Burdegalensibus, Tholosanis, Narbonensibus. vbi & de Tiberii Victoris Minerui cathedra Burdegalensi lego illud,

*Mille foro dedit hac iuuenes: bis mille Senatus
Adiecit numero, purpureisque Tegis.*

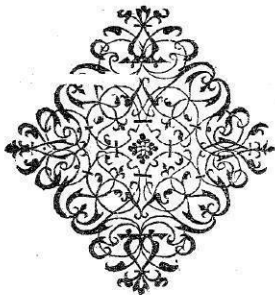
Me quoque.

Ergo & Aufonii discipulus Imp. Gratianus, primis sui imperii annis edixit, ad Antonii P. P. Galliarum, vt in singulis Galliae metropolibus praeficiantur egregij professores erudiendae Iuuentuti, quibus & annonarum emolumenta liberaliter praebentur. l. per omnem. C. Th. De professor. Needum tamen audeo affirmare Eumenij Scholam tali Constitutione rursus instauratam atque restitutam fuisse. Et memini quid Aufonius in Panegyrico ad Gratianum significet de Municipali (vt vocat) Schola Visuntionensi atque Lugdunensi. Equidem anno superiori cum Sequanos, & in itinere Heduos inuiserem, cum Augustodunensium ruinarum vetera rudera, quae in via spectabam fecere, vt de hac Eumenii oratione cogitarer, deque fati & conditione Ciuium studiorum, tum vero Visuntio Sequanorum fecit, facitque, vt magis atque magis sentiam, quidnam hoc sit. Equidem cum ibi essem, docebam rerum suarum imperitos, quod memineram ante annos quadringentos ibi decreuisse Imp. Fridericum Aenobarbum, & cum ex Curia Sequanorum in Italiam venisset, edixisse, quod ibi conceperat, dico non modo suas de feudis leges nouas, & Constitutionem de pace publica, cuius portio quaedam est lex de sacramentis puberum, quae postea inserta est Codicis: sed etiam nobilissimam illamquam ipse in Codicem referri iussit, constitutionem de scholis Iuris & earum priuilegiis, hoc est Authent. Habita. C. ne fil. pro pat. qua quidem iuuabar cum Constantij literis Eumenianis coniungere. Sed redeat cum Friderico Constantius, vt rursus sua decreta fanciant. Quid dicam, quod Marcellinus lib. xxx. scripsit paulo post tempora Constantij, in Oriente, Iuris scientiam professos fuisse veluti umbras mutas? Tolerabilius id tamen fortasse fuit, quam quod adiecit fuisse & laruas ita rudes, vt nunquam se Codices habuisse meminerint, & si auctoris veteris nomen incidisset, piscis aut edulij peregrinum esse vocabulum arbitrarentur. Quid si vel Constantius vel Eumenius in suis Menianis vel in maiori Galliae metropoli tales vidisset? An eorum professione passus fuisset Iurisprudentiam infamari? An iis ecclesijs doctos non reuocasset? an illos poena, hos premio non affecisset?

Hic ego pro coronide instituebam, ad leges de professionibus iustum Commentarium pertexere. Sed horum scholiorum tenuitas eum non capit. Et verò, quid eas leges nunc frustra appellem, vbi inanis earum vox, nulliusque vindex est? Iacent ergo illae, si non mutae, at certe contemptae in puluere auditoriorum: vt & iam pridem desit honos artes alere. Imo hanc iniuriam Iurisprudentiae faciant, quos minime omnium oportebat. Scio quaedam esse quorundam indignissimorum hominum, qui professores Iuris dici volunt, sed quos tanquam moriones, ipsa subsellia derident, ipsique patientes auerfantur, fecem & colluuiem, quae indignissima sit villo vel honore

honorario: & fit eo contemptu, in quo iacet, dignissima. Sed cur non abigitur? Cur impune interea suis sordibus contaminat suaque infamia inquinat Scholas Iuris? Cur & qui esse, & quo loco esse non debent, tolerantur aduersus leges? Cur aliis interea, in quorum fraudem id fit, fit iniuria? Conquerer bonis eripi premia, quæ leges deferunt. Sed scio quod Sidonius Apollinaris Gallus, lib. 3. epist. loquens de miseria Gallie sui temporis, olim scripsit. *Respublica (inquit) in extrema hæc miseriarum defluxit, ut studiosos sui non remuneretur.* Miratur quidem Sidonius, cum desint premia recte factorum, non deesse tamen in Gallia facta præclara, & esse semper quosdã, qui nihilominus bene mereantur de ingrata Rep. quæ (vt loquitur) moratur beneficia, quæ illi merentur. Sed tales neque multos, neque, si qui sint, diu futuros esse existimo.

i. iiii

FRAN. BALDVINI

L. C. EXPLICATIO L. SI PACTO.

C. DE PACT. EXCEPTA EX ORE DOCENTIS,
Andeg. IIII. Id Mart. MDLXX.

PARISIIS,
Apud Michaëlem Sonnum, via Iacobæa,
sub scuto Basiliensi.

1570.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

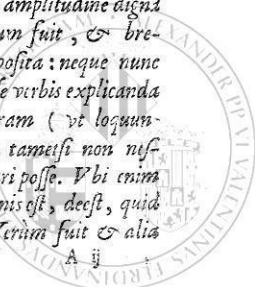
AMPLISSIMO VIRO, CHRIST.
 THVANO, I. C. MAGNO, ET SENAT. GALL.
 Amplissimique Ordinis Præsidi max. Franciscus
 Balduinus S. D.

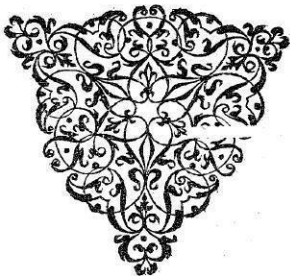
EC Deus interfit, nisi dignus vindice
 nodus

Inciderit, inquit olim bonus Poëta.
 Quidni ergo in Aetione, cui interfuit

8...er tuus, vir ampliss. D. Phil. Hur-
 raldus, Andium Ducis magni Can-
 cellarius clarissimus & quæ eo au-
 ctore à me suscepta est, implicata qui-
 busdam nodosis Iuris questionibus, liceat nunc mihi te iudi-
 cem appellare, quo nullus in Gallia iudex maior, nullus iuris
 magis est intelligens, nullus ad Papiniani magni, qui & hîc
 advocatur, vel acumen vel dignitatem propius accedit. Bre-
 uior, fateor, disputatio est, quàm quæ tua amplitudine digna
 sit. Sed clepsydra in auditorio seruiendum fuit, & bre-
 uiter properanterque dicendum de re proposita: neque nunc
 aut ea retractanda, aut pluribus fortasse verbis explicanda
 fuit, quæ ad iudicium tuum, & sacram (ut loquun-
 tur leges nostræ) cognitionem refertur: tametsi non nisi-
 ciam, lectori minus quàm auditori probari posse. Vbi enim
 impetus actionis, quæ veluti anima orationis est, deest, quid
 aliud mura scriptura est, quàm cadaver? Verùm fuit & alia

*maior causa, propter quam, vbi agitur de Iuris Academia
instauranda, in qua Iuris prudentie maiestas nimis iam diu
nimis indigne lesa minutaque vindicetur, auspiciis magni
Ducis, auctore eius Cancellario, genero tuo, te etiam vindicem
requiram: & qualiscunque nunc oblata est, aliquam mea
erga te obseruantia significationem dem, interea dum ma-
iorem melioremque meditor, Vale.*

FRAN. BALDVINI IVRISCONS. EXPLI-
CATIO L. SI PACTO C. DE PACT. EXCEPTA
EX ore docentis, Andeg. III. Id. Mart. M. D. LXX.

VAM Legem hodie hac hora interpretaturus vobis-
erat Doctor vester, Studiosi adolescentes, eam, vt eius
loco, nunc interpretarer, rogatus sum, idque suscepi.
Etsi enim non ignorem posse videri esse hominis tem-
erarij nimiumque confidentis tanquam cuiusdam
Gorgiz aut Thrasimachi, de via statim se in auditorio
discursatione Aulica, de iuris ciuilibus subtilissima qua-
sione, eaque ab alijs oblata potiusquam a me delecta dicere, cum & a libris
imparatus sim, neque temporis tantum detur quantum esset necesse & ad
cogitandum & ad dicendum de re tanta, tamen cum huc venissem a Prin-
cipe accitus, & nanc eius acclamacionem salutarem, cui & gratularer & fausta
omnia precarer, facere non potui quin rogatus aliquid in ea responderem
de iure, si modo de questione magna & difficili breuiter dici possit.

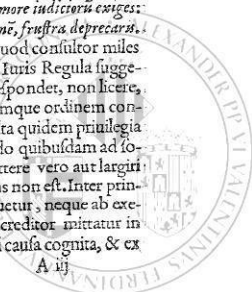
Verba legis proposita haec sunt.

EX L. XIII. C. DE PACT.

IMP. GORDIANVS A. COELIO MILITI

Si pacto, quo pœnam aduersarium tuum promississe proponis, si placito non steterit, stipulatio subiecta est: ex stipulatu agens, vel id quod in conuentione deuenerat, vt fiat, consequeris: vel pœnam stipulatione comprehensam more iudiciorum exiges: Nam bona aduersarij tui in te transferri citra solemne ordinem, frustra deprecaris.

Rescriptum est Imperatoris Gordiani recusantis quod consultor miles contra Ius petebat: aliud vero consilium dantis, quale Iuris Regula suggerbat. Primum ergo obseruabo, quod posteriori loco respondet, non licere, ne militi quidem, vel sibi Ius dicere, vel Iuris Iudiciorumque ordinem contemnere, vt bonis debitoris statim manum iniiciat. Multa quidem priuilegia militum sunt, vt hi soluantur legibus, sed ciuilibus modo quibusdam ad solennia nonnulla & ritus tantum pertinentibus. Permittere vero aut largiri quicquam militibus, quod sit aduersus principia Iuris, fas non est. Inter principia autem Iurisdictionem est, vt ordo iudiciorum seruetur, neque ab executione quis actionem ordiatur. Nam etsi interdum creditor mittatur in honorum possessionem debitoris, tamen id non sit nisi causa cognita, & ex

decreto. Sed neque actio in personam, in rem est, sicuti hypothecaria.

Nullus ergo color erat eius, quod sibi licere Cælius miles volebat. Sed licentia militaris quid non sibi arrogat? Tanto ergo magis laudandum est Gordianum rescriptum, quo illa coercetur. Historia ostendit, quam alioqui militibus suis obnoxius esset adolescens hic Imperator: qui & imperium tandem amisit, cum ab iis minus amaretur. Sed tanto magis commendanda & hoc imprimis tempore predicanda eius constantia est, qui nec spe nec metu vinci potuit, ut militibus indulgeret, quod Iuris ratio negabat.

Legimus Imp. Alexandrum Seuerum etiam suo corpore & obiectu sue purpuræ protexisse suum nostrumque Vlpianum aduersus vim irruentium militum. Nunc dico Gordianum similiter defendisse Iurisprudentiam. In hunc veluti communem locum excurrere & vulgata de eo multa suauius dicere, facile esset: sed veniamus ad primum præcipuumque, & de quo nunc magis quaeritur, caput huius Rescripti, de pœnali stipulatione pactæ: Non enim aut tempus, aut res patitur aliud quippiam potius enarrari.

Ait Gordianus, *si pacto quo pacto pœnam, &c. subiecta sit stipulatio*. Si enim hoc pactum pœnale esset solum nudumque, hoc est, sine stipulatione, sed neque contractui principali inesset adiectum incontinenti, non arietationem.

Certa sunt & trita hæc *maxima*.

- 1 Firmandarum oblationum causa inuentas esse stipulationes.
- 2 Rursus autem obligationum magis astringendarum metu quodam, subici iis alias stipulationes pœnales quæ conditionales sunt, *si principali pacto non sterur*.
- 3 Ut principales, sic & pœnales conventiones, aut solas & nudas esse, aut contractibus inesse, aut stipulatione confirmari.
- 4 Ex nudis non dari actionem. Hanc vero dari ex iis, quæ contractibus insunt, ut & ex stipulatu.

Hæc ergo imprimis discernimus de conceptione pœnaliū conventionum, vbi iam commissæ sunt, & de earum vi quaeritur. Sed priusquam alio progrediamur, admonendi sumus, Papinianum aliquando voluisse, quod tamen postea mutauit, vbi de pœna agitur, si reuera non interessit, aliquid esse discrimen inter pactum etiam quod contractui inest, & inter stipulationem pœnalem.

Regula sane Iuris est, pœnam committi etiam si nihil interessit stipulantis: neque an & quantum interessit quaeri, sed quæ sit quantitas pœnæ promissæ. Stipulatio ista §. alteri. De verbo. oblig. Sed Papinianus videtur aliquando quaesivisse, an reuera interesset, vbi pœna erat comprehensa non quidem stipulatione, sed pacto, quod contractui inerat, quamuis id non quaereret in stipulatione pœnali: atque ita voluisse constituere differentiam quandam inter stipulationem pœnalem, & conventionem pœnæ, contractui incontinenti adiectam. Postea tamen variasse & differentiam illam sustulisse, verum est. Si venditor, cum seruum vendidisset ea conditione, ne exportaretur, vel ut exportaretur (quod est durius) stipulatus est pœnam, si contra, quid de ser-

uo emproor fecisset, Papinianus nunquam dubitauit, si contra quid factum esset, pœnam committi & exigi, non solum ubi erat humana & benigna conditio, veluti hæc, *ne seruus exportetur*, sed etiã ubi durior illa & pœnalis, *ut ne in Italia esset*, hoc est, vt exportaretur: & siue pecuniæ, siue affectionis, siue etiam solius vindictæ nomine dicat venditor sua inter esse, constat, seruari legem illam venditionis: hoc est, siue venditoris reuera interfit, siue non. Sed ubi pœna illa stipulatione comprehensa non erat: verum in vendendo de ea tantum pacto conuenisset sub tali conditione: Papinianus, cum non dubitaret priori casu, cum seruus contra legem contractus exportatus est, peti pœnam posse, quia venditor dicere possit, si non pecuniæ, at certe affectionis suæ bonæ & humanæ nomine, sua interesse: tamen in altero casu, cum scilicet seruus exportatus non est, qui venditus erat vt exportaretur: benigne responderat aliquando, vix esse, vt inhumanæ vindictæ ratione, agere eo nomine possit, l. si seruus ea lege. De seruis export. Itaque propter pœnam seruo non irrogatam, pœnalem conuentionem non committi, si reuera non interfit. Verum postea variauit, & hoc quoque casu, vt priori, pœnam committi & exigi cõfessus est, superiorẽmque illam suam distinctionem acque differentiam abiecit. l. si venditor. §. vlt. De seruo export. Vellem equidem, sententiam humanitatis plenam non mutasset. Verum quid ego malim non querere, quia Papinianus voluerit. Noster Iustinianus in alia quadam questione Papinianum variasse dixit. l. vlt. C. de furt. Sed in proposita specie illum quoque variasse tam non animaduertit Tribonianus Pandectarum Rapsodus & Architectus, vt non modo contraria illa responsa, tanquam non pugnantia, coniunxerit collocaritque in eodem Tit. sed etiã prepostere, posterus, quod corrigit prius, collocarit priori loco, & prius, quod iam erat correctum, collocarit loco posteriori. Atqui saltem obseruasset ipsas, quas proposuit, inscriptiones vtriusque capituli: ex quibus constat, descriptam esse d. l. si venditor, ex Papiniani libro xxvii. Questionem: alteram vero, nempe d. l. si seruus, ex libro decimo. Cur igitur illam posteriorem collocat sexto loco, hanc vero priorem, septimo? Equidem in schola Iuris, cum profitear me interpretem librorum nostri Iustiniani, vix auderem, quasi induerim personam Censoris, notare & reprehendere Tribonianum nostrum. Sed cum nuper audierim in Senatu Aduocatum Regium id fecisse in hac ipsa specie, quamuis obscurius & verecundius, atque etiam edidisse indicem illius suæ censuræ, ego tali auctore & exemplo id nunc facere audeo in hac corona clarissimorum virorum, qui sua auctoritate in Gallia cõfirmare possunt quod rectum est, & quorum plerique in Senatu illo sedebant, cum id quod dixi, diceretur. Et vero iam eos, quos presentes hic video, appello & obtestor, vt talibus mendis Iurisprudentiæ libros liberent, quæ etsi indicentur, tolli non possunt sine auctoritate. Triboniani peccatum est, quod dixi, sed nostrorum interpretum est & aliud in eadem specie. Nam ad d. l. si seruus male annotant, pacto nudo frustra pœnam promitti, nisi reuera interfit. Ignosco, quod Triboniani errore decepti non obseruauerint d. l. si seruus

correctam fuisse per precedentem in eodem Tit. Sed non ignosco, quod etiam fingunt, pactum nudum esse, quod tamen contractui inest, incontinenti nempe adiectum, & ex quo propterea datur actio. Et vero Papinianus quo casu dicebat, vix agi posse, non id dicebat quasi pactum nudum esset: sed quia esset inhumanum, & vindictam solam continebat. Et tamen verum est etiam, Papinianum de vindicta non æque dubitasse, cum stipulatione pœna comprehensa erat: vt & aliàs interdum stipulationi, plusquam pacto incontinenti adiecto contractibus, tributum esse videtur, tamen ex hoc, vt ex illa, dari actio soleat. Sed longius iterum excurrere vereretur, si id pluribus verbis persequar. Redeo ad propositum rescriptum Gordiani. Proponit conditionem pœnalis stipulationis fuisse *si placito non stetur*. Et hoc placitum principale, indicat fuisse quandam cõventionem siue pactum faciendi. Hic ergo statim nodus occurrit, quomodo pœna committatur, cum ex pacto agi non posse dictum sit, & vbi actio nõ est aut petitio, mora nulla esse possit: id eoque nec pœna committi. Bonus Accursius obscure respondet non posse quidem hic agi ex pacto: sed cum pœna petetur, accidere, vt eius metu, pacto pareatur. Verum hoc non est nodum soluere. Nam si ex principali pacto agi non potest, quomodo pœna committi potest? Nihil etiam agit Accursius cum allegat l. nuda, Cod. de contrah. & committ. stipul. Ego vero ex ea lege potius probaui, agi ex hoc pacto, hoc casu. *ponitur etiam* & ante Accursium Iohannes, antiquus & eruditus & subtilis interpres, sic eam legem interpretatus est, vt in ea verba illa *propter motam litem*, intelligamus, post motam litem ex pacto principali. Et vero in ea lege id dicitur, quasi exceptio quædam sit ad regulam, quæ in principio eius legis proponitur, non agi ex pacto: vbi cum additur istud, *non semper agi ex pacto*, indicatur aliquando agi, sicuti hoc casu singulari, de quo loquitur. Quid igitur? Dico pœnalem stipulationem, si pertineat ad id quod nudo pacto faciendi vel dandi comprehensum erat, hoc efficere, vt ex eo pacto aliqua prius detur actio: quæ alioqui nulla competeat ex pacto. Detur autem hoc casu, hac fini, vt si debitor cõuentus non det, committat pœnã. *l. nuda c. de contrah. & committ. stipulat.* Hoc enim actum videtur, cum est adiecta pœna. Quorsum enim adicitur, si committi non possit? lex itaque interpretatur conuenisse quod dixi. Et tamen verum est, actionem, quæ ex pacto hic datur, infirmam esse. Potest enim excipere debitor, ex pacto non cõpetere. Sed excipiendo saltem committet pœnam, cum se non patitur conueniri. Cæterum vt conuentus ex pacto, nihilominus committit, an etiam sola præteritione certi temporis, quod nudo pacto faciendi vel dandi adiectum est, pœna committeretur? Subiisto. Tandem tamen subscribam eorum sententiã, qui committi dicent.

Sed & si pœnalis stipulatio adiiciatur acceptilationi, *si nihilominus petatur*, efficit, vt etiam acceptum ferenti reddatur aliqua actio, alioqui extincta, vt sic petendo committat pœnam. Repelli quidem poterit exceptio, sicuti posset & vbi nudum fuisset pactum non petendi: Sed si stipulator agentem non repellat, dicimus committi pœnam. *l. vbi pactum. C. de Transact.* & hoc modo

modo rescissa, veluti consensu tacito, acceptilatione, pœnalis stipulatio restituit actionem, quæ propterea rescissoria vel restitutoria dici potest. sed actio erit damnosa, quæ (vt ita loquar) commissoria erit: hoc est, pœnam committet. *l. pacto. De transact.* Neque progredietur, nisi pœna ante cognitionem causa exoluator *d. l. vbi pactum.* Id cum in ea lege nouum & insolens esse videretur: oportune accidit, vt nuper incidit in vetus Instrumentum cuiusdam transactionis ex bibliotheca Regia depromptum, quale olim Rauennæ, tempore nostri Iustiniani, descriptum in libro siue cortice fuit. In eo enim id expressum est, *ante ingressum litis exsoluendâ esse pœnam, si quis ita transigit, agere nihilominus velit.* Atque ita quidem paucis verbis videoor facile explicasse *d. l. vbi pactum:* in qua Iasom præfatur colligi xxix (vt vocat) intellectus: & quam ex Fulgofio ait, in textu esse obscuram, per glossas esse obscuriorem, & per commentarios Doctorum reddi obscurissimam. Mirabile vero elogium præconiũque. Qualem igitur faciem præferre eum dicet, qui vno verbo lucem veram talibus tenebris intulerit! Et tamen non adeo difficile fuit eam lucem repetere *ex d. l. pacto. De transact.*

Comerum dissimulare non possum, mirari me rursus, illud ipsum responsum non modo obscurari, sed alio detorqueri noua quadam, & (si dicere licet) peruersa interpretatione doctissimi alioqui Iuriconsul. & mei quondam in schola Biturigum collegæ optimi, Eguinarij Baronis.

Equidem semper profitebor sacrosanctam mihi eius esse memoriam, a quo primum sum in collegium Doctorum cooptatus, & veluti inauguratus: & vero hæc schola Andegauensis non potest non eam colere, in qua ille prima iecit fundamenta purioris iurisprudentiæ, quam deinde (quod non fecerat Alciatus) etiam in auditorium Biturigum deriuauit. Sed tanto magis necesse est, notare, siquid admiscuerit inconsideratè: ne eius auctoritas falliat imperitis. Nolo tamen mihi aliquid in eius commentariis & traditionibus reprehendenti statim fidem haberi. Vos iudices estote, an iure id faciam. Ecce, ille in *d. l. pacto. De transact.* cum ibi legit *Aquilianam stipulationem pacto subiectam esse,* interpretatur, pacto dandi stipulationem eiusdem rei dandæ subiectam esse, vt pariat actionem. Atqui nihil hoc pertineret ad Tit. de transactionibus: neque Aquiliana stipulatio hæc appellaretur: cum & notum sit, hoc verbo potius significari acceptilationem, quæ Aquilianæ stipulationi subiici solet: vt & in Tit. de Transact. frequens est & ipse Baro ad *l. cum Aquiliana. De Transact.* id etiam agnoscit.

Dicimus ergo in *d. l. pacto,* pacto non petendi adiectam fuisse Aquilianam stipulationem, hoc est, acceptilationem: & huic rursus pœnalem stipulationem, vt hanc adiectam esse Vlpianus ponit in *d. l. pacto.* Sed quorsum tunc illa? Hoc (inquit) est consultius, *quia rescisso forte pacto pœna ex stipulatu peti potest.* Mirum rursus quod Eguinarius noster hæc verba *rescisso pacto,* interpretatur de obligatione aliqua principali rescissa à Prætere peti aliquam in integrum restitutionem: & addit (quod non minus absurdum esse videtur) si pactum stipulatione confirmatum, ex aliqua causa rescinda-

tur,agi tamen posse ex stipulatione pœnali. At quomodo id dici potest, si-
blata principali, committi nihilominus pœnalem. Et quid tandem ageret
Prætor, si illam rescindat, hanc committat Ego itaque dixi rescissum pã-
ctum non petendi *in d. l. pacto*, intelligi illud, cuius exceptione vti non vult
stipulator: & ipsa stipulatione pœnali sic infringi acceptilationem, vt ad-
uersarius agere possit, & si stipulator non excipiat, pœna committatur.
Redeo ad Gordiani rescriptum: in quo obleruo non temere esse, quod
bonus Accursius, vbi in eo legit, vel quod in conuentionem venit, vel pœ-
nam præstari: propter talem alternationem quærit hoc loco de nouatione.
Sed quod quærit, non satis definit.

Non miror etiam alios in hac quæstione nouationis, misere iactari atque
torqueri: quia generaliter & confuse quærant, an penalis nouet principa-
lem, neque discernunt, quod imprimis discernendum erat. Ego primum
discerno, vtrũ principalis sit stipulatio dandi, an vero pactio tantum. Deinde
hic distingo inter principalem pactionem dandi, & non petendi. De-
finio autem: Quamuis vbi est vna stipulatio pura alternata, *illud aut illud
dabis?* certum sit, electionem esse debitoris, stipulatoremque non nisi dis-
crete petere posse illud aut illud: tamen vbi stipulatio duplex est, al-
& pura
& principalis, altera penalis & conditionalis: stipulatorem initio petere tan-
tum posse, quod pure & principaliter debetur. Si vero id non detur, tum
pœnam committi: eamque deinde solam peti posse, quia principalis altera
obligatio iam nouata sit: & tamen, quandiu mora purgari potest, posse reũ
liberari, si det quod principaliter debebatur. Huc refero, quod lex ait, pœna-
lem nouare & tollere & in se transferre atque transfundere principalem. l.
obligationũ fere. §. vlt. De obligat. & act. l. i. De penu. leg. Ait, quasi no-
uare, & tamen adiicit tollere, quia veram nouationem dicimus, vbi non
mutatur res debita, sed persona debitoris vel causa debendi. Hic verò mu-
tatur res debita, quia non amplius res principalis, sed pœna debetur. Et hac
ratione posset dici pluriquã nouatio. Sed tamen quia res principalis, quam-
uis amplius in petitione non sit, sit tamen in præstatione, quandiu quidem
reus purgare moram potest: hac rursus ratione, est tantum quædam quasi
nouatio: Cum autem dicamus, vbi pœnalis stipulatio præteritione dici com-
missa est, moram purgari non posse: consequens erit, non nisi pœnam, quæ
peretur, præstari, & propterea tunc nouationem quandam omnino ma-
gisque intelligi.

Si non sit duplex stipulatio, altera principalis, altera penalis: sed princi-
palis sit pactio nuda: pœnalis sit stipulatio, dixi antea ex pacto dari actio-
nem, vt debitor conuentus, si dare rem pactam recuset, committat pœnam.
l. nuda c. de contrah. & commit. stipulat. Verum nullam tunc nouatio-
nem fieri fateor: imo vero sic & illam qualemcumque actionem ex pacto,
& commissa pœnæ petitionem durare, vt alterutrum eligat hic stipulator: ra-
meti debitori integrum etiam sit, vtrum malit dare.

Differetiam, quam hic, vbi de nouatione quæritur esse dico, vtrũ principa-

lis, pactio, an vero stipulatio etiam sit, didici ex l. duo. Pro sec. vbi cum lego, Totares in stipulationem translata. addo, Et hæc rursus rei principalis stipulatio in pœnalem, existente huius conditione, transfusa atque translata, atque ita quasi nouata, vt supra dixi. Eandemque rursus differentiam didici ex regula, Tolli quidem stipulationem per stipulationem, non etiam pactum per stipulationem, sicuti neque pactum per pactum l. si vnus § pactus. De pact. Sane si sit principalis pactio, non quidem dandi, sed tantum non petendi, ex qua non actio quæritur, sed exceptio competit, & sit adiecta pœnalis stipulatio, quæsitum etiam fuit, & vt videtur, fuit controuersum inter Sabinianos & Proculianos, an aliqua nouatio fieret. Sed Vlpianus l. rescriptum §. i. De pact. ait, veriore esse Sabini sententiam hæc, vtraque via, hoc est, vel exceptione pacti, vel actione ex stipulatu, stipulatorem vti posse, prout elegerit. Itaque nullam fieri nouationem indicat. Non adiicit, reum eligere quoque posse, vtrum malit. Nam non fuit pactura dandi, sed non petendi. Ergo cum iam petiit, & pœnam tali facto commisit, neque factum possit infectum fieri, nihil aliud superest, quam vt stipulator suo iure & eligat, vtrum exceptione pacti, quæ integra est, nec est nouata utatur an pœnam ex stipulatione petat. Idem est & in l. si pater dotem §. si mulier De pact.

Addit autem Vlpianus in d. §. i. Si exceptione vti malit, æquum esse accepto ferre stipulationem. Stipulationem intelligit pœnalem, eamque iam esse commissam significat, sed penam non exigi, vbi stipulator mauult vti exceptione pacti: & quia non exigitur, accepto ferendam esse. Quod etiam addendum est, vbi Ceruidius Sceuola l. qui Romæ. §. ult. De verb. oblig. suo more, hoc est, concise respõdet, cum reus exceptione transactionis repulsus est, nihilominus pœnã committi. Nam ipso quidem iure commissam esse dicimus, sed remitti tamen, & accepto ferri, vbi stipulator alterum mauult & eligit, nempe, exceptionem. Non enim potest vtrumque d. l. rescriptum §. i. De pact. & d. l. si pater §. si mulier.

Atque hæc dicta sunt, vt recte etiam interpretemur quod noster Gordianus ait alternatiue, vel quod conuenit vel pœnam præstari. Nam vt iis verbis significat, alterum eligere posse stipulatorem, sic non posse vtrumque etiam significat.

Si quis tamen pœnam stipuletur, addita clausula *Rato nihilominus manente pacto*, dubium non est, vtrumque competere: neque tunc dici potest alternata stipulatio, sed potius coniuncta est, perinde atque si ita stipuler, Et stichum dari, & si non sit datus, pœnam propter moram dari, & nihilominus stichum dari: Cuius conventionis coniunctæ exemplum probant duæ leges. l. penult. De transac. l. cum proponas C. de transact. Atque huc quoque refero, quod Papinianus in l. ita stipulatus. §. ult. De verb. obligat. significat interdum hoc agi, vt si homo datus non fuerit, & homo & pecunia soluatur. Verum simul indicat, nisi hoc expressim actum esse probetur, veluti ex adiecta clausula. *Rato manente pacto*. non idem dici. Nam quod

Papinianus adiicit. *Sed si ita cautum sit, ut sola pecunia non soluto homine debeat, idem defendendum erit:* hæc verba, *idem defendendum erit*, non significant, & hominem & pecuniam solui: sed interpellationem moram, & moram pœnam committi, si sit stipulatio duplex, altera pura hominis dandi, altera pœnalis: pœnam autem commissam peti, non etiam hominem. Et verò ut rursus probem quod iam dixi, aliquam hic esse nouationem, expendo quod Papinianus hic ait, *Solam pecuniam non soluto homine deberi.*

Si principalis stipulatio pura sit veluti duplex, veluti rem venditam tradi & quidem certo die tradi: adiectaque sit stipulatio pœnalis, si eo die non detur: fieri posset, ut quia sua die res tradita non sit, pœna committatur petaturque, & nihilominus deinde rursus petatur, rem tradi. *l. Lucius. §. 1. De act. empti*: quasi pœna promissa sit & soluta eo tantum nomine, quod suo die res tradita non sit: non etiam ut nunquam tradatur. Potest autem ex quantitate pœnæ facile aestimari, quid actum sit.

Sed & ut obligatio eius quod interest, sic & pœna sepius committi potest si sepius peccetur, & factum, quo peccatur, sit (ut vocant) reitabile, & quod sepius totiesque noceat. *l. si sic stipulatus. De verb. obligat.*

Nam & tunc intelligitur id actum esse, ut toties id, quod interest, vel pœna committatur, quoties peccabitur. *l. si duo. §. 1. De arbitrio.* Sed in compromisso nisi aliud actum esse probetur, magis id actum esse intelligitur, ut vbi semel paritum non fuerit arbitrio, compromissum solvatur, cuiusque pœna propterea non nisi semel committatur.

Ut Alciatus, & qui eum sequuntur, vel quos ipse secutus est, male constituunt differentiam, inter id quod interest & pœnam, cum differentia potius pendeat ex eo, quod actum esse videtur: sic rursus male putant in *l. si quis rem. De arbitrio.* & rem principalem & pœnam concurrere, & vtrique coniunctum locum esse.

Atqui Paulus eo loco contrarium potius significat. Ecce compromissimus, addita pœna, non discedere ab arbitro recepto. Tu nihilominus eo relicto rem deducis in iudicium ordinarium. Paulus ait, pœnam committi, lite tamen apud iudicem suo ordine peragenda. Hic certe principale compromissum erat, non discedere ab arbitro. Soluta pœna, iam discedere liberum est & licet. Ergo non nisi alterum præstat. Et ut tibi liberum tunc est agere apud Iudicem, sic & mihi. An porro vbi lis ex obligatione prima deducetur in iudicium, reus, qui pœnam, quia ab arbitro prior discessit, soluit, possit quod soluit, deducere, & computare & detrahere principali obligationi, ex qua conuenitur, questio est, quæ pertinet ad *l. 4. §. idem De except. doli.*

Cæterum si nouum quendam & insolentem & prope absurdum modum quis requirat, quo stipulatio alternata conditionaliter, sit coniuncta sine conuentione, sic ut & res principalis & pœna simul debeat, quamuis pœna non sit ita promissa, *Rato nihilominus manente pacto*: proferam quod de iureiurando & propter Iusiurandum constitutum est in *l. si quis maior. C. de transact.* Vbi legimus, eum, qui conatus fuerit infringere iuratum pactionem siue tra-

factionem, exoluere pœnam pactis insertam, & actione priuari, & rerum proprietate carere, & emolumento, quod ex transactione fuerat consecutus. Quibus quidem verbis intelligo, pœnam hic solui, & tamen principale pactum, quod actio excluditur, ratum manere: quasi stipulationi pœnali adiecta fuisset clausula illa, *Rato nihilominus manente pacto.*

Quod autem restitui etiam iubetur, quod transactionis causa datum erat, facile agnosco esse partem pœnæ, neque id retineri ab eo posse, qui pactum non seruauit. Sed cum tamen iam pacto stare iubeatur & cogatur, consequens esse videbatur, ut quod transactionis causa datum esset, datum maneat, sicuti pactum ratum manet. Nam & id diceretur, ubi pœnali stipulationi adiecta esset clausula, *Rato manente pacto.* Erit ergo altera insolentis pœnæ insolens cumulatio, cum aliud dici videtur in d. l. *si quis maior.* Sed ut eam Constitutionem, quæ ad Rufinum ab Arcadio prope etiamnum puero scripta est, tanquam Rufinianam ausim exagitare (Rufinum enim Claudianus vocat improbum legum venditorem) aliæ etiam causæ sunt: non aude-rem id facere & in schola Iuris, & in corona maximorum, qui me circumstant in hoc auditorio, Iuriconsultorum. Sed quo in iis est rei intelligentia & auctoritas maior, tanto me magis confirmat. Bene autem habet, tam sibi ipsi visam esse insolentem illam ipsam Constitutionem, ut non nisi in maiore xxv. annis locum habere se velle profiteatur. Minores, si sint puberes, iureiurando magis quam stipulatione obligantur, & difficilius ut suos contractus iuratos rescindant l. 1. & 2. C. si adu. vendit. tamen si alioqui Iurisiurandi non ea sit, quæ est stipulationis, obligatio. Sed pœnalem stipulationem, si cum iureiurando Maioris coniuncta sit, quasi desinere esse conditionalem alternationem, nonne mirum est?

Hic ergo finem libenter fecissem, quia & Gordianus iam me missum fecit. Sed finem facere volenti bonus noster Accursius veluti manum iniicit, cum hic querit postremo, quando committatur stipulatio pœnalis, de qua agit Gordianus. Ac quidem vno se verbo statim liberat, cum quæstionem reicit ad ea, quæ ait se dixisse ad l. etsi post tres. Si quis cauit. Ego non existimo fas mihi esse tam facile ex hac salebra effugere. Sed neque mihi satisfacit quod ille dixit ad d. l. etsi post tres. Neque etiam eorum astutam fugam laudabo, qui in schola & interpretatione legum callide dissimulant & prætereunt, quod Accursius iis obiicit, si id explicare non possint. Hic ergo subsisto, ut agam bona fide: & quæstionem difficilem liquido definire conabor, si clepsydra patiatur.

Cum queritur, quomodo committatur stipulatio pœnalis, videndum in primis est, quomodo sit concepta. Dico committi per factum, ubi affirmatiue concepta fuerit *si feceris*: committi vero per moram, hoc est (si ita loqui licet) per non factum, si sit negatiue concepta *si non feceris. Si non dederis.* Moram autem non committi sine aliqua interpellatione. Interpellationem dico vel hominis, vel temporis, vel rei ipsius. Sufficit vero vna aliqua huius generis interpellatio. Neque necesse est duplicem interuenire. Nam

etſi Celfus in l. 23. De oblig. & act. aliquando alterius interpellationis meminert, vbi etiam dies dictus erat: tamen paulò poſt indicat illam tunc non fuiſſe neceſſariam: ſicuti & interdum, vbi dies dictus non erat, Iuriſconſulti de mora commiſſa agentes nō meminere alicuius interpellationis. Sed eam tamen requiri, aliis locis ſape dixere: & alioqui nimis verum fuerit, quod Alphius ille ſcenerator, vt Columella refert, olim dicebat, bona Nomina, ſape fieri mala non appellando.

Et vero, vbi Q. Mucius Scæuola ſimpliciter dixerat, cum hæres penum, legatam dare potuit nec dedit, committi pœnam legato adiectam *ſi penus non daretur*. l. 115. De verbor. oblig. & ſimiliter Vlpianus reſponderat committi cum hæres ceſſauit l. 1. De penu. leg. Paulusque aliquando dixiſſet ſimpliciter, cum hæres dare noluerit, cumque mora facta eſt: tandem adiecit & expreſſit iſtud, *cum interpellatus non deſt*. l. 1. §. 4. ad leg. falcid. l. 24. Quand. dies leg. ced.

Cum dico, vbi certa dies dandi vel faciendi præſcripta eſt, aliam interpellationem non requiri, dico quod Iuſtinianus profiteretur ſeſe conſtituiſſe, ad tollendam magnam veterum legum diuerſitatem. l. magnam C. de contrah. & committ. ſtipul. Nam etſi in Pandectis poſt edicis nulla ſupercat, tamen olim fuiſſe aliquam hac de re, vt de aliis huius generis, controuerſiam inter Sabinianos & Proculianos, non temere iudicor. Nam & cum in l. vinum. Si cert. petat. legimus Sabinum reſpondiſſe, ſi dictum eſſet, quo tempore redderetur vinum, præſtari, quanti tunc fuiſſet: ſi non, quanti tunc, cum peritum eſſet: intelligimus ex Sabini ſententia, moram committi non minus die dicto, quam petitione. Credo Proculū reclamari, vt in aliis quibuſdam quaſtionibus. Et dubitandi magna cauſa erat, quia dies tam diu potuerit prædici, vt eius deinde debitor poſſit facile obliuiſci: & captioſum videatur, ſupinum (vt ille ait) & oſcitantem nec aliter premonitum opprimi. Denique cum olim, antequam ageretur, debitor denunciatione quadam humaniter moneri ſoleret, videbatur nimis delicatus (vt verbo Vlpiani vtar) creditor, qui nihil ipſe dignaretur denunciare debitori. Sed tamen obtinuit Sabini ſententia: & Iuſtiniano noſtro placuit. Imo adeo verum eſt, quod Iuſtinianus edixit, vt etiam iacente debitoris hæreditate, cum nullus eſſet, qui interpellari poſſet, nihilominus die interea præterito committi ſtipulationem, Iuriſconſulti veteres reſponderint l. ad diem. De verbor. oblig. Nam & à principio debitor ita contraxit, & ſub tali veluti conditione. Vt igitur iacens hæreditas non impediret euentum alterius conditionis, ſic neque huius. Fateor pœnam non committi, ſi non extet, cui debitor ſua die ſoluat l. penul. De nau. ſcen. l. vlt. De lege commiſſi. Sed aliud eſt, vbi non extat qui ſoluat eo die: poſtea vero extrahit. Sic facilius committitur mora & pœna præterito die, quam interpellatione: ſicuti vbi mora commiſſa eſt præteritione diei, non poteſt tam facile purgari, quam commiſſa per interpellationem. Non enim poteſt, vt pœna iam per moram commiſſa tollatur. l. Traiecitiz. De obligat. & actionib. l. Celfus. De arbitris. Sed vt perſequar quod ceppi, dico, non

modo ubi à contrahentibus ipsis certus dies dictus est, quo quid dari fieriue debeat, nõ esse aliam interpellationem necessariam ad moram pœnãque committendam: sed & ubi iudex aut arbiter aliquis eum dixit. Quod tamen Celsus respondit in l. quid tamen. §. ult. De arbitr. etsi diem arbiter non dixerit, aliquem tacite intelligi, & post eum pœnam compromissi committi: dico id intelligi, ubi interpellatus non dedit, qui damnatus est. Imo vero & damnati debitoris heredi integram alioqui etiamnum esse, dare, ut compromissi pœna non committatur. Non enim sola morte rei, qui non dedit, cum nondum interpellatus esset, committi responsum est. l. 27. §. 1. De arbitr.

Vt autem ubi arbiter certum & definitum diem soluendi expressit, alia interpellatione non est opus, sic & ubi lex ipsa eum definit: ut in Emphyteusi, lex ipsa satis interpellat l. 2. C. de iure Emphyt. Sed quod quidam putant stipulationi operis faciendi sic diem inesse, ut is sufficiat ad moram pœnãque committendam sine aliã interpellatione, probare non possum. Nam etsi lex, cum dicit, transacto tempore, quo opus fieri potuit, nec factum est, moram purgari postea posse, indicet moram aliquam esse commissam: tamen etiam indicat, pœnam non esse commissam. Nam si hæc commissã se-
 't'et præteritione temporis, purgationi moræ ad eam evitandam locus non esset.

Facilius cõsenserõ, eveniunt existentis conditionis, sub qua quid dari promissum est, satis definiri indicarique diem dandi, ut alia interpellatio præterea necessaria non sit: veluti, *dabis Stichum, si navis ex Asia venerit? si non dederis, dabis centum?* Tametsi enim fatear talem diem incertum à principio esse, neque à debitore posse prævideri: tamen inesse conditioni, & huius eveniunt satis indicari diem, non repugno. Nam & memini, cum initio convenerisset simpliciter, ut cuius prædiis precium venditor restitueret, responsum esse, præstari & usuras post diem evictionis. l. cuius De usuris. Interea tamen si stipulatio principalis pro pura ab initio habeatur, quia concepta sit sub impossibili conditione negativæ concepta, hoc est, sub necessaria, magis dixerim, debitorem abs stipulatore interpellari debere, ut pœna committatur: sicuti & ubi pure concepta est stipulatio principalis. Si stipulatio pœnalis exprimat certum diem dandi cum conditione, veluti *si Kalendis Stichum non dederis, dabis decem?* ut tunc certum est, diem illum efficere, nulla ut præterea necessaria sit interpellatio, sic efficit, ut quamvis ante diem videatur satis commissã conditio, mortuo ante Kalendas culpa promissoris Sticho, tamen dies nihilominus expectetur, neque prius dicatur omnino commissã stipulatio l. 8. De verb. oblig. ubi ea in re Proculum & Sabinum consentire significat lectio recepta, & in Florentinis quoque Pandectis proposita. Sed ut hi consentire non solent, & paulò post dissensisse audiemus, sic Vipianus in hac quoque specie dissensisse significat, cum ait, *quod est verius*: quasi probando sententiam Proculi. Itaque commodius erit, cum eo loco quaritur, an mortuo Sticho ante Kalendas, agi possit sic legere, *Sabinus ait. Proculus expectandum diem aëtori putat. Quod est verius.* Sic & Sabinus Proculisque

differunt, vbi dies dandi expressus non erat. Sed tunc Sabini sententia verior iudicatur. Sane vbi expressus dies est, sicuti dixi, possumus dicere, non tam conditioni quam solutioni adiectum diem videri fauore debitoris; hocque factum esse, vt Stichum daret: quemadmodum & vbi non esset sola simplexque stipulatio conditionalis, sed praeceperet altera pura & principalis de Sticho Kalendis dando. Si tamen talis conditio sit, vt dies ei adiectus, non solutioni, sed conditioni tantum adiectus esse intelligatur: dicam stipulationem videri sine die sub conditione sola: vt prius forte commissa conditione, dies non expectetur: veluti, *si Titius Kalendis in Italiam non venerit, decem dabis?* Titio ante Kalendas mortuo, statim peti decem possunt. l. x. De verb. oblig. Sed talis stipulatio, dici pœnalis non potest, vbi ad factum vel moram promissoris conditio non pertinet.

Si sit pœnalis quidem & conditionalis stipulatio, sed sola & simplex & sine die, veluti, *si Stichum non dederis, dabis decem?* de ea quoque committenda differunt Proculiani & Sabiniani. Nos iam Sabinianos secuti, dicimus locum non esse interpellationi, quia nulla sit petitio eius, quod in conditione tantum positum est. Sed alia tamen cessatione casusque aliquo committi, nempe impossibilitate dandi Stichi, qui iam deserit posse dari, vt si mortuus priusquam datus sit, & posteaquam dari potuit, l. 9. l. iis De verb. obligat.

Idem forte dicam & mortuo promisso. *si Stichum non dederis, dabis decem?* quâ daret, vel etiam mortuo stipulatore, priusquam ei daretur quia & vbi stipulatio ita cœcepta est, *si Titio non dederis Stichum, dabis mihi decem?* Titio mortuo, cui Stichus datus non erat, committitur mea stipulatio.

Si vero sit stipulatio ita duplex, vt sit veluti ἀρτιπροσῶς, veluti, *si Titio Stichum, dederis Sempronio decem dari.* Item *si Sempronio non dederis Stichum, Titio decem dari?* dicimus, non modo altero stipulatore mortuo, cui datus non sit Stichus, committi stipulationem, sed etiam committi occupata ab altero petitione Stichi, quæ hoc casu veluti extraordinem competit, hac fini, vt agendo simul committatur stipulatio, quasi iam deserit Stichus posse alteri dari vbi eum alter petere cepit. Hoc enim actum inter cōtrahentes esse videtur, ne talis stipulatio esset, tanquam inexplicabilis & (vt leges vocant) ἀρτιπρος, neue ludibrium potius esset, quam stipulatio l. 10. De verb. oblig. Sunt qui similiter volunt in l. nuda C. de contrah. & committ. stipul. agi non ex pacto, sed ante conditionem ex stipulatu, vt ita agendo committatur pœnalis illa stipulatio: hoc est, quod aiunt, agi ex facto, magisquam vlllo iure. Sed nos paulo post aliter interpretati sumus d. l. nuda, ex sententia Ioannis.

Vt iam, cum de committenda stipulatione queritur, distinguimus interesse vtrum simplex & sola sit stipulatio, *si Stichum non dederis, decem dari?* an vero duplex, *Stichum dari? Si non dederis, decem dari?* sic etiam vbi de committendo legato eius generis queretur, ad conciliandam Mucianam cum aliis Iureconsultis sententiam de penu legata, & pœna ascripta, si penus non datur, distinguimus vtrum sit legatum ita conceptum, *Hæres penum datur?*

non dederis, decem dato: an verò ita simpliciter, *Si hæres penus non dederis, decem dato*. Nam priori specie dicimus, cum penus legata pure peti possit, petitione moram fieri: atque ita pœnam committi. In posteriori vero specie dicimus, cum penus peti non possit, quæ tantum in conditione posita est, moram simpliciter non committi: atque ideo nec pœnam.

Sed tamen aliquando tandêmque committi, nempe cum penus legata rio dari posse desit, nec data est.

Illud postremo in questione de committenda stipulatione pœnali semel dicendum est, conditiones sic esse indiuisas, vt quamuis principalis obligatio sit diuidua, tamen pœnalis, quæ conditionalis est, in solidum committatur, tamen si non nisi pro parte peccatum sit, vel ab vno tantum hærede, qui alioqui non nisi pro parte tenebatur l. 5. §. ult. De verb. obligat. Cùm autem id sepe etiam traditum sit, factum est tamen nescio quomodo, vt in lege precedente, hoc est, in l. 4. illo tit. aliquid inculcatum sit, plane diuersum vel potius contrarium, id que etiam ex ipso Catone antiquissimo & grauissimo Iurif. consulto sit repetitum: quod quidem significat, si sit stipulatio facti diuidui, Ratum haberi, vnum hæredem, qui pro sua parte ratum non habet, non nisi pro parte pœnam committere.

Qui Pandectas primi interpretati sunt & conciliare studuerunt in Occidente, vt facile viderunt hoc (vt Græci vocant) *επισημασμένης*, sic acute senserunt, saltem, vt Iohannes ante Accursium, vt cùmque significarunt, non temere Catonem diuisisse commissionem pœnæ in illa specie diuiduæ stipulationis Ratum haberi: quâuis alioqui non diuidatur etsi sit diuidua stipulatio dandi. Illam enim, quàm hanc, magis esse diuiduam, quia Rati habitio pro parte, non circumfert ea incommoda, quæ datio partis: neque possit vnus hæres, ne sit velit quidem, in solidum habere ratum, sicuti potest in solidum dare. Laudo ingeniosam hæc veterum nostrorum interpretum solutionem: sed nondum abiicio quam ante annos aliquot in Commentario Secularum edidi, & nuper cum Parisiis de Catoniana Iurisprudencia dicebam, (quæ postrema fuit mea in auditorio Parisiensi prælectio) repetij, Catonem posse videri diuisisse conditionem & commissionem pœnæ, quia videatur agere de stipulatione, pluribus personis, inter quas ab initio diuisa sit, ascripta: quia promissor non se modo, sed & suos hæredes ratum habituros esse spondent. Enumeratione autem plurium personarum, conditionem ius ascriptam scindi & diuidi constat. l. 52. si quis seruum. §. ult. De condit. & demonstrat.

Tempus non patitur, neque fortasse res postulat, vt plura ea de re dicamus: tantum abest vt Molinei nostri, ad d. §. Cato, solutiones infinitas, (sunt enim, si recte numeravi, prope xxx.) recensere velim. Absit vt tale exemplum implicandæ & nescio quibus quiquiliis inuoluendæ Iurisprudenciam, in hanc scholam inueham. Sed neque quam absoluendæ de committenda stipulatione conditionali disputationi attexere possem subtilissimam disputationem Iuliani de alternata, quæ partim impletur, partim non impletur, conditione,

si illud aut illud, &c. de qua in Lytrum. §. l. De reb. dub. hoc tempore perfecti licet. Et quod spaciis exclusus iniquis nunc prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo, supplebit, studiosi adolescentes, diligentia Doctoris vestri D. Barberij, cuius sunt hæc in hac schola partes.

Sed cum videam clarissimos viros, quos alioqui non expectabam, huc conuenisse, vt aliud fortasse quippiam audirent, quam quod scholastica de Iure disputatio tradere potest, hinc discedere, etsi hora iubeat, non possum quin iis testibus tanquam superstibus profitear me huic Academiæ gratulari, quæ tandem nacta sit & videat Principem Henricum suum, qualem iam pridem optabat, futurum in ea vindicem Iurisprudentiæ, vt regni huius Galliæque vindex iam fuit. Scit ille auum suum Regem Franciscum magnum, honoris causa, dictum esse patrem artium atque literarum. Sed factum est, nescio quo fato, vt cum Rex ille artes omnes excoli iuberet, Iurisprudentiæ, cuius imprimis habenda ratio erat, præterita sit. Sit ergo huius vindicanda cura & auctoritas nepoti relicta, qui hac ratione maior auo futurus sit. Est illa quidem certe digna principe quoque adolescente & rerum fortiter gestarum gloria iam cumulatæ: Digna Andium Duce magno, & Galliæ Proregum maximo. Non discedam longius. Videmus in hac Vrbe sepulchrum Ludouici. II. Ducis Regij, qui hanc Academiam ante annos ceterum & septuaginta fundasse & instituisse dicitur. An non illic excitaret suum nunc hæredem, cui cernendæ huius quoque gloriæ, tanquam hæreditatis, dico amplificandæ dignitatis literarum & excitandorum in hac schola optimorum studiorum exemplum reliquit? Nondum plenæ pubertatis erat Ludouicus ille, cum hæc illi cogitatio diuina in mentem venit. Vocabatur in Hispaniam, ducendæ vxoris, & in Italiam, Regni sui recuperandi causa. Sed vt patriæ relinqueret, quod debebat, & suæ virtutis specimen daret, quod & Hispania & Italia admiraretur, imprimis lumen literarum hic accendere voluit. Fortasse etiam sapientissimus adolescens prospiciebat, quæ, se absente, Galliæ perturbatio, & vastitas, quæ tenebræ paulo post consecuturæ essent ex funestissimo dissidio suorum cognatorum, familiæ (dico) Aurelianensis atque Burgundicæ.

Tanto ergo magis operam tempestiue dedit, vt aliquod semen doctrinæ Iuris hic conseruaretur aduersus impendentem barbariam: & ipse paulo post expertus est, quam opus haberet etiam in priuata sua causa, sed tamen magna, Iurisconsultis, cum ius suum ad Regnum Arragonicum ex successione, vxori delatum, explicare deberet. Sed altius assurgebat, cum Iurisprudentiæ sedem hic collocabat. Quidni ergo & eum ex suo quoque sepulchro, Henrico Principi nostro, hæredi suo, cuius in hanc urbem aduentu veluti re-creatus excitatur, acclamare dixerim, cum alia, quæ vobis cogitanda relinquo, tum vero quod & ipse, cum Neapolim venisset, in illa altera sua Academia, audiebat de altero Andegauensis familiæ principe, patre literarum & artium optimarum: dico de Roberto Andegauensi, Rege Neapolitano: cuius quidem ante annos plusquam ducetos illic sepulti epitaphio etiã audio inscriptum esse istud, *Aspice Robertum multa virtute refulsum*. Itaque & hanc alteram

sentio Imaginem proponi, in quam Princeps nunc noster intueatur: vt si iā totidem verbis concipiatur nostra ad eum acclamatio gratulationi cuidam permixta, nullam esse posse magis idoneam & oportunam intelligunt, qui meminerunt, quid de illo suo Rege Roberto, admirabili patrono & vindice literarum, nepote Caroli j. magni, Principis Andegauensis, Italia tota iam pridem predicarit: quid Neapolitana academia Iuris: quid, vt ex multis vnū testem egregium nominem, Franciscus Petrarca. Quid dicam, si ad nostrū Ludouicum redeundum sit, cum huc reportasse, Senatoris Ro. titulum quo Romæ donatus sit honoris causa, vt & Carolus l. Andegauen. immo & ipse Carolus Magnus: & Anastasius Imp. Constantinopol. Clodouæum Franciæ Regem, Consulis & Patricii Titulo donauit. Quidni & nos optemus Henricum nostrum iisdem insignibus propter Iurisperitentiæ defensionem ornari!

Valeant inepti quidam, qui Rom. leges nihil ad Francos pertinere, hodie clamitabant. Rex ipse Philippus Pulcher, paulo ante Robertum illum, cum Aureliam scholam institueret professus est, earum se legum, quibus alioquin non teneretur, æquitatem admirari & amplecti, vt Romani earum tabulas à Græcis vltro repetitas acceperunt. Sed vt magis etiam admoneam, multo antè Philippum illum Regem, etiam in hoc Andegauenſi Principatu exultam earum memoriam fuisse, laudabo quid vetus Chronicon Vrſpergenſe narrat de quadam Mathilde (vt vocat) Comitissa & Innetio nostro, primo in Occidente, interprete librorum Iuris in Amalphi Apuliæ tunc forte repertorum. Nam tandem didici Mathildem fuisse illam, quæ ex Germania huc venerit, vt quæ antea nupta fuerit Imp. Henrico, nuberet Godefrido Pulchro Comiti Andegauenſi. Historiâ, & si memorabilis & ignota sit, pluribus non explico: quia tantum temporis nunc mihi non datur: propterea quæ nec immorabor, vt vel ipsum Imp. Gordianum, de cuius subtili rescripto dixi, quique & adolescens fuit & virtute præstans, & Iuris Iustitiæque valde studiosus: illi, quem maiorem esse opto, ad imitationem commendem: vel Imp. Gratianum, juniorū principū decus, qui suum in Gallia principatū exorsus est à constitutione scripta ad P. P. Galliarū de scholis instituendis l. i. c. Theod. de profess. De vno Constantio Casare Constantini magni patre, illud modo dicam: cum Augustodunensem in Gallia scholam restituisset, dictum esse Principem iuuentutis & Patrem liberorum nostrorū, vt est apud Eumenium, & veluti Patrem Patriæ. Hi ergo sunt gloriosi Tituli, quibus & hæc Academia suum Principem simili ex causa ornabit, atque cumulat, si me audiat.

De me, quem ille ad eam instaurandam acciuit, & inter Libellorum in suo Prætorio Magistros vltro retulit, nihil præterea dicam: neque est profecto, quod dicere possim. neque si esset, dicerem: & vbi in rem præsentem ventum erit, magis tempestiue dici poterit, quod nunc prætereo. Sed cum hic te, tanquam in Iure, presentem conspiciam Vir ampliss. Philippe Huralde, Cancellariæ magni illius nostri Ducis Audium, orationem meam ad te

conuertam, vt cum audies, te, sicuti Vlpianum nostrum Imp. Alexander Severus, parentem suum vocabat, vocari patrē Principis posse, qui eius cōsilio præes, sis illi, quod Misitheus focer genero suo Gordiano fuit, sciasque quid abs te expectet Respubl. vt quod Princeps ille, qui suas tibi vices in mandat, te auctore, præclare suscepit, & tibi perficiendum reliquit, magis atque magis præstes in hac Iurisprudentiæ sede altius tollenda. Scis enim mandatum illud non minus esse illo veteri, *videat Consul, ne quid Respubl. detrimenti capiat*. Debet illa denuntio: magna manet rursus te gloria, si illius auspiciis, hoc auditorium non modo severo euerniculo perpurges, sed & altius tollas, & magis lucere iubeas, quo tēpore alioqui actum de studiis esse videtur in Gallia, disiectis omnibus aliis Iuris ciuilibus auditoriis. Illud etiam polliceor, & profiteor: vt Iurisprudencia suis erga te, & tuis erga se officiis beneficiisque tibi coniunctissima est, sic eius scholam minime aut ingratam aut ociosam, aut mutam fore, in prædicanda sui patroni memoria. Senties tu quidē multum difficultatis, hoc tēpore, in Opere attollendo, quod barbaries vndique opprimere vult. Verum audis vetus illud oraculum, *Tu ne cede malis: sed contra audentior ito*. Fatale est hoc profecto veluti certamen: hæc perpetua conditio cuiusdam veluti conflictus inter hostem humani generis, qui & hostis legum ac litterarum est, & inter viros præstantes, inuictos societas humanæ defensores.

Nō suppressā quod mihi venit in mentē. Berytū Syriæ urbē fuisse nutricē legū Ro. ait noster Iust. vt & matrem Iurisprudentiæ Eunapius vocat, & ante vtrumque Nonnus multo magis. Quid igitur? Tempore Constantii terræ motu. conuulsam fuisse, ait Cedrenus. Sed fuisse restitutam, & tempore Iustiniani nostri floruisse constat. Cum verò Iustinianus iam illi suos Iuris ciuilibus libros explicandos tradidisset, ecce, horribiliori terræmotu cum auditoribus & doctoribus absorpta est. Testis est Agathias. Sed idem testis est, eo casu minime deterritum Iustinianum fuisse, quo minus illam instauret. Ergo rursus instauratam esse, quo magis semper extaret sedes Iurisprudentiæ. Mirum vero: ecce paulo post inundatione & incendio iterū vastatam esse lego. Nam id testatur vetus liber Græcorum Epigrammatum. Necdum tamen cesserunt talibus tempestatibus, qui afflictæ Iurisprudentiæ opem ferre debuerunt. Quid postremo acciderit, non persequor. Dico modo, cum Principes Andeganeses in Syriam traiecerunt, huius urbis reliquias & ruderā vidisse atque ingemuisse: Sed quedam saltem fragmenta Tabularū Iuris huc referre potuisse. Hæc vero illa sunt, Huralde, quæ aduersus omnē temporum barbariem defendēda, illustrāda, perpoliēda etiam nunc sunt.

Age ergo: Et si terremotus & diluuium, & conflagratio, & vastitas & barbaries, delere & obuere conetur quantumcumque superest illius veteris Iurisprudentiæ: tu qui & instaurationem & defensionem rei tam præclare suscipis, tu ne cede malis. Ita est profecto. Experimur & nos nimis nunc

verum esse, quod suo seculo grauiiter conquerebatur Tertullianus noster.

Eius in lib. de pudicit. verba sunt hæc: *Omne animi bonum aut nascitur aut eruditur aut cogitur. Sed vt mala magis vincunt (qua vltimorum temporum ratio est) bona iam nec nasci licet: ita corrupta sunt semina: nec erudiri ita deserta sunt studia: nec cogi: ita exarmata sunt ira.*

Experimur & quod Cor. Tacitus paulo ante Tertullianum conquerebatur, iis, quibus & nostram veluti conditionem describit, verbis, in vita soceti sui. *Natura (inquit) infirmitatis humanae, tardiora sunt remedia quam mala: & vt corpora lente auferuntur, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque facilius oppressa quam reuocaueris. Subit quippe etiam ipsius inertia dulcedo: & inuisa prima desidia, postremo amatur. Quid si per quindecim annos (grande mortalis cui spaciū) multi & promptissimi quique interciderunt? Pauci & (vt ita dixerim) non modo aliorum sed & nostri superstites sumus, exemptis è media vita tot annis, quibus iuuenes ad senectutem, senes ad ipsos exacta aetatis terminos per silentiam venimus.*

Sed vt ne ea quidem rerum conditione ac desperatione deterritū fuisse seruum suum testatur Tacitus, quominus & in extrema Britannia, cuius gubernationem susceperat, studia bona, etiam Togæ Ro. hoc est, Iuris Ciuilis, excitaret: sic tu Huralde cū socero tuo viro ampliss. & Galliae Præsidente Max. nulla temporum intemperie patieris te infringi, quo minus vterque vestrum Spartam, quam nactus est, ornet in Iurisprudentiæ memoria defendenda atque illustranda.

